

KAN DE IKKE BARE BLI ENIGE?

En resepsjonsstudie om eksperters troverdighet når de uttaler seg motstridende i media, og hvordan dette henger sammen med tilliten til eksperter generelt.

Anine Johnsen

Masteroppgave i medievitenskap
Institutt for informasjons- og medievitenskap
Universitetet i Bergen
Våren 2016

Sammendrag

Ekspertter regnes som særlig troverdige kilder. Samtidig hender det rett som det er at eksperter er uenige og uttaler seg motstridende i media. Hva gjør dette med ekspertenes troverdighet og tilliten til dem? Denne masteroppgaven tar for seg følgende problemstilling: *Hvordan vurderer avislesere eksperters troverdighet når ekspertene uttaler seg motstridende, og hvordan henger dette sammen med tilliten til eksperter generelt?* Dette undersøkes gjennom en resepsjonsstudie med ti informanter som leser et utvalg avisartikler fra norske nettaviser, der eksperter uttaler seg motstridende om kosthold. Studien tar utgangspunkt i metodene protokollanalyse og semistrukturert intervju. Det ser ut til at ekspertenes troverdighet vurderes gjennom et komplekst samspill mellom flere ulike dimensjoner som vektlegges i leseprosessen. Dette gjør informantene i stand til å forhandle om og vurdere ekspertenes troverdighet, både enkeltvis og satt opp mot hverandre, og slik vurderes enkelte eksperter som mer troverdige enn andre. I løpet av lesningen blir likevel mange informanter usikre på hvem de skal stole på, og slutter ofte å vurdere ekspertene og deres uttalelser. De søker seg heller ut av situasjonen. Vurderingen av ekspertenes troverdighet når de uttaler seg motstridende i media kan også ses i sammenheng med en mer generell tillit til eksperter og ekspertssystemer.

Abstract

Experts are considered to be particularly credible sources. Simultaneously, experts frequently disagree and express opposing opinions in the media. How do this influence the experts' credibility and the general trust in experts? This master thesis addresses the following question: *How do newspaper readers evaluate experts' credibility when they express opposing opinions in the media, and how is this related to a general trust in experts?* This is examined through a reception study of ten informants who read a selection of articles from Norwegian online newspapers, where experts express opposing opinions on diet. The research method is based on protocol analysis and semi-structured interviews. It appears that the experts' credibility is evaluated in the reception process through a complex interaction between several dimensions. This allows informants to negotiate and evaluate the experts' credibility, both individually and compared to each other, and thus to evaluate some experts as more credible than others. However, during the reception process many informants become uncertain. This often results in informants refusing to evaluate the experts and their opinions. Instead they seek their way out of the situation. These findings can also be seen in context of a more general trust in experts and expert systems.

Forord

Det er egentlig litt vemodig å levere masteroppgave. Her har man sittet i en evighet og forsøkt å finne fram i jungelen av teori og komplekse intervjuer, og plutselig er det hele over. Det siste året har jeg hatt et slags hat-elsk-forhold til oppgaven, men når jeg tenker over det har det nok vært med en overvekt av elsk. Da jeg skulle finne tema for oppgaven var det ingen tvil om at det var nettopp eksperter i media og deres troverdighet jeg skulle skrive om. Dette har jeg interessert meg for helt siden jeg skrev bacheloroppgave om tabloidavisenes flåttoppslag, hvor ekspertene spiller en betydelig rolle. Interessen ble heller ikke mindre da jeg senere skrev semesteroppgave om ”eksperten svarer deg”-nettmøter. Fram vokste et stadig større spørsmål om hvordan vi egentlig forholder oss til eksperter når vi i dagens medier møter dem overalt og i store antall. Hvordan vurderer vi hvem vi skal stole på? Og stoler vi fortsatt på dem? Jeg er utrolig takknemlig for å ha fått lov til å fordype meg i eksperter, troverdighet og tillit slik jeg har gjort det siste året. Arbeidet med masteroppgaven har vært utfordrende og til tider deprimerende tungt, men først og fremst spennende, lærerikt og givende. I dag, når oppgaven endelig leveres, er det mange som fortjener en takk. Oppgaven og livet som masterstudent hadde ikke vært det samme uten dere.

Jeg vil først og fremst rette en takk til min veileder Jens Kjeldsen. Du er en fantastisk pedagog og formidler med et smittende engasjement for faget. Takk for alle konstruktive tilbakemeldinger og jevnlig dytt opp av bunnløse groper fylt med mengder av kompleks teori og forskning. Gjengen på lesesal 539 og resten av pauseromgjengen fortjener også en stor takk. Dere har vært med på å gjøre dagene som masterstudent til en fryd, og har stor del av æren for at jeg kommer til å se tilbake på denne tiden som en lykkelig tid. En takk må også gis til Elisabeth for korrekturlesning med ekte desker-blikk! Jeg vil også takke Mamma og Pappa for all trøst, oppmuntring og motiverende ord når oppgaven har gått trått, og Mamma for at du tok deg tid til å lese korrektur. Verdens beste Cato fortjener også en stor takk. Takk for popcorn, te og kattevideoer når jeg har kommet hjem etter lange timer på lesesalen, for gjentatte ganger med frivillig tvangslesning av oppgaven, og for at du har holdt ut med meg midt oppi din egen masteroppgave.

Anine Johnsen
Bergen 16. mai 2016

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	5
1.1	AKTUALISERING OG PROBLEMSTILLING	5
1.1.1	PROBLEMSTILLING	6
1.2	OPPGAVERNS OPPBYGNING	7
2	TEORI OG BAKGRUNN	8
2.1	KOSTHOLDSDEBATTER OG KOSTHOLDSEKSPERTER	8
2.2	TILLIT OG TROVERDIGHET	9
2.2.1	NYTTIGE, MEN FORVIRRENDE BEGREPER	9
2.2.2	TILLIT	13
2.2.3	TROVERDIGHET	15
2.3	EKSPERTERS ROLLE I MEDIA	23
2.4	EKSPERTERS TROVERDIGHET I MEDIA	27
2.5	OPPSUMMERING AV TEORI OG BAKGRUNN	28
3	METODE, UTVALG OG INTERVJUER	29
3.1	FORSKNINGSMETODE	29
3.2	UTVALG AV AVISARTIKLER OG INFORMANTER	32
3.2.1	UTVALG AV AVISARTIKLER	32
3.2.2	UTVALG AV INFORMANTER	35
3.3	INTERVJUER	36
3.3.1	PILOTSTUDIER	36
3.3.2	GJENNOMFØRINGEN AV INTERVJUENE	37
3.3.3	TRANSKRIBERING OG ANALYSEMETODE	39
3.4	METODISKE UTFORDRINGER	40
4	ANALYSE	42
4.1	ETABLERING AV OG FORHANDLING OM TROVERDIGHET	42
4.1.1	INNLEDENDE ETHOS	43
4.1.2	AVLEDT ETHOS	53
4.1.3	ETABLERING OG FORHANDLING GJENNOM EN REKKE DIMENSJONER	60
4.2	DIMENSJONENES SAMSPILL I RESEPSJONSPROSESSEN	61
4.2.1	VURDERINGEN I PRAKSIS – EKSEMPLIFISERING	62
4.2.2	ENDRING I SYN PÅ EKSPERT OG SAK	64
4.3	FORVIRRING FORSTYRRER	68
4.3.1	FORVIRRING OG FRUSTRASJON – EKSEMPLIFISERING	68
4.3.2	KOMPLEKSITETSREDUKSJON	73
5	DISKUSJON	77
5.1	FORSKNINGSSPØRSMÅL 1	77
5.2	FORSKNINGSSPØRSMÅL 2	81
5.3	FORSKNINGSSPØRSMÅL 3	83
6	FREMTIDENS EKSPERTER OG VIDERE FORSKNING	88
	LITTERATURLISTE	90

1 Innledning

1.1 Aktualisering og problemstilling

Eksperter opptrer som kilder i media mer enn noen gang (Albæk, Christiansen & Togeby 2002). De uttaler seg både om egen forskning, formidler fagkunnskap, kommenterer andres forskning og uttalelser, og gir råd om alt fra bolig og politikk til trening og kosthold (ibid.:32, Arnoldi 2005:63-74). Det hender også rett som det er at eksperter som uttaler seg i media er uenige (Bjerke & Dyb 2006:103-110). Uenighet og diskusjoner er ikke uvanlig innenfor ulike vitenskapelige fagfelt, men gjennom media løftes disse diskusjonene opp i den offentlige sfæren (Goodnight 1999:255-260). Samtidig regnes eksperter som særlig troverdige kilder på grunn av sin fagkunnskap (se f.eks. Albæk, Christiansen & Togeby 2002:18, Arnoldi 2005:111-112, McCroskey 2001:87-88). Med tanke på antallet eksperter som opptrer i media i dag, og gjerne deltar i diskusjon med hverandre gjennom media, er det gjort overraskende lite empirisk forskning på hvordan publikum forholder seg til ekspertene i en slik situasjon. Den empiriske forskningen på eksperter i media har i stor grad konsentrert seg om forholdet mellom journalister og eksperter, og journalisters bruk av eksperter som kilder (se f.eks. Albæk, Christiansen & Togeby 2002, Arnoldi 2005, Boyce 2006). Dette gjør det relevant å undersøke nærmere hvordan mennesker forholder seg til eksperter i media når de uttaler seg motstridende, og mulige konsekvenser for den generelle oppfatningen av ekspertene.

Denne oppgaven undersøker nettopp dette. Gjennom en resepsjonsstudie undersøker jeg hvordan et utvalg mennesker vurderer eksperters troverdighet i avisartikler der eksperter uttaler seg motstridende, og hvordan dette videre kan ha sammenheng med tilliten til eksperter generelt. En slik studie kan tilføre ny kunnskap til samfunnsvitenskapelig forskning på eksperter i media. Dette kan være nyttig både akademisk, for journalister, kommunikatører, og ikke minst for ekspertene selv. Samtidig kan studien tilføre ny kunnskap til feltet innenfor retorikken som har fokusert på troverdighet. Det finnes mye empirisk troverdighetsforskning (se f.eks. Jasinski 2001:230-233, Kjeldsen 2004:135-146, McCroskey 2001:85-99), men denne har ofte vært konsentrert om å finne og måle generelle troverdighetsdimensjoner. Kvalitative resepsjonsstudier er det generelt lite av i retorikken (Kjeldsen 2015). Jens Kjeldsen (ibid.:273) argumenterer for at man gjennom resepsjonsstudier kan få bedre innsikt i samspillet mellom tekst og mottaker. Ved å kvalitativt studere eksperters troverdighet i en

resepsjonsprosess, håper jeg å bidra til dypere innsikt i hvordan publikum vurderer troverdighet, særlig når eksperter er uenige.

Kjeldsen (2008:43-61) har også tatt til orde for at retoriske studier i større grad bør løfte blikket opp fra den retoriske situasjon til et mer strukturelt nivå, inspirert av perspektiver fra samfunnsvitenskap og særlig sosiologi. Dette på bakgrunn av den komplekse, foranderlige og fragmenterte medieverdenen vi lever i, som gjør den retoriske situasjon til et mer flytende fenomen enn tidligere. I den forbindelse mener han det er nyttig å fokusere på forholdet mellom struktur og aktør. Dette virker også som en nyttig tilnæringsmåte for denne masteroppgavens tematikk, da jeg ønsker å trekke linjer fra det personlige og situasjonelle til det mer strukturelle og generelle, for å si noe om hvordan vurderingen av eksperters troverdighet i kommunikasjonssituasjonen videre kan ha konsekvenser for en mer generell oppfatning av ekspertene.

I denne forbindelse er særlig *tillit* som strukturelt fenomen nyttig å trekke inn. Ifølge sosiologen Anthony Giddens (1990:10-54) har vi i dag i større og større grad blitt avhengige av kunnskap vi ikke selv har tilgang på, og tillit til større systemer i samfunnet. Dette som følge av at vi lever i et moderne refleksivt samfunn, hvor kunnskapen alltid er usikker og vi ikke kan besitte all kunnskap selv. Det er her ekspertene kommer inn. Ifølge Giddens (ibid.:83-85) er eksperter representanter for bredere kunnskapssystemer i samfunnet, kalt ekspertsystemer. Hvis representanter viser seg å ikke være til å stole på, kan dette ifølge sosiologen også skade tilliten en person har til ekspertsystemet som eksperten representerer (ibid.:88-91). Dette gjør det relevant å forsøke å si noe mer generelt om hvordan ekspertenes troverdighet i kommunikasjonssituasjonen jeg studerer i denne oppgaven, videre kan ha sammenheng med den generelle tilliten til ekspertsystemer. Dette kan igjen gi grunnlag for å diskutere mulige ikke-situasjonelle konsekvenser av at ekspertene uttaler seg motstridende i et medielandskap hvor eksperter opptrer oftere som kilder enn noen gang. Jeg kommer til å gi en nærmere forklaring på og argumentasjon for det ovennevnte teoretiske utgangspunktet i kapittel 2. Først vil jeg gi en innføring i oppgavens problemstilling.

1.1.1 Problemstilling

Problemstillingen for denne masteroppgaven er som følger:

Hvordan vurderer avislesere eksperters troverdighet når ekspertene uttaler seg motstridende, og hvordan henger dette sammen med tilliten til eksperter generelt?

Dette undersøkes gjennom en resepsjonsstudie med utgangspunkt i ti informanternes lesning av et utvalg artikler fra norske nettaviser, hvor eksperter uttaler seg motstridende om kosthold. Valget falt på artikler om kosthold fordi dette er et journalistisk felt preget av mye ekspertuenighet (se f.eks. Bugge, Lavik & Lillebø 2008, Bugge, 2012). I stedet for kun å intervju informantene i etterkant av lesningen, undersøker jeg gjennom metoden protokollanalyse også vurderingene som gjøres i selve resepsjonsprosessen. Dette kan gi nyttig innsikt i den fortløpende vurderingen av ekspertenes troverdighet. For å belyse problemstillingen og gjøre den mer håndgripelig, har jeg laget tre forskningsspørsmål som jeg søker å besvare gjennom oppgavens analyse og diskusjon. Disse er som følger:

- 1. Hvordan etableres, forhandles og eventuelt endres ekspertenes troverdighet i resepsjonsprosessen?*
- 2. I hvilken grad er informantene i stand til å ta stilling til ekspertene når de uttaler seg motstridende?*
- 3. Hvordan kan funnene fra de to ovenstående forskningsspørsmålene tenkes å ha sammenheng med tilliten til eksperter på et generelt nivå?*

1.2 Oppgavens oppbygning

Dette kapitlet gir en innføring i oppgavens tematikk, problemstilling og aktualitet. I kapittel 2 presenteres og diskuteres relevant teori, teoretiske begreper og empiri, som danner bakgrunn og utgangspunkt for oppgaven. I kapittel 3 redegjør jeg for valg av metode, artikler og informanter til intervjuene, samt planlegging og gjennomføring av intervjuer, transkribering og metodiske utfordringer. I kapittel 4 presenteres analysen av intervjuene, og jeg redegjør for mine funn i lys av oppgavens tematikk og teori, med særlig fokus på troverdighet. Videre i kapittel 5 diskuteres funn fra analysen opp mot forskningsspørsmålene. Her beveger jeg meg også fra det situasjonelle mot en diskusjon som peker mot det mer generelle og strukturelle. I Kapittel 6 besvares problemstillingen og noen forslag til videre forskning presenteres.

2 Teori og bakgrunn

I dette kapittelet vil jeg gi et innblikk i relevant teori og empiri som ligger til grunn for oppgavens analyse og diskusjon. Jeg vil også påpeke svakheter i forskningen hvor denne oppgaven kan bidra med kunnskap. Innledningsvis skrev jeg at jeg kombinerer begrepene tillit og troverdighet. I dette kapittelet argumenterer jeg for hvorfor dette er fruktbart, og forklarer hvordan jeg definerer de to begrepene, før jeg videre tar for meg tillit og troverdighet i dybden hver for seg. I forbindelse med troverdighet vil jeg også gi en dypere innføring i eksisterende forskning, og argumentere for behovet for resepsjonsstudier. Til slutt vil jeg gi et innblikk i eksisterende forskning på eksperters rolle i media og eksperters troverdighet i media, og hvordan denne oppgaven plasserer seg i forhold til dette. Før alt dette vil jeg å gi en innføring i relevant forskning på hvordan vi forholder oss til kosthold, kostholdsdebatter og kostholdseksperter i media. Dette legger et grunnlag for oppgavens problematikk, og for at jeg har valgt å bruke avisartikler om kosthold som materiale i resepsjonsstudien.

2.1 Kostholdsdebatter og kostholdseksperter

Kosthold og dietter får mye oppmerksomhet både i media og i samfunnet generelt (Bugge 2012:33-46, Bugge, Lavik & Lillebø 2008:203-204). Samtidig er det mange motstridende oppfatninger blant fagfolk om hva som er sunt, og flere av de nyere kostholdsfilosofiene fremstår som motsetninger til helsemyndighetenes råd (ibid.:35-38, Bugge 2015:182). I en SIFO-studie (Bugge, Lavik & Lillebø 2008:207-210) om nordmenns brød- og kornvaner presenteres noen interessante funn med tanke på hvordan publikum forholder seg til kostholdseksperter og kostholdsdebatter. I studien ble respondenter spurt ved hjelp av spørreskjema om hva de mener om kostholdsdebatter og hvordan debattene påvirker deres tillit til ekspertene. Flertallet mente at debattene tar opp viktige saker, og at de er interessante. Videre var det omtrent like mange som syntes debattene var oppklarende og nyttige som de som mente at de ble forvirret og usikre. Studien viste også at 29 prosent mente de fikk mindre tillit til kostholdseksperter på grunn av kostholdsdebattene, mot 20 prosent som mente de ikke fikk mindre tillit.

Forskningsrådet gjorde også nylig en undersøkelse om forbrukeres holdning til mat og kilder som uttaler seg om mat (Forskningsrådet 2016). Den viser at offentlige institusjoner som Helsedirektoratet og Mattilsynet nyter stor tillit og at det er stor tillit til fastleger, men at respondentene mener disse får for lite oppmerksomhet i samfunnet i motsetning til

lavkarboentusiaster, mesterkokker og matbloggere, som det generelt var mindre tillit til. En tredje relevant studie er Alstads (2013) masteroppgave i sosiologi, som tar for seg forholdet mennesker har til motstridende kostholdsfilosofier, basert på dybdeintervjuer med lavkarboentusiaster. Som en del av studien spør hun hvordan informantene forholder seg til informasjon om kosthold, og finner blant annet at de er kritiske til eksperter, og særlig til eksperter i media som uttaler seg om kosthold (ibid.:66).

Kostholdsjournalistikken fremstår ut fra dette som et relevant utgangspunkt for min oppgave, både fordi det er et felt med mye ekspertuenighet og fordi det er et tema som får mye plass i samfunnet og i media. Studiene nevnt over understreker også relevansen av å studere vurderingen av kostholdseksperternes troverdighet og tilliten til dem, da det blant annet i SIFO-studien ser ut til at flere får mindre tillit til kostholdseksperter på grunn av kostholdsdebatter. I tillegg ser det ut til å eksistere ulike tillitsholdninger til ulike typer eksperter (Forskningsrådet 2016). Selv om Alstad (2013) sin masterstudie kun konsentrerer seg om et lite utvalg lavkarboentusiaster, er det interessant at det ser ut til å eksistere bestemte holdninger til eksperter som uttaler seg om kosthold i media. Dette fører oppgaven videre til de to sentrale begrepene *tillit* og *troverdighet*.

2.2 Tillit og troverdighet

Tillit og troverdighet er begreper som henger tett sammen, men beskriver ulike ting. Jeg vil ta utgangspunkt i at tillit er med på å legge grunnlaget for troverdigheten, og at troverdigheten samtidig er med på å bygge opp, styrke eller svekke tilliten. Tillit, slik jeg bruker begrepet, handler om brede systemer i samfunnet som ikke er bundet av tid og rom, mens troverdighetsbegrepet kun brukes på et personlig og situasjonsbundet plan. Redegjørelsen under vil vise at en slik begrepsforståelse er både ryddig og nyttig for denne oppgaven.

2.2.1 Nyttige, men forvirrende begreper

Det kan lett oppstå problemer når man bruker begrepene troverdighet og tillit sammen. Dette er det flere årsaker til. For det første brukes de gjerne om hverandre i dagligtalen, uten klare betydningsforskjeller. Man kan for eksempel snakke om at man har tillit til en lege, eller at man oppfatter en lege som troverdig, og mene omtrent det samme. For det andre har begrepene blitt brukt og definert innenfor ulike vitenskapelige retninger. Tillitsbegrepet har fått mye oppmerksomhet innenfor filosofi og sosiologi, men også i fagfelt som psykologi, statsvitenskap og andre samfunnsvitenskapelige fagtradisjoner (se f.eks. Bordum & Wenneberg 2001, Grimen 2009, Gulbrandsen 2000). Troverdighet har derimot fått mest

oppmerksomhet innenfor fagfelter som sosialpsykologi og retorikk (se f.eks. Kjeldsen 2004:113-146, McCroskey 2001:83-96, Sloane 2001:273-275).

Fordi begrepene har fått oppmerksomhet innenfor ulike tradisjoner, er det ikke overraskende at man i liten grad har satt dem opp mot hverandre teoretisk. Dette til tross for at de i flere tilfeller ser ut til å grense til hverandre og til en viss grad flyte over i hverandre. Anders Bordum (2001:38) skriver for eksempel at ”Tillid er noget vi i en situation tilskriver i en relation mellem os og noget andet”. Samtidig definerer retorikeren McCroskey (2001:83) *ethos*, eller troverdighet¹, slik: ”Ethos is the attitude toward a source of communication held at a given time by a receiver”. Hva som tydelig skiller tillit og troverdighet i tilfellene over er ikke lett å si. Det gjør det heller ikke lett å skille begrepene når hverdagslig betydning blandes med en teoretisk begrepsforståelse. Anders Johansen (2002:30-31) skriver for eksempel i *Talerens troverdighet* at *ethos* tradisjonelt i gresk retorisk lære handler om den moralske karakter som ligger til grunn for en talers troverdighet, men skriver videre om viktige egenskaper hos taleren for å vekke tillit.

Det er også uenighet og diskusjon innenfor hver av de ulike fagtradisjonene om begrepens betydning, noe som i seg selv kan bidra til misforståelser. Ifølge Cook (2001:xxvii) er det bred enighet om at tillit har en svært viktig funksjon i samfunnet, men utover dette er det diskusjon om hva tillit egentlig er. Sosiolog Trygve Gulbrandsen (2000:68-71) og filosof Harald Grimen (2009) gjengir flere ulike definisjoner fra en rekke teoretikere, deriblant Niklas Luhmann, Russel Hardin, Piotr Sztompka, Georg Simmel, Anthony Giddens og Claus Offe. Selv definerer Grimen (2009:134-136) tillit som ”(...) å handle med få forholdsregler”. Han ser tillit som en måte vi handler på, som i stor grad påvirkes av våre forventninger. Hvis vi forventer at noen er til å stole på, har vi lettere for å ha tillit til dem og dermed handle med få forholdsregler. Denne forståelsen knytter Grimen (ibid.:110) både til enkeltpersoner og til institusjoner, men ser personlig tillit som tillitens grunnform. Sosiologen Anthony Giddens definerer derimot tillit slik:

Trust may be defined as confidence in the reliability of a person or system, regarding a given set of outcomes or events, where that confidence expresses a faith in the probity or love of another, or in the correctness of abstract principles (technical knowledge) (Giddens 1990:34).

I denne definisjonen kan tillit heller forstås som en holdning enn en handling. Giddens knytter tillit både til enkeltaktører og til systemer. Slik er dette også en dels strukturelt orientert

¹ I denne oppgaven bruker jeg begrepene *ethos* og *troverdighet* synonymt, slik flere andre også har gjort (se f.eks. Kjeldsen 2004:116, Johansen 2002:30-31, Warnick 2004:257, Hansen & Kock 2001:28).

definisjon. Sammenhengen mellom personlig tillit og systemtillit er ifølge Giddens (ibid.:112-115) møter med adgangsporter, altså personene som opererer abstrakte systemer. Ekspertter fungerer som slike adgangsporter til ekspertsystemer. Giddens' tillitsdefinisjon kan videre knyttes opp mot en sentral diskusjon på feltet som dreier seg om hvorvidt vi kan snakke om tillit til institusjoner og systemer, eller om tillit kun angår enkeltpersoner. Dette er en diskusjon som belyses av flere teoretikere (se f.eks. Grimen 2009:113-118, Gulbrandsen 2000:89, Hardin 2006:65-70, Vallentin 2001:119). Poenget her er at det er intern uenighet og diskusjon om tillitsbegrepet, og at dette i seg selv kan gjøre det vanskelig å fatte hva tillit egentlig er.

Innenfor retorikken og sosialpsykologien er det relativt bred konsensus om hva troverdighet er. En vanlig forståelse av troverdighet innenfor retorikken i dag er den tidligere nevnte definisjonen fra McCroskey (2001:83), som oversatt til norsk blir: "(...) den oppfatningen en mottager har av en avsender på et bestemt tidspunkt" (Kjeldsen 2004:117). Dette er en aktør- og situasjonsorientert troverdighetsdefinisjon, som også jeg vil bruke som utgangspunkt for min forståelse av troverdighet videre. Selv om det ser ut til å være en viss enighet om hva troverdighet er, betyr det likevel ikke at man er enig om hva troverdigheten består av. Diskusjon og forskning på feltet de siste seksti årene har handlet mye om å finne ut hvilke faktorer eller dimensjoner troverdighet består av, og hvordan disse virker (se f.eks. Kjeldsen 2004:137, Sloane 2001:263-275). I denne sammenheng kan det også nevnes at man i nyere tid ikke bare snakker om troverdighet i forbindelse med personer eller talere, men også om den troverdighet som tillegges for eksempel budskap og medier (se f.eks. Hu & Sundar 2010:108, Kiouisis 2001:381-387). Sånn sett kan både tillitsbegrepet og troverdighetsbegrepet i seg selv være vanskelige å forstå om man ikke definerer tydelig hvordan man vil bruke dem.

Til slutt kan også andre nærliggende begreper, samt oversettelse av begrepene fra engelsk til skandinavisk språk, potensielt føre til misforståelser. I tillegg til tillit og troverdighet, bruker noen teoretikere også begrepet *tiltro*, særlig innenfor sosiologien (se f.eks. Kirkeby 2001:57, Luhmann i Vallentin 2001:120-121, Offe i Grimen 2009:113). Hva som legges i dette begrepet ser i likhet med tillitsbegrepet ut til å variere noe, og det knyttes både til personer og systemer. På engelsk brukes som regel ordet *trust* om tillit (se f.eks. Giddens 1990), og *credibility* eller *ethos* om troverdighet (se f.eks. McCroskey 2001:83). Samtidig brukes også begrepet *trustworthiness* både i retorikken og sosiologien, tilsynelatende med noe ulike betydninger. Retorikeren O'Keefe (2002:182) skriver for eksempel om *trustworthiness* som en av to troverdighetsdimensjoner, mens Giddens (1990:83) bruker begrepet i relasjon til det mer generelle tillitsbegrepet og abstrakte systemer.

Direkte oversatt til norsk kan samtidig trustworthiness oversettes til troverdighet, men også til for eksempel *tillitsverdighet* eller *pålitelighet*. Søker man på ordet ”trustworthy” via Ordbrett eller andre søkemotorer vil man få flere ulike betydninger.

Det er behov for en opprydning i bruken og forståelsen av troverdighet og tillit om man skal kunne bruke begrepene sammen. Jeg skal ikke rydde opp i hele feltet, men for å gjøre det ryddig i denne oppgaven vil jeg ta utgangspunkt i at tillit handler om en holdning vi har til bredere strukturer i samfunnet, mens troverdighet handler om en holdning vi har i enkeltsituasjoner til enkeltaktører. Tillitsbegrepet har altså en systemisk orientering som bygger på sosiologen Giddens’ (1990) tillitsdefinisjon, mens troverdighetsbegrepet er typisk retorisk, slik McCroskey (2001) og Kjeldsen (2004) definerer det. Én årsak til å avgrense det slik, er at tillitsbegrepet virker bedre utviklet innenfor sosiologien, mens troverdighetsbegrepet først og fremst er utviklet innenfor retorikken. Dessuten virker Giddens’ tillitsbegrep nyttig å knytte opp mot eksperter. Den viktigste årsaken er likevel at dette åpner for et fruktbart forhold mellom de to begrepene.

Retorikken fokuserer tradisjonelt på det situasjonelle, og som nevnt innledningsvis argumenterer Kjeldsen (2008:43-61) for at fragmenteringen, foranderligheten og kompleksiteten i samfunnet, og spesielt mediene, gjør at den retoriske situasjon vanskelig kan forstås isolert, slik som i antikk retorikk. Derfor mener Kjeldsen at man i retorikkforskningen bør åpne mer for samfunnsvitenskapelige og særlig sosiologiske perspektiver, både når det gjelder metode og teori. Dette fordi sosiologien i motsetning til retorikken fokuserer på det generelle og strukturelle i samfunnet. Kjeldsen skriver videre at Giddens’ strukturasjonsteori er spesielt nyttig å kombinere med retorikkforskning:

Strukturationsteorien indbyder til at vi forsøger at afdække retoriske omstændigheder i vor tids fragmentariske, foranderlige og komplekse verden, ved at undersøge den situationelle dualitet, de styrende regler og resurser af forskellige situationelle systemer, samt selve *struktureringen* som både reproducerer sociale systemer, praksisser og situationer og giver mulighed for nye. Den kræver at vi både ser på strukturer og aktører og i særdeleshed måden de påvirker hinanden (Kjeldsen 2008:59).

Troverdighet og tillit slik jeg bruker begrepene tillater å studere et slikt aktør-struktur-forhold som Kjeldsen beskriver. Gjennom fokus på sammenhengen mellom tillit og troverdighet kan jeg undersøke troverdighet tilknyttet bestemte aktører i en bestemt situasjon, men også trekke linjer til mer generelle holdninger utenfor tid og rom, i dette tilfellet tillitsholdninger til eksperter generelt. Giddens’ strukturelle tillitsbegrep åpner for å ta for seg tilliten til kunnskapssystemer i samfunnet, kalt ekspertssystemer. Dette åpner for å trekke større linjer

enn om jeg kun hadde konsentrert meg om eksperters troverdighet i den konkrete retoriske situasjon. I det følgende vil jeg først gi en nærmere redegjørelse for tillitsbegrepet slik det brukes i denne oppgaven, før jeg beveger meg videre til troverdighet.

2.2.2 Tillit

Utgangspunktet for Giddens' (1990) tillitsteori er det moderne samfunnet. Dette kjennetegnes av en økende avstand mellom tid og rom, og at samfunnet er preget av en økende refleksivitet, som gjør at vi hele tiden må vurdere våre handlinger i lys av ny kunnskap (ibid.:10-54). Det dreier seg blant annet om at vi ikke lenger er like bundet av tradisjon og tro som tidligere, men hele tiden har mange ulike valg og søker ny viten for å kunne avgjøre hva som er rett. Dette knytter teoretikeren til det moderne samfunnets dualitet. Vi har flere muligheter enn tidligere, men har samtidig en sterkere risikofølelse, blant annet fordi vi ikke lenger kan ha kunnskap om alt og fordi ingen kunnskap lenger er sikker. Dette har videre sammenheng med såkalte utleiringsmekanismer, som gjør at sosiale relasjoner i mindre grad enn før er lokalt forankret, men reorganiseres slik at de strekker seg over tid og rom i større og globalt forankrede systemer (ibid.).

Som tidligere nevnt, definerer Giddens tillit slik:

(...) tiltro til en persons eller et systems pålitelighet med hensyn til et bestemt sett av resultater eller begivenheter, der denne tiltroen uttrykker en tro på en annens redelighet eller kjærlighet, eller på riktigheten av abstrakte prinsipper (fagkunnskap) (i Giddens 1997:32, norsk oversettelse av Giddens 1990).

Tillit handler i denne definisjonen både om person og system, og sosiologen forbinder dette videre med ansiktsforankrede forpliktelser og ansiktsløse forpliktelser (Giddens 1990:80). Det første dreier seg om tilliten man har til personer man har ansikt-til-ansikt-kontakt med, som for eksempel venner eller familiemedlemmer. Den personlige og ansiktsforankrede tilliten er ifølge Giddens psykologisk og lokalt forankret, og den utvikles allerede tidlig i livet gjennom våre nære forhold til andre mennesker (ibid.:94-97). Personlige tillit kan altså forstås som en grunnleggende og mer intim form for tillit enn den man har til de abstrakte systemene. Systemtilliten handler om tiltroen til abstrakte ansiktsløse systemers pålitelighet, som symbolske tegn og ekspertsystemer (ibid.:80). Ifølge Giddens (ibid.16-39) blir vi i det moderne samfunnet avhengige av tillit til slike abstrakte systemer fordi det er så mye som er utenfor vår personlige kontroll og kunnskap. Vi er for eksempel mer eller mindre avhengige av å stole på at maten vi kjøper i butikken ikke gjør oss syke, ellers måtte vi ha dyrket all maten vår selv. Dette handler om både refleksivitet, den store avstanden mellom tid og rom,

og utleiringen av sosiale relasjoner fra ansiktsforankrede til ansiktsløse forpliktelser, altså kjennetegn ved det moderne samfunn (ibid.:79).

Ekspertsystemer beskrives som en utleirende mekanisme, og det er særlig tilliten til ekspertsystemer jeg skal fokusere videre på her. Ekspertsystemer er abstrakte kunnskapssystemer i samfunnet. Giddens definerer det slik:

By expert systems I mean systems of technical accomplishment or professional expertise that organise large areas of the material and social environments in which we live today (Giddens 1990:27).

Kunnskap strømmer fra ekspertsystemene til vanlige folk, og innlemmes i våre liv og handlinger. Som samfunnsmedlem blir man på denne måten avhengig av tillit til slike abstrakte kunnskapssystemer, og avhengig av ekspertene som adgangsporter til kunnskapen (ibid.:79-92). Ekspert, som for eksempel leger, fungerer som adgangsporter til og representanter for ekspertsystemer (ibid.:83-85). De har tilgang til kunnskap som andre i samfunnet ikke besitter, og er ekspertsystemenes operatører. Slik har ekspertene også en såkalt gjeninleirende og ansiktsforankrende funksjon. Giddens (ibid.:115) skriver at eksperter anstrenger seg for å fremstå som pålitelige fordi de nettopp er forbindelsesleddet mellom personlig tillit og tilliten til et større system. Samtidig kan tilliten vi har til enkelte ekspertsystemer svekkes om vi har dårlige erfaringer fra våre møter med ekspertene som representerer dem (ibid.:88-91).

Bindeleddet mellom vanlige mennesker og abstrakte kunnskapssystemer er altså i denne sammenheng at eksperter fungerer som lekfolks tilgangspunkter til kunnskapen i systemene. Ut fra dette kan man forstå det som at persontillit og systemtillit henger sammen. Giddens forståelse av persontillit i møte med eksperter ligger også på denne måten nært troverdighet slik jeg forstår det i denne oppgaven, men virker mer generelt orientert. Giddens tar ikke tydelig for seg det situasjonelle, og går ikke videre i dybden av hva som skjer i våre møter med eksperter. Her mener jeg retorikkens situasjons- og aktørorienterte troverdighetsbegrep kan bidra til en dypere innsikt enn det generelle persontillitsbegrepet.

Grimen (2009:118-119) skriver at Giddens har blitt kritisert for å tegne opp et for stort skille mellom person og system. Dette fordi det også er personer som opererer systemene og er ansvarlig for den indre selvkontrollen i institusjoner. På denne måten er tilliten til institusjoner bygget på persontillit, en sammenheng Grimen mener Giddens overser. Min aktørorienterte troverdighetsdefinisjon sammen med den systemorienterte tillitsdefinisjonen tegner om mulig opp et enda større skille mellom person og system enn det Giddens gjør. Samtidig er nettopp poenget her å tegne opp et slikt tydelig skille, for å undersøke og

diskutere hvordan vurderingen av troverdigheten til eksperter i én situasjon, videre kan ha sammenheng med tilliten til ekspertsystemer generelt. Dette tydelige skillet er også særlig nyttig når jeg skal ta utgangspunkt i McCroskey (2001) sin teori om innledende og avledt ethos, som jeg gir en nærmere redegjørelse for i neste delkapittel.

2.2.3 Troverdighet

Troverdighet er noe av det som gjennom tidene har fått mest oppmerksomhet i retorikkfaget (McCroskey 2001:83, Sternthal m.fl. 1978:285-286). Man kan ta utgangspunkt i at det er to tradisjoner hvor troverdighet står sentralt. Den ene kan sies å være en filosofisk eller spekulativ tradisjon, mens den andre er mer empirisk. Felles er at de begge er opptatt av hva troverdighet består av, og hva som gjør en taler eller kilde troverdig. I nyere tid forstår også begge tradisjonene troverdighet slik jeg gjør i denne oppgaven, som en holdning mottakeren har til en kilde eller taler i en bestemt situasjon, og altså ikke noe som kilden eller taleren har i seg selv (Kjeldsen 2004:113-118). Videre er det store skiller mellom tradisjonene, først og fremst når det gjelder metode. Den filosofiske tradisjonen baserer seg på tekstanalyser og spekulativ tenkning, og ikke på empirisk utprøving av teoriene, mens den empiriske tradisjonen nettopp tester empirisk. Likevel har man i liten grad undersøkt troverdighet gjennom kvalitative resepsjonsstudier. Jeg vil i det følgende ta for meg de to tradisjonene mer i dybden. I troverdighetsforskningen har man som nevnt ikke bare har fokusert på hvordan mottakere vurderer personer, men også på mediers troverdighet og ulike budskaps troverdighet (se f.eks. Golan 2010, Hoff-Clausen 2008, Hu & Sundar 2010, Kiouisis 2001). I denne omgang vil jeg i hovedsak konsentrere meg om kilders troverdighet, her forstått som person eller aktør, da dette er mest relevant for oppgavens fokus på eksperters troverdighet.

Den filosofiske tradisjonen

Den filosofiske tradisjonen strekker seg helt tilbake til antikken, til appellformen *ethos*. Ethos-begrepet ble først utviklet av Aristoteles som en betegnelse for talerens karakter (Kjeldsen 2004:30-31,113). Mens de to andre appellformene, *logos* og *pathos*, henholdsvis dreier seg om fornuftappell og følelsesappell, handler ethos om å framstå som troverdig (ibid.). Ifølge Aristoteles (Retorikk II,1,6) er det tre faktorer som er spesielt viktige for at en taler skal oppnå høy ethos. Disse er *phronesis*, *arete* og *eunoia* (jf. Jasinski 2001:229), som Kjeldsen (2004:116) på norsk kaller *kompetanse*, *karakter* og *velvilje*. Det handler om i hvilken grad en taler oppfattes som å ha kunnskap om temaet han eller hun snakker om, hvordan talerens karakter fremstår for et publikum, og om publikum oppfatter det som

sannsynlig at taleren ønsker å snakke sant. Aristoteles (Rhetoric I,2,5-13²) mente at ethos er spesielt viktig for å overbevise et publikum når sannheten er utilgjengelig, eller det er mange ulike oppfatninger om en sak, og at ethos nærmest kan sies å være den mest effektive appellformen (jf. Jasinski 2001:229, McCroskey 2001:83).

Forståelsen av ethos har variert opp gjennom tidene fram til i dag. Mens Aristoteles ikke tok høyde for faktorer forut for talen, som rykte og status, som en del av det retorikkfaglige ethos-begrepet, var dette noe romerske Cicero senere tok høyde for (Kjeldsen 2004:116, Sloane 2001:263-266). I romertiden ble ethos også sett på som en form for følelsesappell, men svakere enn pathos. I middelalderen knyttet man ethos til kristendommen, og det var inspirasjon fra Gud som skulle gjøre en person veltalende (Sloane 2001:268-272). Videre endret oppfatningen seg ifølge Sloane (ibid.) lite, før slutten av 1800-tallet, da man igjen ble opptatt av følelsene i forbindelse med ethos. Man vektla talerens fremførelse, stil og smak. Taleren skulle gjennom sin karakter vekke de samme følelsene hos publikum som han selv følte. Å tale var en tillært kunst. Videre utover 1900-tallet ble det med massemediene igjen vekket interesse for Aristoteles' retorikk, og man gikk bort fra ethos som en mild følelsesappell (ibid.:273-275). Nå fokuserte man heller ikke lenger kun på taleren og det talte ord, men også på aviser, reklame og propaganda. Å tale ble heller ikke lenger sett på som en tillært kunst på samme måte som før (ibid.).

Gjennom tidene har det altså vært flere ulike oppfatninger av troverdighet. I dag er Aristoteles' teori igjen regnet som et viktig grunnlag for den teoretiske forståelsen av troverdighet og videre diskusjoner på feltet (Sloane 2001:275-276). Aristoteles' ethos-forståelse brukes også i dag aktivt som et verktøy i fortolkning, analyse og kritikk av tekst og tale (ibid.). Nyere filosofisk utforskning av ethos ser ut til å ha sitt utgangspunkt i aristotelisk ethos, og har innenfor ulike nyere retninger gjerne vært knyttet til selvet og identifikasjon, her med Kenneth Burke som en sentral teoretiker (ibid.). I tillegg har ethos vært knyttet opp mot autoritet og karisma, blant annet i sammenheng med gruppepsykologi og med tanke på for eksempel Hitler som karismatisk taler (ibid.:275-276, Jasinski 2001:231). Da denne oppgaven verken omhandler selvet eller en filosofisk drøfting av ethos, skal jeg ikke gå videre i dybden av disse retningene.

Norske Anders Johansen (2002) har utforsket politisk troverdighet med særlig fokus på norske politikere og talekunst. Han mener det utviskede skillet mellom offentlig og privat i dagens offentlighet, sammen med massemedienes nære fremstilling av mennesker, fører til at

² At Aristoteles ser troverdighet som den mest effektive appellformen er tydelig i den engelske oversettelsen, men i den norske oversettelsen av Aristoteles (Retorikk I,2,4) kommer det ikke like klart fram.

det viktigste for å oppfattes som troverdig i dag, er å fremstå som ekte og autentisk (ibid.:15-17, 57, 71-80). Det som sies skal ikke virke tillært. *Autentisitet* kan forstås som en ny dimensjon i tillegg til Aristoteles' tre ethos-dimensjoner (ibid.:31-32, Kjeldsen 2004:121). Dette kan også knyttes videre opp mot et bredere perspektiv innenfor retorikkfeltet som omhandler en økende personifisering og et økende individfokus i samfunnet, som ifølge flere bidrar til å undergrave den offentlige sfæres funksjon, og særlig deliberativ retorikk (se f.eks. Goodnight 1999, Johansen 2002:160-261). Dette vender jeg tilbake til i oppgavens diskusjonskapittel. Utover det ovennevnte ser det ut til å være lite nyere filosofisk ethos-teori. En mulig årsak kan være at mye av forskningen fra 50-tallet og fram til i dag i større grad bygger på empiri.

Den empiriske tradisjonen

Den nye interessen for ethos på 1900-tallet resulterte også i en interesse for empirisk utprøving av Aristoteles' teori (Sloane 2001:273-275). Det er her den empiriske tradisjonen oppstår. Mye av forskningen her har skjedd innenfor sosialpsykologien, og mye av forskningen er amerikansk (Kjeldsen 2004:135-145). Studiene til sosialpsykologen Carl I. Hovland nevnes ofte i gjennomganger av forskningen (se f.eks. Jasinski 2001:230, Kjeldsen 2004:135-137, McCroskey 2001:85). I en av de tidlige studiene fant Hovland og Weiss (1952) blant annet at hvordan kilder presenteres, og særlig kilders bakgrunn, har mye å si for om mottakerne oppfatter kilden som troverdig (ibid.:647-650). Dette er ikke en del av Aristoteles' (Retorikk I,2,4) klassiske retorikkfaglige ethos, hvor troverdigheten først og fremst skal skapes gjennom talen (jf. Jasinski 2001:229), men Hovland og Weiss' funn har i senere tid fått støtte fra andre empiriske troverdighetsstudier (Kjeldsen 2004:124, O'Keefe 2002:185). Hovland og hans medarbeidere tok også senere utgangspunkt i noen faktorer, som i stor grad svarer til Aristoteles' tre ethos-dimensjoner, og forsøkte empirisk å undersøke hvordan disse virket (Hovland m.fl. 1953:21-38, McCroskey 2001:85).

Dette fikk mye oppmerksomhet og var med på å vekke en ny interesse. Man begynte å sette spørsmålstegn ved om troverdighetsdimensjonene man brukte var de rette, og om det kanskje også fantes flere dimensjoner som man ennå ikke hadde funnet (Kjeldsen 2004:137). Denne interessen er et kjennetegn for mye av troverdighetsforskningen på 50-, 60- og 70-tallet, og det ble utført et stort antall studier hvor målet var å finne og måle de generelle faktorene som ligger til grunn for troverdighet (Giffin 1967:106, McCroskey & Young 1981:25-27). Ofte har denne forskningen brukt metoden faktoranalyse. Kort forklart er det et konstruert eksperiment hvor gjerne et relativt stort antall respondenter skal bedømme ulike

kilder ved hjelp av nøye utvalgte skalaer. Deretter skjer faktoranalysen gjennom gruppering av skalaene ut fra hvordan de korrelerer med hverandre, og slik forsøker man å komme fram til bestemte troverdighetsfaktorer og måle dem (O'Keefe 2002:182). Selv om det meste av denne forskningen amerikansk, finnes man også eksempler fra skandinavisk troverdighetsforskning. Hansen & Kock (2001:29-31) bruker faktoranalyse til å undersøke oppfatningen av offentlige personer i Danmark, og finner disse dimensjonene: troverdighet, karisma og en-av-oss-appell. De fastslår ut fra dette at troverdighet er én av flere dimensjoner som inngår i vurderingen av offentlige personer.

I forsøket på å finne og måle troverdighetens faktorer har man funnet mange ulike faktorer og dimensjoner. McCroskey var lenge en viktig bidragsyter, men kom senere selv med kraftig kritikk (Kjeldsen 2004:140-141). I en artikkel argumenterer McCroskey og Young (1981) blant annet for at metodene man har brukt i stor grad har resultert i tilfeldige resultater og ulike troverdighetsfaktorer, og i grunn skaper mer forvirring enn de hjelper. Lignende kritikk har også kommet fra andre (se f.eks. Yoos i Jasinski 2001:230). Kritikken nevnes også av O'Keefe (2002:182-190), som skriver at man til tross for mange studier med fokus på variasjoner av en rekke faktorer og dimensjoner, likevel i liten grad har kommet fram til endelige svar, kun antydninger. I stor grad har man ifølge Kjeldsen (2004:141-142) mer eller mindre endt opp med dimensjoner som ligger nært Aristoteles' tre dimensjoner, kompetanse, karakter og velvilje.

Akkurat hvordan disse og eventuelle andre dimensjoner virker inn i ulike situasjoner er det fortsatt uenighet om (Kjeldsen 2004:141-146). Det er ifølge Kjeldsen (ibid.) kanskje ikke så overraskende, for et problem med faktoranalytisk forskning er at man forsøker å måle hvilke troverdighetsfaktorer som vil gjelde i alle situasjoner, men at dette er så godt som umulig å måle siden enhver kommunikasjonssituasjon og publikumssammensetning vil være ulik en annen. Andre har også kommet med lignende kritikk, samt kritikk av den varierende bruken av skalaer i målingen og skalaenes manglende stabilitet (se f.eks. Kock 2002, O'Keefe 2002:182, Delia 1976:364-365). Av denne grunn er det ikke overraskende at flere har argumentert for andre tilnæringsmåter enn faktoranalyse. Delia (1976) argumenterer for eksempel for en konstruktivistisk tilnæringsmåte, og Infante m.fl. (1983) argumenter for en funksjonalistisk tilnæringsmåte. Likevel virker også disse tilnæringsmåtene i stor grad orientert rundt kvantitativ metode og måling av troverdigheten. Det er heller ikke tydelig at disse tilnæringsmåtene har blitt tatt særlig i bruk i senere tid. Videre har det tilsynelatende vært gjort lite kvalitativt orientert troverdighetsforskning. Et unntak er danske Louise Egeriis Kristensen (2007), som i sin masteroppgave utforsker eksperters rolle og troverdighet i TV-

nyheter gjennom kvalitativt intervju. Denne kommer jeg tilbake til i forbindelse med forskning på eksperters troverdighet i media.

Forskningsbehov og teoretisk utgangspunkt

Det er ikke mangel på interessant troverdighetsforskning, og både den filosofiske og den empiriske utforskningen av troverdighet har ført til mye teori om hva troverdighet er, hva troverdighet består av, og hva som er viktig for å fremstå som troverdig. Noen tydelige fellestrekk i funn og teori fra de to tradisjonene er at Aristoteles' ethos-teori fortsatt er sentral for den grunnleggende forståelsen av troverdighet, og at empirisk forskning i stor grad har bekreftet Aristoteles' tre ethos-dimensjoner som viktige for å fremstå som troverdig. Den filosofiske tradisjonen bygger likevel ikke på empirisk utprøving av teoriene. Om man skal finne ut om teoriene faktisk stemmer med virkeligheten, er det behov for i større grad å utføre studier som inkluderer intervjuer med mottakerne av retoriske budskap i stedet for kun å gjøre antakelser om dem. Det gjør den empiriske tradisjonen, men forskningen her har som oftest fokusert på å finne og måle troverdighetens faktorer hos mottakere av retoriske budskap. Studiene tar i liten grad høyde for ulike situasjoner og publikumssammensetninger, men forsøker å finne generelle prinsipper. Forskningen har altså i liten grad har gått i dybden av hvordan mennesker faktisk etablerer, forhandler og endrer oppfattelsen av kilder.

Hvis troverdighet er en holdning hos mottakeren, er det behov for empirisk forskning som går mer i dybden av mottakeres fortolkning og resepsjonsprosess enn tidligere forskning har gjort. Dette bør gjøres gjennom resepsjonsforskning, der målet ikke er å generalisere og måle troverdigheten matematisk, men å gå kvalitativt i dybden. Slik kan man få en bedre forståelse av hvordan troverdighet vurderes i ulike kommunikasjonssituasjoner, og undersøke hvordan troverdigheten etableres, forhandles og eventuelt endres gjennom en resepsjonsprosess. På denne måten kan kvalitative resepsjonsstudier være viktige bidrag til en bedre forståelse av troverdighet. I tilfellet med denne masteroppgaven vil det være et bidrag til en bedre forståelse av hvordan eksperters troverdighet vurderes i en situasjon hvor de uttaler seg motstridende. Dette kan også knyttes opp mot Kjeldsens mer generelle argumentasjon for flere kvalitative resepsjonsstudier i retorikken:

(...) hvis vi virkelig ønsker at forstå, hvordan retorik fungerer, kan vi ikke nøjes med at studere tekster og ytringer. Vi må også studere, hvordan publikum modtager, fortolker og forhandler den retorik, de møder (Kjeldsen 2015:263-274).

I en medievitenskapelig og retorisk resepsjonsstudie som denne, er det videre naturlig å ta utgangspunkt i et syn på publikum som aktive deltakere i fortolkning av budskap og meningskonstruksjon. Dette kjenner man fra hermeneutikken, et vanlig perspektiv i medievitenskapelige resepsjonsstudier (Schrøder m.fl. 2003:121-129, Wilson 2009:70-73). En sentral innsikt her er tanken om det bevegelige synspunkt, altså at man i resepsjon av tekst hele tiden forflytter sin forståelseshorison framover som følge av ny informasjon (Kjeldsen 2004:298, Wilson 2009:65-68). Som en grunnleggende innsikt innenfor det hermeneutiske perspektivet finner man også Stuart Halls (1980) encoding/decoding-modell hvor publikum som aktive fortolkere inntar ulike posisjoner i forhold til teksten. Denne modellen har inspirert mange resepsjonsstudier på feltet (Gentikow 2005:15). Hermeneutikken danner et grunnlag for en forståelse av hvordan mennesker forholder seg til og leser tekst, og vil i denne oppgaven først og fremst være en grunnleggende innsikt, ikke et analyseapparat.

Den hermeneutiske tanken om at våre forforståelser preger vår forståelse av noe i en situasjon kan også knyttes opp mot det retorikeren James C. McCroskey (2001:83-85) kaller *initial ethos*, som er den oppfatningen en mottaker har av en kilde før han eller hun uttaler seg. McCroskey skriver om troverdigheten kilder tillegges innledningsvis i en retorisk situasjon, og hvordan denne videre kan reetableres og endres gjennom det en kilde sier, altså *derived ethos*. McCroskeys troverdighetsteori er relevant som utgangspunkt for å studere menneskers vurdering av troverdighet i ulike deler av en resepsjonsprosess fordi McCroskey i stedet for å forstå troverdighet som en statisk holdning, forstår troverdigheten som et dynamisk fenomen. Troverdigheten kan endres i ulike deler av publikums resepsjonsprosess. I det følgende vil jeg gi en nærmere innføring i McCroskeys troverdighetsteori og annen nærliggende teori som vil være sentral for oppgavens analyse og diskusjon. I tillegg vil jeg trekke linjer fra McCroskeys troverdighetsteori til Giddens' strukturelle tillitsbegrep.

Den dynamiske ethos og nærliggende teori

McCroskey (2001:83-87) beskriver ethos som en tredimensjonal holdning som hele tiden er foranderlig i en kommunikasjonssituasjon, og tar i sin beskrivelse utgangspunkt i både aristotelisk troverdighetsteori og funn fra empirisk forskning. McCroskey snakker om *initial-*, *derived-* og *terminal ethos*, som Kjeldsen (2004:117-132) henholdsvis kaller *innledende-*, *avledt-* og *endelig ethos* på norsk. Ifølge McCroskey (ibid.:85-99) har man som nevnt en innledende ethos, før man begynner å snakke. For eksempel kan man tillegges stor troverdighet om man presenteres som lege eller professor. Troverdigheten kan likevel forandre seg når professoren eller legen har begynt å snakke. Aristoteles (Retorikk I,2,4)

fokuserte som nevnt særlig på at talere skulle bygge troverdighet gjennom sine budskap. Den troverdighet som skapes gjennom det retoriske budskapet kaller McCroskey for avledt ethos. Den retoriske appellformen logos er også nært relatert til dette, fordi avledt ethos på mange måter handler om overbevisende argumentasjon (Kjeldsen, 2004:133-135). Til slutt er det det samlede inntrykket publikum sitter igjen med i etterkant av kommunikasjonen som utgjør en endelig ethos (McCroskey 2001:95). Den endelige ethos er altså produktet av den innledende og den avledte ethos til sammen etter at kommunikasjonen har funnet sted. Samtidig endelig ethos igjen sammen med innledende ethos i fremtidige situasjoner. Som McCroskey (ibid.:96) selv sier det: "The terminal ethos of today is the initial ethos of tomorrow".

McCroskey (2001:90-94) skriver at det meste av den empiriske forskningen har konsentrert seg om innledende ethos. Man har som nevnt funnet at informasjonen en mottaker har om en kildes bakgrunn i forkant av kommunikasjonen er viktig for oppfatningen av kilden, noe også O'Keefe (2002:185) skriver om. McCroskey (2001:89-90) skriver også at forholdene rundt en kommunikasjonssituasjon kan ha innvirkning på innledende ethos. Dette kalles *sponsorship effect*. Hvis en person for eksempel presenteres av en kilde som publikum har stor respekt for, kan dette virke positivt inn for den innledende troverdigheten. Avledt ethos er det ifølge McCroskey (ibid.:91-95) gjort mindre empirisk forskning på, men studier har blant annet vist at man ofte synes kilder som uttrykker samme syn som en selv er troverdige. McCroskey (ibid.) har også selv gjort empirisk forskning som har vist at kilder kan øke sin ethos ved å støtte sine utsagn med gode fakta, og ved å vise til andre troverdige kilder. O'Keefe (2002:186-187) beskriver også tilsvarende resultater fra andre studier. Videre har forskningen ifølge McCroskey (2001:91-95) vist at det er positivt å fremstå som en person med gode hensikter, og at det kan være positivt å knyttes til anerkjente organisasjoner. I tillegg skriver McCroskey at innsikter fra holdningsteori kan være nyttige for å forstå avledt ethos, og dette vil jeg nå gi en innføring i.

I et annet kapittel i samme bok tar McCroskey (2001:66-73) for seg holdningsteori fra sosialpsykologien, og knytter den opp mot retorikken. Han skriver at holdninger er produkter av våre erfaringer. De kan ha ulik synlighet, intensitet og styrke, og de kan være positive, negative eller nøytrale. Som mennesker er vi i følge McCroskey (ibid.) flinke til å generalisere våre erfaringer. For eksempel kan én positiv erfaring med en lege lett generaliseres til en positiv holdning til leger generelt. Han skriver også om hvordan holdninger er regnet som vanskelige å endre, blant annet fordi vi har en tendens til å fokusere på informasjon som stemmer med våre egne holdninger. Dette gjør vi ved hjelp av flere teknikker. Selektiv eksponering handler om at vi gjerne søker informasjon som stemmer med

våre egne holdninger, og unngår informasjon som ikke gjør det. Selektiv oppmerksomhet innebærer at vi i situasjoner hvor vi ikke kan unngå informasjon som strider med våre holdninger, gjerne velger å fokusere på det som stemmer med det vi selv mener. Videre handler selektiv persepsjon om at man ubevisst forandrer på den holdningsstridige informasjonen slik at den passer med det man selv mener. Dermed oppfatter man ikke at informasjonen ikke stemmer med egne holdninger, og unngår også holdningsendring. Til slutt handler selektivt minne om at vi husker det som stemmer med våre egne holdninger bedre enn det som ikke stemmer.

Når holdninger likevel endres, skjer det ifølge McCroskey (2001:73-81) enten bevisst eller ubevisst. Når holdningsendringene er bevisste, skjer de gjerne gjennom argumentene som fremmes i den retoriske situasjonen, mens ubevisste holdningsendringer handler mer om menneskers behov for overensstemmelse, noe som er kjent fra flere ulike holdningsteorier. Av holdningsteorier har særlig Leon Festingers kognitive dissonansteori vært innflytelsesrik innenfor retorisk overbevisningsteori (O'Keefe 2002:77). Ifølge kognitiv dissonansteori (Festinger 1976:1-31) søker vi hele tiden overensstemmelse mellom våre kognisjoner, altså vår kunnskap, vår tro og våre holdninger. Dissonans, altså uoverensstemmelse mellom kognisjoner, kan for eksempel oppstå gjennom ny informasjon man tilegner seg, eller hendelser i ens liv. Slik uoverensstemmelse eller disharmoni er ifølge Festinger en kognitivt ubehagelig tilstand. Derfor søker vi også å redusere dissonansen gjennom ulike tiltak, som å endre elementer, endre handlinger, endre miljøet rundt oss, legge til nye kognitive elementer, eller endre viktigheten av dem. Slik skjer ubevisste holdningsendringer. Dette gjelder ifølge McCroskey (2001:75-81) inntil et visst nivå av uoverensstemmelse, og det er individuelt hvor grensen går. Samtidig søker vi videre etter å unngå informasjon som kan føre til økt dissonans (Festinger 1976:30). Holdningsteori kan slik som beskrevet over være til hjelp for å forstå hvordan mottakere forholder seg til retoriske budskap i selve resepsjonsprosessen, som igjen kan påvirke vurderingen av troverdighet.

McCroskey (2001:80) skriver også at det er viktig å vurdere hvordan mennesker tenker i retoriske situasjoner, og selv om han ikke nevner det i sin bok, kan man også herfra trekke linjer til den såkalte *Elaboration Likelihood Model* (ELM), slik den beskrives av Petty og Cacioppo (1996:256-267). ELM kan være til hjelp for å forklare variasjoner i menneskers tenkning når de vurderer eksperter og deres uttalelser. Grovt forklart vil man ifølge ELM ta én av to ruter mot overbevisning i en kommunikasjonssituasjon. Enten vil man ta en sentral rute, som krever at man tenker nøye over innholdet og argumentasjonen i et budskap, eller så vil man ta en perifer rute, som innebærer at man lar seg overbevise gjennom såkalte *persuasive*

cues, altså overbevisende signaler. Dette kan for eksempel være at man stoler på en kilde utelukkende på grunn av hans eksperttittel, ikke kvaliteten av hans eller hennes argumentasjon. Det som ligger til grunn for ruten man tar mot overbevisning handler ifølge teoretikerne (ibid.:263) om mottakerens motivasjon og evne. Er man motivert og har evne til å tenke dypt over innhold, tar man gjerne den sentrale ruten, og motsatt hvis man mangler motivasjon og evne. Ifølge O'Keefe (2002:140) mener ikke Petty og Cacioppo at de to rutene skal forstås som kategorier som utelukker hverandre, men som teoretiske ekstremer. Det finnes også blandingsformer av de to rutene, og slike blandingsformer fører ifølge O'Keefe til kompliserte mønstre når det gjelder effekten av ulike former for overbevisende kommunikasjon.

McCroskeys teori om den dynamiske ethos kan videre settes i sammenheng med Giddens' tillitsbegrep. Som nevnt forsås tillit som en holdning en mottaker har til større systemer i samfunnet utenfor tid og rom, slik som ekspertsystemer. Tittelen eksperten presenteres med kan sies å vise til ekspertsystemet eksperten representerer, og tilliten en mottaker har til enkelte ekspertsystemer kan slik tenkes å påvirke eksperters innledende ethos. En tittel som lege for eksempel, vitner om tilgang på særlig kunnskap tilknyttet et bestemt ekspertsystem. Som nevnt kan også møter med eksperter ifølge Giddens (1990:83-91) bidra til å endre tilliten til ekspertsystemer. Det kan for eksempel være at man har tillit til legestanden generelt, men én enkelt lege kan likevel oppfattes som lite troverdig i en konkret situasjon. Som følge av negative erfaringer med enkeltleger, kan man med utgangspunkt i Giddens' teori si at dette kan bidra til å svekke tilliten til legestanden. Slik kan man også tenke seg at den endelige troverdigheten i en kommunikasjonssituasjon vil kunne bidra til å påvirke den generelle tilliten til ekspertsystemer, som igjen kan påvirke den innledende troverdigheten i nye situasjoner. Sånn sett er det ikke bare troverdigheten som er dynamisk. Tilliten er også på et vis dynamisk fordi den både kan påvirke og påvirkes av vår oppfatning av eksperter før, i, og i etterkant av en kommunikasjonssituasjon.

2.3 Eksperters rolle i media

Når man i den empiriske troverdighetsforskningen har undersøkt effekten av kilder med høy og lav troverdighet opp mot hverandre, har man gjerne brukt kilder med utdannelse, erfaring eller yrke relevant for temaet det er snakk om i rollen som kilde med høy troverdighet (O'Keefe 2002:184-185). Eksperter kan slik sies å være kilder som regnes som særlig troverdige. Spesialister har ifølge Albæk (2004:13-16) lenge hatt en opphøyd status i samfunnet, men selve ekspertbegrepet oppsto likevel først med fremveksten av det moderne

industrisamfunnet, da behovet for spesialister økte. I senere tid har også en teoretisk interesse utviklet seg. Et av de mest kjente teoretiske verkene som tar for seg eksperter er ifølge Albæk Giddens' *Consequences of Modernity* fra 1990, hvor Giddens, som nevnt tidligere i kapittelet, skriver om det moderne refleksive samfunn, risiko, ekspertsystemer og hvordan vi er avhengige av eksperter og ekspertviten i samfunnet. Flere nyere empiriske studier som tar for seg eksperter i media har sitt utgangspunkt i nettopp Giddens. I det følgende redegjør jeg for relevant forskning og teori om ekspertenes rolle og funksjon som kilder i media.

De danske forskerne Erik Albæk, Peter Munk Christiansen og Lise Togeby (2002) er blant dem som har brukt Giddens som utgangspunkt for empirisk forskning på eksperter i media. De undersøkte endringer i bruken av forskere som ekspertkilder i danske aviser fra 1961 til 2001. Forskerne fokuserte kun på eksperter med forskningsbakgrunn, altså ikke ansatte ved PR-byråer, konsulenter og lignende. Sånn sett er ekspertdefinisjonen relativt strengt avgrenset. Funnene er likevel svært interessante. Studien viste at bruken av eksperter som kilder var syvdoblet siden sekstitallet, mens antallet avisartikler kun var tredoblet i samme tidsrom (ibid.:29-31). Den største økningen fant forskerne i bruken av samfunnsforskere, men bruken av naturvitere og helsespesialister hadde også økt (ibid.:36-37). Forskerne knytter den økende bruken av eksperter til samfunnsutviklingen som Giddens (1990) belyser, med økt risiko og usikkerhet. De fant også at ekspertenes rolle hadde endret seg. I tillegg til den tradisjonelle rollen som vitenskapsmenneske, ble ekspertene i større grad enn tidligere brukt som kommentatorer (Albæk, Christiansen & Togeby 2002:57-61). Lignende funn om eksperters endrede rolle finnes også i en studie gjennomført av danske Charlotte Wien (2013:26). Det er videre ikke gjort noen generell studie av bruken av eksperter i norske aviser eller andre norske medier slik som Albæk, Christiansen og Tgebys studie, men Bakken og Kjeldsen (2013) har tatt for seg bruken av retorikkeksperter i skandinavisk dagspresse fra 2001 til 2010. De fant at bruken av retorikkeksperter hadde økt kraftig. Til tross for at det ikke finnes studier som bredt tar for seg en eventuell økning i bruken av eksperter som kilder i norske medier, er det nok rimelig å anta at økningen i bruken er stor også innenfor andre felter enn retorikk, og at vi har relativt like tendenser i Norge som Albæk, Christiansen og Togeby (2002) finner i Danmark.

Andre har gått mer i dybden av hvorfor journalister henvender seg til ekspertkilder og hvordan journalister velger eksperter til sine saker. I Norge har Rune Ottosen (1988) i en tidlig studie undersøkt bruken av forskere, en type ekspert, som kilder i 13 norske dagsaviser. Han fant blant annet at forskerne ble kontaktet av flere ulike grunner, som å kommenterte nyhetssaker, uttale seg om forskning, eller bidra med bakgrunnsinformasjon (ibid.:66). I en

nyere dansk studie tar Jakob Arnoldi (2005) utgangspunkt i både Giddens og kultursosiologen Pierre Bourdieus teori når han undersøker hva slags ekspertise som brukes i nyhetsformidling, hvem ekspertene er, og hvordan bestemte faggrupper av eksperter og ulike kunnskapsformer legitimeres. Dette gjør han gjennom både innholdsanalyse og kvalitativt intervju med journalister. Arnoldi (2005:9-11,75-108) viser at det har oppstått flere nye typer eksperter, og at eksperter brukes som kilder for å tilføre tillitsvekkende og troverdige forklaringer og tolkninger. Ekspertene kan tilføre nyhetssaker en status og autoritet som journalistene selv mangler, og ofte fremstår eksperters utsagn som objektive fortolkninger. Lignende funn finnes også i masteroppgaven til norske Cathrin Zahl (2013) som undersøker hvorfor og hvordan eksperter brukes i journalistikken gjennom intervjuer med journalister.

Erik Albæk (2011:337-344) skriver også at journalister er avhengige av eksperter for å legitimere sine egne konklusjoner og opprettholde objektivitetsidealet. I tillegg knytter han ekspertbruken i media til det faktum at journalistene ikke selv besitter den nødvendige kunnskapen, og derfor er avhengige av eksperter som tilfører bakgrunnsinformasjon. Videre har også britiske Charlotte Taylor (2010) gjort en studie av hvordan forskningens rolle i britiske aviser har forandret seg fra 1993 til 2005. Hun viser blant annet hvordan begrepet "the science" viser til autoritet og ethos, og undersøker bruken av ord som "scientists" og "experts" (ibid.:233-248). Resultatene støtter en hypotese om at forskning og ekspertise i økende grad brukes som en form for autoritet, og at eksperter og forskeres retoriske funksjon har endret seg til å knyttes mer og mer til ethos enn til logos (ibid.). Ekspertene er der altså ikke kun for å gi saklig informasjon, men for å skape troverdighet.

Ifølge Arnoldi (2005:67-71) blir eksperter sjelden motsagt. De kan ofte ha en legitimerende rolle for en saks innhold og nærmest fungere som en slags dommer. Flere eksperter kan gjerne opptre i samme artikkel, men får sjelden prøve meningene sine mot hverandre (ibid.:111-121). Arnoldi (ibid.) mener dette er problematisk fordi eksperter, som alle andre kilder, kan ha bakenforliggende interesser for å uttale seg i media. De er ikke nødvendigvis objektive eller nøytrale. Samtidig er det vanskelig for journalister å skulle være kritiske til eksperter fordi ekspertene besitter kunnskap som journalistene ikke selv har. Arnoldi (ibid.:120-121) konkluderer med at journalister i framtiden tydeligere bør markere eksperters subjektivitet, være mer kritiske i sine kildevalg, og gjerne la eksperter uttrykke sine synspunkter opp mot andre eksperter. Slik kan publikum selv gjøre seg opp meninger og skape et realistisk forhold til eksperter og viten. Selv om Arnoldi fokuserer lite på det, skal det likevel nevnes at han også trekker fram artikkeltyper hvor eksperter faktisk får bryte meninger. Dette skjer gjerne i artikler hvor forskningsresultater er selve nyheten eller i såkalte

”risikohistorier” (ibid:70-71). Andre har uttrykt bekymring for måten media setter eksperter opp mot hverandre i slike saker, noe det er mange eksempler på innenfor sjangeren kostholdsjournalistikk. Ifølge Bjerke og Dyb (2006:88-91) er journalister mer opptatt av balanse og objektivitet enn sannhet, et ideal som også har fått oppmerksomhet i forskning og teori om forskningsjournalistikk (se. f.eks. Hornmoen 2006:65-79, Nelkin 1995:84-88).

På grunn av dette idealet har media ifølge Bjerke og Dyb (2006:88-91) en tendens til å formidle forskning og kunnskap som strid mellom to parter, selv om det kanskje ikke stemmer helt med virkeligheten. Ved å sette eksperter opp mot hverandre kan journalistene skape et inntrykk av objektivitet, og samtidig unngå å måtte ta stilling til sannheten, noe som også ville være vanskelig for journalistene fordi de ikke selv besitter den nødvendige fagkunnskapen. Bjerke og Dyb (ibid.:100) kritiserer media for på denne måten å bidra til usikkerhet hos leserne. Videre knytter teoretikerne dette opp mot Giddens’ og ekspertsystemenes funksjon. Ifølge Giddens (1990:39-45) er kunnskapen i det moderne samfunnet ofte usikker og i konstant endring. Bjerke og Dyb (2006:103-105) mener dette er noe ekspertsystemene selv takler godt, men for vanlige folk kan det skape usikkerhet. De skriver at ”(...) når eksperter tar feil og dessuten er uenige, må folk velge hvilke eksperter de vil holde seg til og stole på” (ibid.:105). Å avgjøre hvem man skal stole på kan likevel være vanskelig: ”Lekfolk har begrenset mulighet til å forstå begrunnelsene og etterprøve det faglige arbeidet som er gjort” (ibid.). Selv om flerstemmighet og objektivitet er viktige journalistiske idealer, kan man altså tenke seg at lesere vil kunne bli usikre på hva som er sant og ha problemer med å avgjøre hvem de skal tro på, når eksperter settes opp mot hverandre i media.

Videre er det ikke nødvendigvis bare forskere og andre med særlig fagkunnskap som i dag tillegges ekspertroller i media. Tammy Boyce (2006) har i en case-studie undersøkt hvordan britiske journalister konstruerer og presenterer ekspertise, og effekten av bruken og balanseringen av ekspertkilder sammen med andre kilder. Hun fant at journalistene ofte brukte vanlige folk i rollen som eksperter på grunn av deres erfaring, og satte dem opp mot eksperter med fagkunnskap (ibid.:895-903). I tillegg refererte også ekspertene som hadde fagkunnskap til personlige erfaringer. Boyce (ibid.) mener erfaring ikke er det samme som ekspertise, og ser det som problematisk at ekspertrollen er så uklar. Eline Kirkebø (2013:97) påpeker også i sin masteroppgave om servicejournalistikk i tabloidavisen Dagbladet at det virker som terskelen for å bli kalt ekspert er lav, og at det kan holde å kun ha opplevd noe knyttet til temaet. Slike ”vanlige mennesker”, som opptrer som eksperter i media kun gjennom sin erfaring, er det Sigurd Allern (2001:173) kaller *konsekvens eksperter*. Denne utvanningen av ekspertbegrepet er en problematikk også andre har diskutert og ytret

bekymring for (se f.eks. Albæk 2011:345, Collins & Evans 2002, Rip 2003). Oppgaven skal ikke gå dypere inn på denne diskusjonen. Poenget her er at det ser ut til å være noen bekymringer knyttet til en mulig utvanning av ekspertbegrepet.

Ut fra studiene beskrevet over kan man si at bruken av eksperter i media har økt, at ekspertenes rolle er utvidet, og at man har fått flere nye typer eksperter som ikke alltid er tilknyttet forskning. Forskning har også vist at eksperter brukes som kilder for å tilføre saker troverdighet og objektivitet. Man har tilsynelatende konsentrert seg mest om forholdet mellom journalister og eksperter, og medias bruk av forskere og andre eksperter som kilder³. Man har tilsynelatende i liten grad spurt publikum om deres oppfatning av eksperter, eller deres oppfatning når eksperter uttaler seg motstridende i media. Intervjuer med publikum, slik jeg gjør i denne oppgaven, kan forhåpentligvis bidra til mer kunnskap om hvordan mennesker forholder seg til eksperter i media i konkrete kommunikasjonssituasjoner der ekspertene uttaler seg motstridende. Ekspertbegrepets avgrensning i studiene beskrevet over varierer noe, men i denne oppgaven kommer jeg til å ha et vidt ekspertbegrep. Enhver kilde som uttaler seg på bakgrunn av sin kunnskap om noe, vil regnes som ekspert. Jeg skiller dermed ikke tydelig mellom konsekvens eksperter og ekspertise på bakgrunn av utdanning. Når det er sagt, presenteres også alle eksperter i artiklene jeg har valgt som materiale med mer eller mindre relevant utdanning for det de uttaler seg om.

2.4 Eksperters troverdighet i media

Det ser generelt ut til å være lite empirisk forskning som direkte tar for seg publikums vurdering av eksperters troverdighet i media, med unntak av noen få studier. To amerikanske studier undersøker forskeres troverdighet i avisartikler, men resultatene i begge disse er ufullstendige når det gjelder hvordan ulike faktorer påvirker ekspertenes troverdighet (Jensen & Hurley 2012, Sprecker 2001). Disse studiene er også i likhet med mye av den andre troverdighetsforskningen kvantitativt orientert, og virker mer opptatt av å måle faktorer enn å gå i dybden av hvordan respondentene oppfatter og vurderer ekspertene. En masterstudie av danske Louise Egeriis Kristensen (2007) om eksperters rolle og troverdighet i TV-nyheter, er derimot kvalitativt orientert. Kristensen fokuserer på bestemte troverdighetstrekk som hun undersøker om fører til at eksperter oppfattes som troverdige, gjennom å vise klipp fra nyhetsinnslag til informantene, som deretter vurderer ekspertene (ibid.40-44). På flere måter kan Kristensens oppgave sies å ligge nært denne masteroppgaven i sin tematikk, men det er

³ Se også andre studier om forskningsjournalistikk og forskningsformidling, som Carlsen, Müftüoğlu og Riese (2014), Eide og Ottosen (1994) og Hornmoen (2010).

samtidig store ulikheter. Kristensen fokuserer på eksperter i TV-nyheter og ikke aviser, og hun forsker på oppfatningen av eksperter innenfor mange ulike temaer, fremfor kun å fokusere på kostholdseksperter. Hun fokuserer heller ikke på hvordan publikum vurderer ekspertene når de er uenige med hverandre. Fokuset er dessuten kun på vurderingen av ekspertene i etterkant av kommunikasjonen, altså ikke gjennom selve resepsjonsprosessen. Utover studiene nevnt over ser publikums vurdering av eksperters troverdighet i media ut til å være lite utforsket. Dette understreker ytterligere behovet for mer forskning på eksperters troverdighet i media.

2.5 Oppsummering av teori og bakgrunn

I dette kapittelet har jeg gitt et innblikk i teori og empiri som danner et utgangspunkt for oppgaven. Gjennom kapittelet har jeg også argumentert for at man bør gå i dybden av selve resepsjonsprosessen for å forbedre forståelsen av hvordan eksperters troverdighet vurderes i kommunikasjonssituasjoner, noe tilsynelatende få har gjort. Denne masteroppgaven gjør dette ved å undersøke hvordan et utvalg informanter vurderer eksperters troverdighet når de uttaler seg motstridende i avisartikler om kosthold, og hvordan dette videre henger sammen med tilliten til eksperter generelt. Jeg tar utgangspunkt i Giddens' tillitsteori og McCroskeys troverdighetsteori, sammen med nærliggende holdningsteori og overbevisningsteori. Troverdighet forstår jeg som en holdning mottakeren har til en person eller ekspert i en bestemt retorisk situasjon. Tillit forstår jeg som et videre begrep som omhandler den mer generelle holdningen til større systemer, i dette tilfellet med særlig vekt på ekspertsystemer.

De tre forskningsspørsmålene jeg tegnet opp innledningsvis kan knyttes til den gjennomgåtte teorien. Det første spørsmålet, "Hvordan etableres, forhandles og eventuelt endres ekspertenes troverdighet i resepsjonsprosessen?", kan først og fremst knyttes opp mot troverdighetsteori. Det andre spørsmålet, "I hvilken grad er informantene i stand til å ta stilling til ekspertene når de uttaler seg motstridende?", kan også diskuteres i lys av teori om eksperter i media, og det tredje spørsmålet "Hvordan kan funnene fra de to ovenstående forskningsspørsmålene tenkes å ha sammenheng med tilliten til eksperter på et generelt nivå?", egner seg til videre diskusjon som i større grad tar utgangspunkt i Giddens' tillitsbegrep. Dette kommer jeg mer tilbake til gjennom analysen og spesielt diskusjonskapittelet. Først skal jeg gi en nærmere innføring i oppgavens metode, utvalget av artikler og informanter til resepsjonsstudien, og gjennomføringen av intervjuer og transkripsjon.

3 Metode, utvalg og intervjuer

For å undersøke hvordan vurderingen av ekspertenes troverdighet foregår, er det nødvendig å gå kvalitativt til verks. Dette fordi kvalitative metoder tillater en å gå mer i dybden av fenomener enn det kvantitative metode gjør (Gentikow 2005:36, Thagaard 2009:87). Jeg mener også det er nødvendig å studere hvordan vurderinger gjøres underveis i selve resepsjonsprosessen, framfor kun å intervju informantene etter at de har lest. Dette har også tett sammenheng med et hermeneutisk perspektiv. For å kunne undersøke hvordan informantene tenker mens de leser, har jeg latt meg inspirere av metoden protokollanalyse, kombinert med semistrukturert intervju og et lite spørreskjema. I dette kapittelet beskriver jeg forskningsmetoden og tar for meg utvalget av avisartikler til intervjuene og utvalget av informanter. Jeg gir også et innblikk i etiske vurderinger, planlegging, gjennomføring, transkripsjon og analyse av intervjuene, samt metodiske utfordringer.

3.1 Forskningsmetode

Kvalitativ forskning kan gjøres på mange måter, og resepsjonsforskning er et stort medievitenskapelig felt (Gentikow 2005:38, Østbye m.fl. 2007:96-100). Likevel er protokollanalyse, også kalt tenke-høyt-lesning, ifølge retorikkforsker Mette Bengtsson (2014:52) sjeldent brukt. I protokollanalyser søker man å gå i dybden av menneskers kognitive prosesser når de utfører en oppgave. Metoden er preget av en rekke utfordringer både når det gjelder utforming, utførelse og analyse, men samtidig kan den slik jeg ser det frembringe svært interessante resultater. I motsetning til tradisjonelle kvalitative intervjuer, som ofte kan foregå etter at informantene har lest noe, skjer protokollanalysen samtidig som resepsjonsprosessen pågår (Ericsson & Simon 1993:xlix-liii). En informant blir gjerne bedt om å utføre en oppgave, for eksempel å lese en tekst, og samtidig som oppgaven utføres skal informanten forsøke å uttrykke sine tanker. Metoden har blant annet vært brukt innenfor psykologi, kognitiv forskning, forskning på læring og brukertesting, men også i retorikkforskning (se f.eks. Bengtsson 2014, Ericsson & Simon 1993, Ferguson, Bråten & Strømsø 2012, Hoff-Clausen 2008:89, Nielsen, Clemmensen & Yssing 2002).

I boken *Protocol Analysis: Verbal Reports as Data* tar Ericsson og Simon (1993) grundig for seg den tradisjonelle protokollanalysen. De mener at det er fullt mulig å få en viss innsikt i menneskers tanker når informanter forteller hva de tenker mens de utfører en oppgave, uten at de naturlige tankeprosessene forstyrres for mye (ibid.:xxxii). Men selv om man skulle ønske det, er det likevel ikke slik at man bare kan trekke ut menneskers tanker

direkte på denne måten. Tankene må formuleres med ord, og et problem er ifølge Elizabeth Charters (2003:69-71), som har gjort en kritisk litteraturgjennomgang av metoden, at ikke alt kan tenkes høyt. Noen tankeprosesser skjer for fort og for dypt i det kognitive til at man er i stand til å formulere det med ord. Man kan ifølge Charters likevel tenke seg at i en protokollanalyse får man tilgang til en del av tankene hos en person, og dette kan gi interessante data som kan si noe om hva en person tenker på i ulike deler av en resepsjonsprosess. Hun skriver også at man må være svært nøye med hva slags oppgaver man gir, og at oppgaver med skriftlig tekst regnes som gode for å studere informantens tanker. Sånn sett vil artikler fra nettaviser, som jeg bruker, være egnet.

Ifølge Ericsson og Simons (1993:xviii-xix) klassiske beskrivelse av protokollanalysen, bør man avbryte informantene minst mulig under protokollanalysen. Dette fordi avbrytelser vil kunne være forstyrrende for de kognitive prosessene man er interessert i å studere. Ifølge Nielsen, Clemmensen og Yssing (2002:102-103) er det likevel relativt vanlig å ikke helt følge den klassiske tradisjonen slik Ericsson og Simon beskriver den. Retoriker Mette Bengtsson (2014:54-55) bruker protokollanalyse til å undersøke leseres oppfattelse og reaksjon når de leser politiske aviskommentarer, og Hoff-Clausen (2008:92) bruker protokollanalyse til å studere oppfatningen av politiske kampanjesiders ethos. Begge retorikkforskerne kombinerer metoden med oppfølgingsspørsmål underveis i lesningen, noe som innebærer mer sosial interaksjon enn i den klassiske protokollanalysen. Metoden kan i slike tilfeller nærmest ses på som en kombinasjon av protokollanalyse og semistrukturert intervju, eller en slags samtale med fokus på informantens tanker under utførelsen av en oppgave (Bengtsson 2014:54). Slik jeg ser det, kan det å tillate en moderat mengde intervju spørsmål skape større klarhet i hva informanten tenker og mener, og også gi dybde til materialet. Derfor har jeg i likhet med Bengtsson og Hoff-Clausen valgt å gjøre det slik i mine intervjuer.

Når det er sagt, mener jeg samtidig at det er viktig å være bevisst på at den kognitive prosessen kan bli forstyrret som følge av spørsmål underveis. Jeg har derfor forsøkt så godt det lar seg gjøre å ikke gripe for mye inn i resepsjonsprosessen. Dette ligger også tett opp mot slik Mette Bengtsson (2014:54-55) og Elisabeth Hoff-Clausen (2008) gjør det i sine studier. Jeg har for eksempel gjerne sagt ”Kan du utdype det?”, ”Hva tenker du?”, eller gjentatt siste ord som informantene har sagt, for å forsøke å få dem til å si enda litt mer. Jeg har også ofte brukt *prober* (Thagaard 2009:91), som ”mhm”, nikk og ”ja..”, som ofte førte til at informantene sa litt mer om hva de tenkte. Likevel hendte det at jeg også stilte mer direkte spørsmål, for eksempel om hva informantene tenkte om enkelte eksperter underveis i protokollanalysen. Dette kan på den ene siden være negativt med tanke på at det kan forstyrre

tankeprosessene. Imidlertid resulterte dette i flere tilfeller i at informanter utdypet mer konkret hva de mente om ekspertene og hvorfor de mente det de gjorde, noe som også har vært med på å berike materialet, og som har vært nyttig i arbeidet med analysen. Samtidig har jeg gjennom analysen av intervjuene forsøkt å være oppmerksom på tilfeller hvor jeg potensielt kan ha påvirket tankeprosesser med mine spørsmål. Jeg har i likhet med Bengtsson (2014:53) også brukt markører i teksten som jeg på forhånd ba informantene stoppe ved og fortelle hva de tenkte. Dette opplevdes som nyttig fordi det førte til at informantene husket å fortelle hva de tenkte, og at jeg i noe mindre grad måtte avbryte resepsjonsprosessen ved å stille spørsmål.

Det er noe varierende hva informantene blir instruert til i protokollanalyser. Ferguson, Bråten og Strømsø (2010), som undersøker leseres tanker når de leser tekster om helserisiko ved mobilbruk, lar for eksempel informantene selv velge om de vil lese høyt, så lenge de sier noe minst hvert 30. sekund. Noe lignende gjør også Ogden og Russell (2013) i sin studie av ”svarte” kvinners lesning av ”svarte” og ”hvite” magasiner. Mette Bengtsson (2014:57) ber derimot informantene om å lese høyt. Dette har også jeg valgt å gjøre. En årsak var en antakelse om at informantene ville ha lettere for å uttrykke seg muntlig om hva de tenkte når de allerede snakket. En annen årsak var at det forenklet transkriberingsjobben siden jeg til enhver tid kunne vite hvor i teksten informantene var.

Protokollanalyse bør ifølge Charters (2003:69-72) kombineres med andre metoder. Dette gjør jeg ved å kombinere protokollanalysen med et avsluttende semistrukturert intervju etter at informantene har lest avisartiklene. Semistrukturerte intervjuer er en vanlig intervjuform innenfor kvalitativ metode, hvor man har forhåndsstrukturerte temaer og spørsmål, men er fleksibel med tanke på rekkefølge og oppfølgingsspørsmål (Gentikow 2005:83, Østbye m.fl. 2007:100). Slike intervjuer tar gjerne utgangspunkt i en intervjuguide (Kvale & Brinkmann 2009a:143), noe også mine intervjuer gjorde (se appendiks s.278-279). I den avsluttende intervjudelen ble informantene spurt litt nærmere om sin oppfatning av og holdning til eksperter, både i artiklene de hadde lest og mer generelt. De fikk også spørsmål om hva de syntes om nettavisene og artiklene de hadde lest. Det oppsummerende intervjuet var nyttig til å få utdypende forklaringer på informantenes oppfatning av eksperter og ekspertutsagn i løpet av lesningen av artiklene, og for å få klarhet i egne antakelser. Det ga også noe innsikt i informantenes refleksjoner og holdninger når det gjaldt eksperter mer generelt. Spørsmålene i det avsluttende intervjuet var mer direkte enn spørsmålene informantene fikk mens de leste. Hadde disse spørsmålene blitt stilt under protokollanalysen,

kunne de nok påvirket de kognitive prosessene mye. Det var derfor nødvendig at disse ble stilt til slutt.

I tillegg til protokollanalysen og det avsluttende intervjuet, besvarte informantene et kort spørreskjema (se appendiks s.280) i forkant av intervjuet. Spørreskjemaet kartla grovt hvilken aldersgruppe informantene tilhørte, utdanningsnivå, type yrke og kjønn. Videre skulle informantene krysse av på spørsmål om sin interesse for kosthold, mat og helse, hvor ofte de hørte, så eller leste om det i media, og i hvilke nettaviser de hadde lest om temaet i de siste ukene. I tillegg fikk de et åpent spørsmål om sitt generelle inntrykk av kosthold, mat og helse i media. Spørreskjemaer er mye brukt i kvantitativ metode (Østbye m.fl. 2007:129), men i mitt tilfelle var formålet kun å kartlegge noe grunnleggende bakgrunnsinformasjon og danne meg et bilde av informantenes forhold til kosthold, mat og helse i media, som kunne være til hjelp i analysearbeidet. Det var også tidsbesparende å bruke spørreskjema i denne sammenheng, noe som var nyttig da protokollanalysen var tidkrevende. Spørreskjemaet tok utgangspunkt i råd om utforming av spørsmål fra Østbye m.fl (2007:136-146), og var særlig nyttig med tanke på å si noe om informantenes eksisterende holdninger til kostholdsjournalistikk. I ettertid ser jeg likevel at noen spørsmål kunne vært optimalisert for å fange opp enda mer om dette. Bakgrunnsopplysningene om kjønn, utdanningsnivå og alder har i hovedsak hatt den funksjon at jeg sikret meg at informantene plasserte seg innenfor det ønskede utvalget, og at det var en viss spredning når det gjaldt utdanning, alder og kjønn. Bakgrunnsopplysningene har ikke blitt vektlagt utover dette, da hovedfokuset i denne oppgaven ikke er potensielle bakenforliggende årsakene til hver av informantenes vurdering. Det er dessuten et utvalg på ti informanter for lite til å trekke klare slutninger om.

3.2 Utvalg av avisartikler og informanter

3.2.1 Utvalg av avisartikler

Jeg valgte å bruke artikler fra norske nettaviser, siden dette i dag er den vanligste måten å lese aviser på (Vaage 2015:9). Fordi jeg ønsket å bruke artikler fra flere ulike aviser, virket det også som lesning av nettaviser ville kunne skape en noe mer naturlig situasjon. Man kan gjerne klikke seg inn på ulike nettaviser i løpet av kort tid, men de fleste kjøper nok sjelden flere papiraviser av gangen. Jeg valgte videre å bruke artikler om kosthold, siden dette som nevnt er et journalistisk felt hvor det ofte er uenighet mellom ekspertene. I tillegg kan man si at kostholdsdebatten er relativt tidløs, og sånn sett egnet for intervjuer gjennomført over en måned i tidsspenn. For å finne artikler søkte jeg i Atekst-databasen. Jeg søkte på ord som ”kosthold” og ”ekspert” og relaterte ord som ”fett” og ”lavkarbo”, og fant flere artikler og

artikkelserier der eksperter var uenige om kosthold. Til slutt endte jeg opp med fem artikler, som senere ble kuttet til fire på grunn av intervjuenes tidsbegrensning. Etter tre intervjuer ble også de fire artiklene kuttet ned til tre av samme grunn.

I transkripsjonene som er utgangspunkt for analysen baserer to intervjuer seg på lesning av fire avisartikler, mens de resterende intervjuene baserer seg på lesning av tre artikler. Av artiklene var én fra *Aftenposten*, én fra *Dagbladet* og to fra *Side2*, som er en magasinlignende nettavis drevet av *Nettavisen*. Artiklene ble lastet ned i sin helhet via en applikasjon som lagrer hele sider på nett som bildefiler. Deretter ble artiklene manipulert noe i Adobe Photoshop. Jeg fjernet publiseringsdatoer fordi jeg ikke ønsket at informantene skulle fokusere på dette, men lese artiklene som om de var publisert samme dag. I den ene Side2-artikkelen ble også en lenke til den andre Side2-artikkelen fjernet, fordi de to artiklene er en artikkelserie, og lenken fortalte mye om den andre artikkelens innhold. Jeg ønsket at artiklene skulle leses i rekkefølgen de opprinnelig var publisert. I det følgende gir jeg en kort beskrivelse av innholdet i hver av artiklene og ekspertene som opptrer i dem:

Artikkel 1: Side2 artikkel 1 – ”Dropp sukker, pasta og moderne hvetemel” (Bjørnstad 2015)

Den første av de to artiklene fra Side2 handler om matvarer man ifølge lege, seksbarnsmor og forfatter, Berit Nordstrand, og kjendiskokken Kjartan Skjelde fra programmet *Masterchef*, bør bytte ut for en sunnere hverdag. De to har nettopp gitt ut en kokebok sammen. I artikkelen legger ekspertene fram ti tips til matvarer de mener folk bør bytte ut. Viktig å merke seg ved denne artikkelen er at ekspertene ikke blir motsagt. Det eneste tilfellet av motstridende informasjon er en setning om at ett av rådene strider med Helsedirektoratets anbefalinger. Denne artikkelen ble valgt som en del av materialet fordi den henger sammen med den andre artikkelen fra Side2, der flere eksperter kritiserer Nordstrand og Skjeldes matbyttetips.

Artikkel 2: Side2 artikkel 2 – ”Ernærings eksperter reagerer på kostholds utsagn: – Jeg trodde Nordstrand var lege, hvordan kan hun stå inne for slike påstander?” (Bjørnstad & Holm 2015)

Artikkelen begynner med klinisk ernæringsfysiolog Vegard Lysne som kritiserer Nordstrand for å mangle begrunnelse for påstandene sine i artikkel 1, samtidig som han også er enig i flere av rådene hennes. Mye av det han sier er hentet fra et innlegg han har publisert på Facebook-siden sin. Videre i artikkelen presenteres matforskeren Trygve Eklund, som kommer med mer kritikk av Nordstrands råd, med særlig fokus på at rådene hennes om salt er feil, at rådene er hentet fra tvilsomme nettsider og at Nordstrand driver forretningsvirksomhet. Nordstrand forsvarer videre rådene sine og snakker om mulige konsekvenser av å spise mat

med mange tilsetningsstoffer. Derfor mener hun at man bør spise mat med kortest mulig ingrediensliste. Deretter presenteres en ny klinisk ernæringsfysiolog, Mari Helene Kårstad, som også kritiserer Nordstrands råd, og mener de kan gi folk unødvendig dårlig samvittighet. Til slutt kommer ernæringsfysiolog Lysne tilbake med råd om et avslappet forhold til mat.

Artikkel 3: Dagbladet: "Ekspertene i strid – Mettet fett – sunt eller usunt?" (Gaarder 2015)

Denne artikkelen skiller seg fra de to foregående ved at ekspertene uttaler seg motstridende i én og samme artikkel. Artikkelen kan nok også sies å være noe mer komplisert når det gjelder innhold, for tematikken er mindre generell da artikkelen først og fremst handler spesifikt om én fett-type, nemlig mettet fett. I begynnelsen av artikkelen refereres det til en studie som har vist at mettet fett ikke er så skadelig som antatt. I tillegg er hovedbildet et portrett av lege og kostholdsekspert Fedon Linberg, som i bildeteksten sier at karbohydrater er farligere. Videre presenteres professor i ernæring ved NMBU, Birger Svihus. Han forteller om mettet fett generelt, og at det er et komplekst felt. Deretter uttaler avdelingsdirektør i Helsedirektoratet, Henriette Øien, seg om de nasjonale rådene for inntak av fett. Hun argumenterer for at andre studier viser noe annet enn den førstnevnte studien, og at én studie ikke kan velte alt. Videre argumenterer Fedon for at karbohydrater er mer skadelig enn mettet fett. Her presenteres han også som indremedisiner og kostholdsguru. Øien fra Helsedirektoratet argumenterer videre mot Fedon, fordi det han sier ikke stemmer med myndighetenes kostholdsråd. Deretter introduseres en ny ekspert: Kjetil Retterstøl, overlege ved Lipidklinikken. Han mener mettet fett er skadelig. Videre er Svihus fra NMBU uenig, og mener mettet fett har fått et dårligere rykte enn fortjent. Han er også den siste som uttaler seg. I tillegg inneholder artikkelen en faktaboks om ulike typer fett. Denne viser også eksempler på matvarer der fett-typerne finnes.

Artikkel 4: Aftenposten – "– Rådene om lavkarbo er skadelige" (Dyregrov 2015)

Denne artikkelen ble kun brukt i tre av intervjuene, da den senere ble fjernet fordi det tok for mye tid når informantene skulle lese fire artikler. Artikkelen ligner til en viss grad på Dagbladet-artikkelen i sin oppbygning, men inneholder færre eksperter. Saken har sitt utgangspunkt i en pågående meningsbryting etter at legen Erik Hexeberg sammen med trenings- og kostholdsekspert Pål Jåbekk fra den helsepolitiske foreningen Kostreform for bedre helse, har gått ut mot helsemyndighetenes råd om karbohydrater i en tidligere publisert kronikk. De to ekspertene argumenterer for at man bør kutte ut karbohydrater for å få bedre helse. Artikkelen begynner med at Hexeberg forklarer sin filosofi. Deretter går Lars T. Fadnes, som er Helseforsker ved UiB, imot rådene. Han argumenterer for at de er skadelige. Videre i artikkelen argumenterer Hexeberg og Fadnes mot hverandre fram og tilbake. Helt i

slutten av artikkelen forsvarer avdelingsdirektør ved Helsedirektoratet, Henriette Øien, myndighetenes råd, som ikke stemmer med Hexebergs anbefalinger.

3.2.2 Utvalg av informanter

Siden dette er en kvalitativ studie, er det ingen krav om et generaliserbart utvalg (Gentikow 2005:78). Barbara Gentikow (ibid.) skriver at man kan velge om man vil intervju gjennomsnittlige mennesker eller ekstreme tilfeller, så lenge de er informasjonsrike. Mitt utvalg faller under gjennomsnittlig-kategorien. Jeg ønsket et heterogent utvalg av vanlige mennesker med litt ulike jobber og litt ulik utdanning. For å avgrense det litt, bestemte meg for å intervju voksne i alderen 25-44. En årsak til en slik avgrensning er at det i denne aldersgruppen er mange som leser om kosthold på nett (Bugge 2012:91-92). Selv om situasjonen i denne studien er konstruert, kunne dette tenkes å knytte det litt mer opp mot virkeligheten, sammen med at artiklene faktisk er ekte artikler publisert i nettaviser.

Jeg brukte snøballmetoden, slik den beskrives av Gentikow (2005:80), til å finne informanter. Jeg fikk blant annet hjelp av venner, tidligere klassekamerater og kollegaer via Facebook til å finne deltakere innenfor målgruppen. Selv kjente jeg ingen av informantene fra før. Ifølge Thagaard (2009:56) kan snøballmetoden ha den ulempen at man får informanter som tilhører et bestemt miljø. Det er stort sett ikke tydelig at informantene jeg intervjuet gjorde det, men det viste seg at to av dem hadde journalistutdanning, noe som kan tyde på at snøballen gjerne kunne rullet lengre fra meg selv og mitt miljø som medievitner. Når det er sagt, arbeidet ingen av de to som journalister per dags dato. I rekrutteringsprosessen sa jeg også at jeg var interessert i å snakke med mennesker ansatt i salg- og serviceyrker, fordi jeg tenkte at jeg da ville finne litt ulike mennesker som er vant med å snakke. Dette kunne gjøre dem til informasjonsrike informanter som ville være komfortable med å lese og tenke høyt. Jeg var likevel ikke veldig streng på dette kravet, og gjorde også intervjuer med informanter fra andre yrkesfelt, som utdanning og kontor. Fordi studien uansett kun handler om hvordan et utvalg vanlige mennesker leser et utvalg artikler og forholder seg til ekspertene i en bestemt situasjon, var det ikke viktig at utvalget skulle være strengt avgrenset til en viss gruppe. Når det er sagt, spesifiserte jeg at jeg ikke ønsket informanter med utdanning innen emner som medisin eller ernæring, siden disse neppe ikke ville falle innenfor det ønskede utvalget.

Analysematerialet består av intervjuer med ti personer i alderen 25-44 år. Fire var menn og seks var kvinner. Seks var ansatt i salg- og serviceyrker, mens de resterende hadde andre yrker. Utdanningsnivået var relativt jevnt fordelt, men med et lite overtall av informanter med høyere utdanning. To hadde videregående utdanning, én hadde fagbrev, tre

hadde 1-3 års høyere utdanning og tre hadde mer enn fire års høyere utdanning. Én informant besvarte ikke spørsmålet. Aldersfordelingen var jevn, med to i alderen 25-29 år, tre i hver av aldersgruppene 30-34 og 35-39, og to i alderen 40-44. Ifølge Gentikow (ibid.:77) og Kvale og Brinkmann (2009b:113) bør kvalitative studier basere seg på intervju med minst ti personer. Jeg intervjuet ti informanter fordi jeg slik holder meg på et minimumstall av informanter, samtidig som jeg fortsatt har et håndterlig intervjumateriale med tanke på oppgavens omfang. Jeg ga informantene disse fiktive navnene: Bjørn, Camilla, Dina, Espen, Frida, Gry, Henrik, Ivar, Jenny og Katrine. Av disse var Bjørn, Camilla og Dina de eneste som leste artikkel 4, og Bjørn og Dina var de eneste som leste fire artikler.

3.3 Intervjuer

3.3.1 Pilotstudier

Gentikow (2005:81) oppfordrer til å teste det planlagte forskningsopplegget ved hjelp av en pilotstudie. Jeg gjennomførte to slike, som jeg i det følgende vil gi en nærmere beskrivelse av.

Pilotstudie 1

Denne pilotstudien ble gjennomført tidlig i prosessen. Målet var å undersøke om den planlagte metoden fungerte til mitt formål, og å finne ut hvor lang tid intervjuet ville ta. Informanten skilte seg fra de andre jeg senere intervjuet ved at hun var en bekjent, at hun var student, og at hun viste seg å være langt over gjennomsnittet opptatt av kosthold. Hun pleide blant annet å lese forskningsrapporter om temaet. Sånn sett var hun et ekstremt tilfelle. Dette kan ifølge (Gentikow 2005:81-82) være en ulempe fordi informanten ikke er representativ for dem man ønsker å intervjuer, men jeg fikk likevel mye ut av pilotintervjuet. Jeg så at fem artikler ble for mye å lese, og det viste seg også at den første delen av intervjuet like godt kunne gjøres om til et kort spørreskjema. Videre viste det seg at jeg ikke fikk så mye ut av protokollanalysen som jeg ønsket, for informanten syntes det var vanskelig å stoppe ved de bølgede røde markørene jeg hadde lagt inn. I dette intervjuet blandet jeg meg dessuten minimalt i lesningen. Dette gjorde det vanskelig å undersøke holdningene hennes til ekspertene på ulike tidspunkter i lesningen av artiklene, siden hun heller ikke nevnte det av seg selv. Det avsluttende semistrukturerte intervjuet viste seg også å ikke grave dypt nok.

Dermed hadde jeg flere punkter ved opplegget mitt som trengte revidering. Jeg laget et spørreskjema, kuttet ut én artikkel og endret markørene i teksten til en figur (se figur 1).

Figur 1

Håpet var at denne skulle være mer synlig, og derfor lettere bli lagt merke til. Jeg arbeidet også med å forbedre instruksjonene til protokollanalysen, og med å lage gode oppfølgingsspørsmål som jeg kunne stille underveis. Som en del av instruksjonen la jeg til en testartikkel, slik at informantene kunne bli kjent med metoden i forkant av selve protokollanalysen. Det avsluttende semistrukturerte intervjuet ble også forbedret med tanke på å grave dypere og spørre mer direkte om fenomenet troverdighet.

Pilotstudie 2

Etter nevnte endringer gjorde jeg et nytt pilotintervju, denne gangen med en informant innenfor studiens målgruppe. Spørreskjemaet fungerte fint, og den nye markøren var svært effektiv til å få informanten til å stoppe og fortelle hva han tenkte. Ulempen var at dette gjorde intervjuet veldig langt, for informanten hadde samtidig mange tanker og meninger. Jeg fikk ellers et bedre inntrykk av informantens resepsjonsprosess i dette intervjuet, og den avsluttende intervjudelen fungerte mye bedre. Samtidig ønsket jeg fortsatt å få enda mer informasjon ut av protokollanalysen om hvordan informantene vurderer ekspertenes troverdighet, og jobbet videre med å lage noen mer direkte oppfølgingsspørsmål som kunne brukes som en form for ”priming” underveis i protokollanalysen i de neste intervjuene. For eksempel kunne jeg spørre ”hva tenker du om denne personen?”, for å få vite mer om holdninger til enkelt eksperter og forhåpentligvis få informantene til å snakke videre om det helt av seg selv. Siden intervjuet ble langt, valgte jeg også å kutte ut mange av markørene slik at det ble færre steder å stoppe. Dette intervjuet var likevel så vellykket at jeg valgte å inkludere det i analyse materialet som ett av de ti intervjuene.

3.3.2 Gjennomføringen av intervjuene

Jeg lot informantene selv velge hvor de ønsket å møtes, enten hjemme, på UiB eller annet passende sted. Dette for at de skulle føle seg mest mulig komfortable i intervjusituasjonen, noe Gentikow (2005:43-44) skriver at er viktig i kvalitative intervjuer. Alle unntatt to intervjuer ble gjennomført på møterom eller seminarrom på SV-fakultetet. De to siste ble gjort hjemme hos informanter. Intervjuene var planlagt å vare omtrent 1-1,5 timer. De fleste intervjuene havnet innenfor tidsrammen, men et par intervjuer ble noen minutter over planlagt tid. Hvert intervju begynte med at informanten signerte et samtykkeskjema (se appendiks s. 277). Samtykkeskjemaet var utformet i tråd med Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes retningslinjer (NSD u.å.). Prosjektet var ikke meldepliktig siden temaet ikke er sensitivt og studien ikke er avhengig av identifiserende personopplysninger. Normen er at man skal gi så mye informasjon som mulig om studien i forkant av intervjuet, men noen ganger er det

ødeleggende å gi all informasjon tidlig (Kvale & Brinkmann 2009b:70-71). I mitt tilfelle ville det sannsynligvis vært ødeleggende å fortelle at jeg ønsket å finne ut hvordan informantene vurderte ekspertenes troverdighet i forkant av protokollanalysen. I slike tilfeller bør man utdype hva man forsker på etter intervjuet (ibid.), noe jeg også gjorde etter hvert intervju.

Etter signering av samtykkeskjemaet, ble informantene bedt om å besvare spørreskjemaet. Deretter fikk de instruksjon om hvordan intervjuet videre ville foregå (se appendiks s. 278-279). De fikk vite at de skulle lese høyt, og at jeg ville at de skulle stoppe og fortelle hva de tenkte hver gang de kom til en ”frosk”. Jeg passet på å si at de også kunne stoppe andre steder i teksten hvis de ønsket det. Informantene ble også bedt om å forsøke å lese slik de ville gjort til vanlig, og fortalt at de når som helst kunne ta pause. I tillegg fikk de vite at jeg kom til å stille noen spørsmål underveis, og at jeg ville stille noen flere spørsmål etter at de hadde lest artiklene. Informantene fikk også prøve seg på testartikkelen. Som bakgrunn for spørsmålene mine i protokollanalysen og det påfølgende semistrukturerte intervjuet tok jeg utgangspunkt i intervjuguiden (se appendiks s. 278-279). Det er også viktig å nevne at jeg brukte tillit og troverdighet i sin hverdagsbetydning i intervjuene, i motsetning til de teoretiske begrepsdefinisjonene som brukes ellers i oppgaven.

Intervjuene gikk stort sett som planlagt med unntak av to intervjuer. I det ene ble vi avbrutt av at noen ville ha rommet vi satt på, uten at det tydelig hadde noen innvirkning for selve lesningen annet enn at den ble avbrutt. I det andre intervjuet våknet et spedbarn under lesningen av den siste artikkelen, noe som gjorde at informanten mistet noe fokus i siste del av intervjuet, og at vi avsluttet lesningen før hun var ferdig med artikkelen. Et par intervjuer gikk også over tiden. Der dette skjedde sørget jeg for å spørre om det var i orden, noe det i alle tilfeller var. Tonen var ellers hyggelig og lett, og det virket som flere syntes det var relativt morsomt å delta. At både informanter og forsker sitter igjen med en positiv følelse er ifølge Kvale og Brinkmann (2009a:51) ikke uvanlig. Informantene fikk også kaffe, te, vann og kjeks, og de som ble intervjuet hjemme fikk en liten pose sjokolade som takk. Etter hvert intervju noterte jeg egne refleksjoner, slik Kvale og Brinkmann (2009a:143) anbefaler, noe som senere var nyttig i analysearbeidet for å huske best mulig hvordan intervjuene var.

Rekkefølgen på artiklene

I de tre første intervjuene fikk informantene velge selv hvilken rekkefølge de leste artiklene i. Dette fordi jeg ønsket å kunne utelukke at det var rekkefølgen på sakene som hadde noe å si for hvordan de leste og vurderte. Etter planen skulle alle de fire artiklene, men bare to informanter, Bjørn og Dina, kom gjennom alle. Jeg innså etter dette at fire artikler ble for

mye, og endte med å ta vekk artikkelen fra Aftenposten (artikkel 4) i de resterende intervjuene. I stedet for at informantene valgte rekkefølgen på artiklene fritt, gjorde jeg det også slik at artiklene fra Side2 (artikkel 1 og 2) skulle leses først, og at Dagbladet-artikkelen (artikkel 3) skulle leses til slutt. Dette gjør at jeg ikke kan si at rekkefølgen på artiklene ikke hadde noen innvirkning for leseprosessen, men det gjorde at det var lettere å se intervjuene opp mot hverandre når jeg analyserte dem.

3.3.3 Transkribering og analysemetode

Når man transkriberer vil det alltid være noe man mister, som for eksempel kroppsspråk (Kvale & Brinkmann 2009a:187). Gentikow (2005:117) skriver at man bør tilpasse transkriberingen etter forskningens formål. Transkripsjonen ble gjort ved hjelp av et nettbasert transkriberingsprogram. Jeg valgte å transkribere så godt jeg kunne etter informantenes naturlige språk, fordi jeg tidligere har erfart at det gjør det lettere å gjenkalle intervjuene når jeg analyserer transkripsjonene. Jeg tok også med pauser, latter og ”ehm-er” fordi dette kunne være nyttig for å forstå om informantene for eksempel hadde vanskelig for å gjøre seg opp en mening. Jeg transkriberte ut fra regler inspirert av en liste i Kvale og Brinkmann (2009a:190-191), men tilpasset mine intervjuer og oppgavens fokusområde.

Transkriberingsregler:

- Tekst som er fjernet eller sensurert: [tekst]
- Tilleggs kommentarer og detaljer: (tekst)
- Legger spesielt trykk på ord: *Ord*
- Utsagn som etterligner direkte sitat fra seg selv, nyhetsartikler eller andre: ”blabla”
- Fet skrift = **tekst informantene leser**
- Ikke-fet skrift = informantenes egne utsagn
- Kort pause (ett sekund): ..
- Middels pause ca. 2-3 sekunder: ...
- Lang pause (tre-fire sekunder eller mer):

Forskningsetisk er det viktig å beskytte sine informanter om man ikke har fått samtykke til annet (Kvale & Brinkmann 2009a:275). For å sørge for informantenes anonymitet ga jeg alle som nevnt hvert sitt fiktive navn, noe som er vanlig i intervjustudier hvor informantene er anonyme (ibid.). Noen få steder sensurerte jeg også utsagn som potensielt kunne være identifiserende. Selv om intervjuene er transkribert med informantenes naturlige språk, har jeg valgt å oversette utdrag som brukes i analysen til nynorsk, da de fleste hadde nynorsknære dialekter. Dette er et tiltak for å gjøre det lettere å lese (Kvale & Brinkmann 2009a:283), og samtidig et tiltak for ytterligere anonymisering. I analysearbeidet gjennomgikk jeg flere ganger transkripsjonene i sin helhet med et så åpent blikk som mulig, for å forsøke å la

resultatene i størst mulig grad ledes ut av det som skjedde i intervjuene. Samtidig var jeg hele tiden bevisst på å fokusere på hvordan informantenes vurdering foregikk, innledende og avledt ethos, hvor og hvordan oppfatning av eksperter eller sak endret seg, og i hvilken grad informantene klarte å ta stilling til ekspertene.

Det har vært krevende å analysere materialet fordi jeg hele tiden har måttet være bevisst på hvor i leseprosessen informantene er, i motsetning til tradisjonelle intervjuer hvor det situasjonelle ikke nødvendigvis er like sentralt. Dette gjorde det også vanskelig å skulle kode materialet i ulike kategorier, slik man ofte gjør i kvalitative intervjustudier (Gentikow 2005:119-122), fordi det var stor fare for å miste utdragenes kontekst. Jeg kategoriserte etter hvert materialet etter en rekke vurderingsdimensjoner som så ut til å være sentrale, og laget en oversikt over hvor i resepsjonsprosessen det skjedde endringer i oppfatningen av ekspertene og hvor informanter tilsynelatende hadde problemer med å gjøre seg opp en mening. Dette gjorde jeg for å finne gode eksempler, for å finne hvem og hvor mange det gjaldt, for å finne eventuelle avvik, og for å få en oversikt over ulike funn. Samtidig var det viktig for meg å ikke miste konteksten for informantenes vurderinger, og jeg har derfor hele veien i analysearbeidet gått tilbake til de originale transkripsjonene. Jeg laget etter hvert også kortere sammendrag som gjorde det lettere å få en kronologisk oversikt over hver av informantenes leseprosess og ulike hendelser og vurderinger i løpet av den. Dette var nyttig som hjelpemiddel i analyseprosessen.

3.4 Metodiske utfordringer

Før jeg går i gang med analysen er det også verdt å påpeke noen metodiske utfordringer. Det første som kan nevnes er det Gentikow (2005:42) kaller forskningseffekt. Det at informantene er i en intervjusituasjon kan tenkes å føre til at de leser artiklene mer nøye enn de ellers ville gjort. De blir også bedt om å si hva de tenker og blir stilt spørsmål. Studier har vist at vi gjerne motiveres til å prosessere innhold nøyere hvis vi vet at vi skal intervjues om det vi har lest (Petty & Cacioppo 1996:260). De fleste leste og kommenterte nesten all tekst. Kanskje ville informantene til vanlig i større grad ha hoppet over tekst, eller skimlest. Videre er det en utfordring at det er unaturlig å lese høyt og reflektere høyt mens man leser, og lesningen av artiklene blir sånn sett fjern fra vanlig lesning. Det kan også tenkes å gjøre at man blir mer opptatt av *hvordan* man leser, enn *hva* man leser, noe som kan ha konsekvenser for de kognitive prosessene. En bekymring jeg hadde var også at noen kunne synes det var ubehagelig å måtte lese høyt. Jeg fikk imidlertid ikke inntrykk av at informantene følte særlig ubehag. Selv om noen ga uttrykk for å være litt nervøse i begynnelsen, virket alle komfortable

etter kort tid.

En annen utfordring er at artiklene ikke er ekte nettsider, men ble lest som bildefiler på min egen mac. Lenkene er for eksempel ikke mulig å klikke seg videre med. Dette kan tenkes å forhindre naturlig lesning av artiklene. Samtidig var det nødvendig å gjøre det slik for å kunne fjerne publiseringsdatoer og sette inn markører. Samme problem som nevnt over ville også oppstått om informantene leste utskrifter av artiklene i stedet for å lese på skjerm, noe som dessuten kunne blitt enda mer kunstig, da artiklene er nettartikler i sin originale form. En siste utfordring er at informantene ikke leste artiklene via egen PC eller annen plattform de var vant med. For å forsøke å begrense innvirkningen av dette, forklarte jeg de som ikke var vant med Mac hvordan de skulle ”scrolle” i teksten. Det var også gode grunner til å bruke min egen Mac. Artiklene lå lagret som bildefiler der, og det ville vært utfordrende og tidkrevende å be informantene ta med egen datamaskin som artiklene deretter måtte lastes inn på. Dette er utfordringer jeg mener det er viktig å være klar over. Samtidig er det uunngåelig å studere menneskers tanker i en resepsjonsprosess uten at situasjonen blir noe kunstig.

4 Analyse

Gjennom tre delkapitler vil jeg nå gå i dybden av de viktigste funnene fra intervjuene tilknyttet oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. Først vil jeg vise hvordan ulike dimensjoner som informantene vektlegger, ser ut til å være sentrale i etableringen av og forhandlingen om ekspertenes troverdighet. Videre går jeg i dybden av informantenes bruk av dimensjonene som elementer i en forhandling og avgjørelse om hvilke eksperter de skal oppfatte som troverdige, samt tilfeller hvor forhandlingen fører til endring i oppfattelsen av ekspert eller sak. Gjennom dette vil jeg vise at det ser ut til å være et samspill mellom ulike dimensjoner som gjør at informantene er i stand til å vurdere ekspertenes troverdighet når de uttaler seg motstridende. I siste delkapittel tar jeg for meg situasjoner hvor informantene blir forvirret underveis i resepsjonsprosessen, og sliter med å ta stilling til ekspertene. Dette virker problematisk både for vurderingen av ekspertenes troverdighet og for lesningen generelt.

Gjennom analysen refererer jeg ofte til utdrag fra intervjuene, som er å finne i sin helhet i appendikset. Første bokstav indikerer hvilken informant det er snakk om. Videre refererer jeg til sidetall og linjenumrene som markerer hvor på siden utdraget er, slik at for eksempel (B2:4-6) betyr Bjørn, side 2, linje 4-6.

4.1 Etablering av og forhandling om troverdighet

Etableringen av troverdighet skjer både gjennom presentasjonen av ekspertene og den påfølgende lesningen av deres uttalelser, hvor troverdigheten kan reetableres og endres som følge av det eksperten sier (jf. McCroskey 2001:83-95). Vurderingen av ekspertene ser ut til å skje gjennom en forhandling ved hjelp av ulike dimensjoner. Mellom informantene er det flere individuelle forskjeller i hvilke dimensjoner som vektlegges og hvordan de blir vektlagt. Fra et hermeneutisk perspektiv er ikke dette overraskende, for ulike mennesker har ulike forståelsesrammer, perspektiver og holdninger som de møter tekster med (se f.eks. Wilson 2009:60-73). At tidligere erfaringer påvirker våre holdninger, og at våre holdninger påvirker vår posisjon i møte med retoriske budskap er også anerkjent i retorisk teori (McCroskey 2001:70, Kjeldsen 2004:320-323). Til tross for individuelle forskjeller kan noen hovedtrekk tegnes opp. I dette delkapittelet tar jeg for meg hvilke dimensjoner informantene vektlegger, og hvordan disse ser ut til å ha innvirkning for ekspertenes troverdighet hver for seg. Dette danner på mange måter et grunnlag for den videre analysen, hvor jeg skal gå mer i dybden av hvordan dimensjonene aktivt brukes sammen i forhandlingen om troverdighet.

For å gjøre dette ryddig, tar jeg for meg dimensjonene med utgangspunkt i innledende

og avledt ethos som beskrevet av McCroskey (2001:83-95). Det skal likevel nevnes at det i mange tilfeller er vanskelig å skille innledende og avledt ethos fra hverandre i intervjumaterialet, for eksempel fordi informanter noen ganger venter med å si hva de tenker til etter at de har lest hva en ekspert har å si. Intervjumaterialet er også komplekst fordi det kontinuerlig pågår en forhandling. Det som har blitt lest tidligere vektlegges når informanter leser videre, og møter nye eksperter i teksten. Dette stemmer godt med den hermeneutiske tanken om at vår kontinuerlige fortolkning av tekst preges av vår forhåndsviten og våre bevegelige forståelses- og forventningshorisonter (Wilson 2009:64-73). Selv om hvert utdrag er en del av en pågående fortolkning vil det i dette delkapittelet ikke alltid være tydelig. Det blir tydeligere i analysens andre delkapittel.

4.1.1 Innledende ethos

I det følgende vil jeg knytte vurderingen av ekspertenes innledende ethos til tre dimensjoner: tillit til ekspertsystemer, kjennskap til eksperter, og medias rammer. Disse ser ut til å inngå i et samspill som utgjør vurderingen av eksperters troverdighet innledningsvis.

Tillit til ekspertsystemer

Alle informantene påpeker eksperters titler i løpet av lesningen av artiklene. Henrik sier for eksempel dette når Vegard Lysne presenteres som ernæringsfysiolog i artikkel 2:

Sånn i utgangspunktet sidan han er ernæringsfysiolog, så har eg jo, vil eg jo påstå at han bør ha greie på.. haldt på å sei, påstandane han kommer med (H174:23-24).

Han har altså en normativ forventning om ekspertens kunnskap fordi Lysne er ernæringsfysiolog. Et annet eksempel er Frida, som sier dette når professor Birger Svihus presenteres i artikkelen fra Dagbladet (artikkel 3):

Professor i ernæring, da har han vel gjerne ein og to gradar. Om han er professor. Da må han ha meir enn éin grad tenkjer eg. Ehm.... Han er jo en person som eg ville høyrte på (F133:4-5).

Andre kommer også med lignende uttalelser når de presenteres for nye eksperter (se f.eks. D63:6-8). Forskning har vist at bakgrunnen og utdannelsen en kilde presenteres med har mye å si for innledende ethos, og særlig oppfatningen om hans eller hennes kompetanse (McCroskey 2001:90, O'Keefe 2002:185). Titlene er på denne måten relevante for etableringen av en oppfatning av ekspertene som eksperter. Samtidig fungerer titlene nærmest som referanser til ekspertsystemene de representerer.

I den forbindelse er det interessant at flere informanter også ser ut til å ha bestemte holdninger til ulike typer eksperter. I flere tilfeller ser det ut til å påvirke ekspertenes innledende ethos. På spørsmål om han stoler på matforsker Eklund i den andre Side2-

artikkelen (artikkel 2), sier Ivar at han vanligvis heller ville hørt på en lege:

Ivar: (sukker) Eg trur vi menneske er litt enkle når det kommer til slike ting som... ja... kunnskapsnivå. Som eg seier, han her har jo enorme kunnskapar om mat.. sant.. men en lege har gjerne kunnskap om mat og konsekvensar av.. av bruk av mat da.. Sant, så eg.. eg trur det at eg hadde valt.. sikkert.. altså før eg er ferdig å lese, så hadde eg sikkert valt... å høyre på ein lege, sant... Forskarar kommer gjerne fram med masse forskjellige.. ehh.. ting, sant.. sånn som at to glas raudvin er sunt for hjartet ditt, og to månader seinare så meiner dei at det kanskje ikkje er det likevel.. sant... Så eg føler ofte at det er meir konflikt i forskarmiljøet, enn kva det vil vere hos legane (I203:29-36).

Ivar har inntrykk av at forskerne ofte er uenige, mens legene er mindre uenige, og dessuten vet mer om konsekvensene av matinntak. Derfor vil han heller lytte til legen, i dette tilfellet Berit Nordstrand. Dette kan tyde på at han har ulik tillit til ulike ekspertsystemer på bakgrunn av erfaringer fra møter med representanter for de ulike ekspertsystemene, og egen kunnskap om deres utdanning og virke. Men selv om Ivar sier han stoler mest på leger i utdraget over, er han usikker på hvem han skal stole på. Det kan tyde på at også andre dimensjoner har innvirkning for vurderingen. For eksempel hadde Ivar også nettopp lest Eklunds argumenter. Andre trekker også fram at de oppfatter leger som mer troverdige enn andre typer eksperter (se f.eks. D74:11-17). Når hun kommer til ernæringsfysiolog Lysne i artikkel 2, forteller Frida at hun i utgangspunktet synes leger er mer troverdige, fordi hun vet hva de går gjennom i sin utdanning. Derfor stoler hun mer på legen Nordstrand enn så lenge, siden hun samtidig vet lite om hva ernæringsfysiologer er og gjør (F122-123:34-36,1-6). Dette viser hvordan tilliten til ekspertsystemer helt konkret kan påvirke eksperters innledende ethos. Samtidig må det nevnes at Frida nettopp hadde lest artikkel 1, og at Nordstrands råd stemte godt med hennes egne vaner, noe som kan ha bidratt til at hun var positivt innstilt til Nordstrand fra før.

Funnene over kan tale for at legestanden nyter særlig stor tillit, i alle fall hos noen, men årsakene til dette kommer ikke tydelig fram av intervjuene. Det kan likevel tenkes å ha å gjøre med at legen er en type ekspert informantene kjenner godt til fra før, fra besøk på legesenteret og andre møter. Man vet nok gjerne litt om hva leger kan og gjør. Ernæringsfysiologer for eksempel, møter man nok sjeldnere på, og kan derfor ha mindre kjennskap til. Legetittelen kan også knyttes til bestemte positive verdier, som et genuint ønske om å hjelpe folk. Ivar påpeker at leger skal redde liv og helse, noe som kan forstås som en slik positiv verdi, og sier han heller vil høre på en lege enn en professor (I203:21-27).

Informantene uttrykker bestemte holdninger også til andre typer eksperter. Når Espen får spørsmål om hva han tenker om ernæringsfysiolog Lysne, sier han dette:

Espen: Som sagt, det der biletet setter meg litt ut egentleg, men det... ehmm... han har jo egentleg ikkje sagt så veldig mykje ennå bortsett frå at han er ueinig sånn at man kan gjere opp status, men eg skjønner jo at han har... han har i kvart fall ei utdanning for å få den tittelen da, altså han bør vel vere kvalifisert.

Anine: mhm

Espen: Sjølv om det er det der.. tilbake igjen til meg da, det der med ernæringsfysiologar er ikkje eg så veldig fan av sånn sett eigentleg (E93:13-19).

Espen vektlegger også andre ting, som bildet av Lysne og at han ikke har sagt noe. Samtidig er det tydelig at Lysne representerer et ekspertsystem som Espen ser ut til å ha relativt lav tillit til. Han virker skeptisk til å stole på Lysne *fordi* han er ernæringsfysiolog. Det er ikke klart hva årsaken til den lave tilliten er, men Espen snakker litt om at han synes ernæringsfysiologer, i likhet med legen Nordstrand, som han også er skeptisk til, mener for mye om hva han skal spise. Med unntak av Espen og tidligere nevnte Frida, som sier hun ikke vet nok om ernæringsfysiologer, er det ingen andre like tydelige positive eller negative reaksjoner på denne typen ekspert. Man kan derfor ikke si at det generelt er lav tillit til ernæringsfysiologer. Likevel kan man si at Espens lave tillit til ernæringsfysiologer påvirker ernæringsfysiolog Lysnes innledende ethos. Dette viser et tydelig et forhold mellom tillit og troverdighet.

Det er videre verdt å trekke fram at Henriette Øien (artikkel 3 og 4) ofte ser ut til å tillegges høy innledende ethos fordi hun er avdelingsdirektør i Helsedirektoratet. Et annet utdrag fra Espens intervju beskriver det godt:

(...) Ehm....ja... Eg føler ho veit kva ho snakkar om.

Anine: Ja?

Espen: Sidan ho er avdelingsdirektør i Helsedirektoratet.

Anine: mhm.... Er det bra eller...?

Espen: Ja, eg føler at det gir ho autoritet.

Anine: Mhm.... Så Helsedirektoratet stoler du på?

Espen: Ja. Eg håper det (ler litt). Det er vel sikkert fordi at.. altså.. det er staten. Dei bør vite kva dei snakkar om, det er i alle fall det eg trur (E103:17-25).

Espen er altså positiv til Øien fordi hun er avdelingsdirektør i Helsedirektoratet, som er staten, og som han stoler på. Bjørn uttrykker også lignende tanker, og sier han stoler mer på Helsedirektoratet enn enkeltprofessorer og leger (B27:6-19). Også Dina uttrykker noe lignende. Det ser altså ut til at flere har særlig stor tillit til ekspertsystemet "Helsedirektoratet", som er en del av staten og helsemyndighetene. Denne tilliten gir Øien troverdighet. Dina sier også at hun ikke gjør seg opp noen mening om Øien som person, men som talerør for en statlig institusjon. De andre oppfatter hun mer som enkeltpersoner (D78:27-31). Ingen andre gir like tydelig uttrykk for en slik oppfatning, men i utdraget over snakker Espen for eksempel om at "dei bør vite kva dei snakkar om". Andre snakker også om Helsedirektoratet som mener ting, ikke Øien (se f.eks. I206:17). Øien fungerer som representant for ekspertsystemet, men her kan det også se ut til at skillet mellom person og system i flere tilfeller viskes ut. Dette understreker ytterligere viktigheten av ekspertsystemer

og tilliten til dem for etableringen av troverdighet i resepsjonsprosessen. Samtidig virker det som Helsedirektoratet er noe informantene har mer eller mindre kjennskap til fra før, noe som også kan ha betydning (se f.eks. F139:11-35, H184:8-13).

Funnene beskrevet over støtter antakelsen om at tilliten til ulike ekspertssystemer kan påvirke enkeltexperts troverdighet, særlig med tanke på phronesis, altså deres kompetanse. Andre eksempler som støtter dette finnes også i flere av de andre intervjuene, om enn ikke alltid like tydelig. Tilliten til bestemte ekspertssystemer ser i flere tilfeller ut til å være basert på kjennskap til og kunnskap om systemene, og manglende kjennskap og kunnskap kan være begrensende. Frida stoler for eksempel heller på legen fordi hun ikke vet hva en ernæringsfysiolog er. Andre eksempler som støtter dette er at flere påpeker at de aldri har hørt om Lipidklinikken når overlege Retterstøl presenteres i artikkel 3, og flere virker noe skeptiske til både ham og klinikken (se f.eks. K267-268:31-32,1-4, F140-141:13-18,1-5). De registrerer gjerne at han er lege og gjetter på hva slags klinikk det er, men ser ut til å slite med å gjøre seg opp en mening om ham. De blir avhengige av annen tilgjengelig informasjon. Espen er også skeptisk til ernæringsprofessor Svihus fordi han ikke har hørt om NMBU, hvor eksperten er ansatt. Han sier det hadde vært noe annet om det var UiB eller UiO, altså noe kjent (E102:20-26).

Kunnskapen om og kjennskapen til ekspertsystemene kan altså se ut til å være viktig, og manglende kunnskap ser i flere tilfeller ut til å få et noe negativt utfall for eksperters troverdighet. Fordi informantene ikke kjenner til ekspertsystemene ekspertene representerer, sliter de tilsynelatende med å gjøre seg opp en mening. Når man for eksempel, som Frida, mangler kunnskap om hva en ernæringsfysiolog er, kan det nok være vanskelig å knytte en ernæringsfysiolog til bestemte holdninger. Når det er sagt, kan kjennskap og kunnskap ha både positivt og negativt utfall. Øien ser ut til å oppfattes som troverdig fordi hun tilhører Helsedirektoratet, som informantene kjenner til og stoler på. Samtidig har Espen kjennskap til hva en ernæringsfysiolog er, men mangler likevel tillit til ernæringsfysiologer. Dette kan ses i lys av Giddens' (1990:83-85) teori om at møter med eksperter kan påvirke tilliten til ekspertsystemene. Espens tidligere møter med ernæringsfysiologer som mener for mye om hva han skal spise kan ha gjort ham skeptisk til ernæringsfysiologer.

Funnene over viser hvordan ekspertssystemer tillegges ulik tillit, tilsynelatende ofte på bakgrunn av kjennskapen til dem. Samtidig bør det nevnes at ikke alle ser ut til å vurdere ulike ekspertssystemer like forskjellig (se f.eks. C56-57:31-34,1-2). På spørsmål om han forholder seg ulikt til leger, professorer og ernæringsfysiologer svarer Henrik dette:

Nei, egentleg ikkje, for eg meiner sånn, altså dei som er fagfolk.. om du er lege eller fysio.. sånn ernæringsfysiolog og sånn så bør du ha eit grunnlag for påstandane du kommer med (H192:3-4).

Han ser ut til å ha en normativ tro på at ekspertene generelt bør vite hva de snakker om, men skiller ikke tydelig mellom ulike ekspertsystemer. Kun i ett tilfelle gir han klart uttrykk for å vurdere systemer noe ulikt: i vurderingen av Fedon, som presenteres med flere titler.

Flere titler

Tilliten til ulike ekspertsystemer ser ut til å kunne ha betydning for troverdigheten innledningsvis når eksperter presenteres med flere titler. Dette gjelder kun for noen, og særlig de som er mest opptatt av titler, men er verdt å trekke fram. Flere reagerer på at Fedon Lindberg i løpet av artikkel 3 presenteres som både lege, indremedisiner, kostholdsekspert og kostholdsguru, og noen ser ut til å tillegge titlene litt ulike verdier (se f.eks. E104-105:26-34,1-10, D70:24-28). Henrik, som ikke kjenner til Fedon fra før, blir forvirret av ekspertens mange titler, og sliter med om han skal oppfatte ham som ekspert eller ei. På spørsmål om sine tanker om Fedon svarer han dette:

Henrik: Nei, altså sidan han er lege så har han jo en sånn litt fagleg, men kostholdsguru... når eg tenkjer på kostholdsguru så tenkjer eg på at det er en som er berre litt over middels interessert i mat utan at han har.. har noko fagleg kompetanse på området (H182:24-26).

Når Fedon presenteres med en tittel Henrik oppfatter som faglig, og samtidig en annen tittel som etter Henriks oppfatning ikke vitner like mye om kompetanse, blir han usikker. Det kan nærmest se ut til at hans ulike holdninger til ekspertsystemene kolliderer med hverandre, og gjør det vanskelig å vurdere hvilken troverdighet han skal tillegge Fedon. Det å presenteres med mange titler ser imidlertid ut til å kunne ha ulikt utfall avhengig av hvem som leser. Nordstrand blir presentert som både lege, forfatter og seksbarnsmor i den første Side2-artikkelen (artikkel 1). Espen oppfatter det tilsynelatende som negativt (E85-86:18-30,6-8), og Jenny ser ut til å vurdere det som negativt sammenlagt med andre dimensjoner (J217:24-28). Dina ser derimot i første omgang ut til å oppfatte det som positivt:

(...)Det her er perfekt, for da har ho liksom både barn også er ho forfattar og lege, så ho er på en måte en veldig sånn person som du kan stole på. Ho lagar sikkert mykje mat og skriv om det, pluss at ho har det faglege med at ho er doktor (D59:19-21).

På et vis kan det virke som Dina legger sammen sin positive tillit tilknyttet hver tittel, noe som gjør Nordstrand troverdig. I dette tilfellet regnes alle titlene som eksperttitler fordi Side2 ikke skiller mellom dem, selv om seksbarnsmor-tittelen kan ses som en konsekvens ekspert-tittel. Til tross for at Dina her virker positiv til tittelen som seksbarnsmor, skal det nevnes at hun etter å ha lest alle artikkelene uttrykker noe mer negative tanker (D80-81:33-34,1-3). Altså

kan hun ha endret oppfatning i løpet av resepsjonsprosessen, som følge av andre dimensjoner tilknyttet avledt ethos og andre eksperters uttalelser. Innledningsvis virker det likevel som Dina oppfatter alle Nordstrands titler som positive for troverdigheten.

I artikkel 2, altså den andre Side2-artikkelen, får man vite at Nordstrand også er overlege og farmakolog, noe flere legger merke til (J230:9-13, E98-99:29-34,1-8, D66:23-30). Ifølge McCroskey (2001:94) har studier vist at man kan styrke sin avledte ethos gjennom å trekke inn informasjon om sin bakgrunn som en del av budskapet, men man må være forsiktig, for det kan også ha motsatt effekt. Funnene kan sies å støtte dette. Det er tydelig at de nye titlene inngår i vurderingen, men det er noe varierende hva det får å si for troverdigheten. I Jenny og Espens tilfelle inngår det tilsynelatende i en noe negativ vurdering av Nordstrands troverdighet, men denne ser samtidig ut til å bygges på et samspill mellom flere andre dimensjoner. Jenny sier også at hun ikke vet hva en farmakolog er, noe som ser ut til å frustrere henne litt. I Dinas tilfelle virker det ikke direkte negativt. Selv om hun ikke vet hva en farmakolog er, uttrykker hun at det er positivt å få vite mer om Nordstrands legevirke.

Ut fra funnene beskrevet over kan man si at når ekspertene presenteres med flere titler, ser det hos enkelte ut til å ha innvirkning for vurderingen av ekspertenes troverdighet, men utfallet ser ut til å variere med den enkeltes oppfatning av og kjennskap til ekspertsystemene som titlene vitner om at eksperten representerer. Hva det får å si for troverdigheten ser dermed ut til å kunne variere med tilliten som tillegges ulike ekspertsystemer.

Kjennskap til eksperter

Kjennskap til bestemte ekspertsystemer ser som vist ut til å være viktig for tilliten til ekspertsystemer, som videre påvirker eksperters troverdighet innledningsvis. Samtidig ser kjennskap til enkelte ekspertpersoner ut til å kunne gjøre tilliten til ekspertsystemene mindre viktig for innledende ethos. Flere informanter påpeker hvorvidt de kjenner til ekspertene fra før, noen mer enn andre. At de påpeker om de kjenner til ekspertene eller ikke, vitner om at dette er en viktig dimensjon. Informantene ser ut til å lete etter det som er kjent. Henrik kjenner ikke til noen av ekspertene, og uttrykker flere ganger at han derfor synes det er vanskelig å mene noe om dem før han har lest hva de mener (se f.eks. H177:12-17). Når han ikke kjenner til ekspertene, blir han nødt til å vurdere troverdigheten ut fra annen tilgjengelig informasjon, som ekspertsystemet de representerer og deres uttalelser.

Når informanter derimot kjenner til eksperter, ser det ut å bli viktig for ekspertenes innledende ethos. Dette stemmer også godt med McCroskeys (2001:96) teori, som innebærer

at en eksperts endelige ethos i én situasjon blir til innledende ethos i en ny situasjon. De fleste gir uttrykk for å kjenne til Fedon Lindberg (i artikkel 3) fra før. Jenny sier for eksempel dette:

Jenny: Ja, men altså Fedon Lindberg har eg jo da høyrte om.

Anine: Ja, hva tenker du om han da?

Jenny: Ehh... Han er jo ekstremt ekstrem da. Men eg veit jo at det er utruleg mange folk som har gått ned masse i vekt og.. har fokusert på andre ting, og som har spist mykje meir fett enn... ja, eg veit ikkje om dei eingong har vore opptatt av kva for fett dei har spist.

Anine: Mhm

Jenny: Og som har rast ned. Og sånn i begynninga, det var vel første gong eg høyrde om han, sikkert... fjorten-femten år sida eller noko... Kan det ha vore så lenge?.. Eller i kvart fall veldig lenge sidan. Og i begynninga var det jo heilt sånn revolusjonerande, og det var jo heilt galskap det han haldt på med, men det har jo vist seg *og* at det er noko i det (J234:27-36).

Jenny forteller her om en endring i sitt inntrykk av Fedon fra mange år tilbake og fram til i dag. Til tross for at hun oppfatter han som ekstrem, har hun også tro på at det er noe i det han sier. Flere andre snakker på lignende måte om sitt inntrykk av eksperter de kjenner til fra før, og særlig Fedon (se f.eks. B11-12:42-46,1-6, K262:9-17). Katrine har også noe kjennskap til Nordstrand fra før. Hun forteller at hun har hørt fra andre som har fulgt hennes råd at de er veldig fornøyde, og virker også selv positiv til henne (K255:12-15). Det er ikke tydelig at informantene tar i bruk sin tillit til bestemte ekspertsystemer i slike situasjoner. De snakker gjerne om eksperten med navn, og ikke som ”legen”, og ser først og fremst ut til å bygge sin holdning på egen kjennskap fra tidligere møter med eksperten (se f.eks. G160-161:31-33,1-4, 163:24-26, E101:31-35). Det vil si at Fedons troverdighet for eksempel, ikke nødvendigvis etableres innledningsvis gjennom hans titler, men som følge av oppfatningen informantene har av personen Fedon fra før. Dette kan sånn sett også forstås som noe som strekker seg mer i retning av en personlig tillit enn en tillit til ekspertsystemer. Ut fra disse funnene kan man si at kjennskap til ekspertpersoner som uttaler seg kan gjøre tilliten til ekspertsystemer mindre viktig for vurderingen av eksperters innledende ethos. I tilfeller hvor informanter kun har noe kjennskap til ekspertene, ser det likevel ofte ut til å være et samspill mellom kjennskap til ekspert og tillit til ekspertsystem som spiller inn (se f.eks. F135:11-14).

Medias rammer

Man kan tillegge leger på legesenteret stor troverdighet, men likevel ikke oppfatte dem som troverdige når de uttaler seg i media. Når ekspertene uttaler seg i avisartiklene, skjer det innenfor medias rammer. Det faktum at ekspertene uttaler seg i media, kostholdssjangeren og hvilke nettaviser de uttaler seg i, ser i noen tilfeller ut til å ha innvirkning for ekspertenes innledende ethos. Dette kan relateres til det McCroskey (2001:89) kaller sponsorship effect, altså effekten av kommunikasjonens omgivelser og kilden man presenteres av. Det ser ut til at

Camillas kritiske holdning til media og kostholdsjournalistikk gir utgangspunkt for en generelt negativ holdning til eksperter i media, noe som videre påvirker eksperters innledende ethos negativt. Camilla mener det ofte er mer ekspertenes personlige meninger enn fakta som pleier å komme fram. Hun sier også flere ganger at en årsak til at hun føler hun ikke kan stole på eksperter i media, er at media framstiller ekspertene og deres utsagn feil kun for å skape spenning og for å tjene penger (se f.eks. C48:19-28). Hun virker også særlig skeptisk til kostholdseksperter: "(...) eg har så vanskelig for å egentleg stole på nokon som diskuterer kosthold. I media." (C37:5-6). Det har tilsynelatende ikke noe å si hvilket ekspertsystem de representerer. Uttaler de seg i media, har de uansett lav troverdighet (C56-57:31-34,1-2). Likevel ser det ut til at den lave troverdigheten hos Camilla kan endres gjennom det ekspertene sier, noe jeg kommer tilbake til.

Det kommer ikke klart fram hva slags forhold alle informantene har til media og kostholdsjournalistikk, og det er ingen andre som uttrykker like stor skepsis som Camilla. Likevel skal det nevnes at det kommer fram i flere av spørreskjemaene at mange synes det er mye fram og tilbake, mye hysteri og mye helsepress i kostholdsjournalistikken, noe flere gir uttrykk for å mislike. Bjørn uttrykker også tidlig i lesningen av artiklene at han ikke pleier å lese slike artikler til vanlig fordi det er så mye uenigheter (B2:5-15). Det er likevel ikke tydelig i intervjuene om og eventuelt hvordan disse negative holdningene direkte påvirker vurderingen av ekspertenes troverdighet i leseprosessen. Det skal også nevnes at ikke alle virker like negative til kostholdsjournalistikk. I spørreskjemaet skriver Ivar at hans generelle oppfatning er at det som skrives ikke fremstår som skremsel, men virker informativt. Når han begynner å lese artikkel 1, snakker han om ekspertene som initiativtakere som ønsker å informere nordmenn om gode matvaner (I194:23-24). Ivars positive holdning til sjangeren kan slik se ut til å virke positivt inn for oppfatningen av ekspertene innledningsvis.

Hvilken nettavis ekspertene uttaler seg i ser også i noen tilfeller ut til å ha betydning. Flere uttrykker bestemte holdninger til ulike aviser, og ofte negative holdninger til Side2 og Dagbladet (se f.eks. B30:23-31, E110:9-16). Jenny snakker særlig mye om dette i slutten av intervjuet, og sier blant annet at "Eg trur altså.. du trenger kanskje ikkje å... presentere deg så mykje i Dagbladet om du er ekspert (...)" (J244:19-20). Hun sier også at hun heller stoler på at NRK klarer å finne gode eksperter fordi de er lisensfinansierte og dermed "nøytrale" (J244-245:27-31,1-4), mens Dagbladet er avhengige av å selge. Dette kan videre knyttes til eunoia, altså velvilje. Jenny ser ut til å stole på at NRK har bedre intensjoner enn Dagbladet, noe som tilsynelatende påvirker hennes vurdering av eksperter som uttaler seg i Dagbladet negativt. Blant de andre er det ikke like tydelig hvordan holdninger til ulike medier påvirker

vurderingen av eksperters troverdighet, med unntak av Bjørn, som virker noe skeptisk til ekspertene i artikkel 1. Dette kan relateres til at artikkelen bare presenterer én side og at saken er en typisk ”Buzzfeed”-sak, noe han flere ganger gir uttrykk for å mislike, og synes er typisk Nettavisen, som Side2 er en del av (se f.eks. B13-14:35-36,1). Det er imidlertid andre som ikke ser ut til å vektlegge på hvilket medium ekspertene uttaler seg i. Når de blir spurt om det, svarer flere at det ikke har noe å si for ekspertenes troverdighet hvilken avis de uttaler seg i (se f.eks. H188:17-23, 192:28-29). Frida er også blant dem som ikke mener det spiller noen rolle. Så lenge det er eksperter som uttaler seg, er det troverdig (F146:8-10). Medias rammer kan altså ha innvirkning for vurderingen av ekspertenes troverdighet på flere ulike måter, men ikke alle ser ut til å vektlegge det like mye i sin vurdering av ekspertene og deres troverdighet.

Bilder av ekspertene

Bildene ekspertene presenteres med er også en del av medias rammer. Flere legger merke til bilder, og særlig mange kommenterer toppbildet av Fedon i Dagbladet-artikkelen (artikkel 3). De uttrykker gjerne bestemte oppfatninger av eksperten med utgangspunkt i at de kjenner ham igjen (Se f.eks. E101:31-35, F132:2, I207:6-10, K262:9-17). Espen er den som fokuserer mest på bilder, og i artikkel 2 tillegger han bildet av matforsker Eklund stor vekt:

Anine: mhm... Tenker du at det han sier der endrer oppfattelsen du hadde av Nordstrand tidligere?

Espen: Ja, han gjorde faktisk det akkurat no. No kjente eg at.. Men kanskje.. det er litt teit, men det er kanskje fordi at det er en mann med skjegg her som eg sitter og ser på (viser til bildet av Trygve Eklund).. på det bildet der.

Anine: Mhm.. Hvorfor det da?

Espen: Det er litt sånn frå gammalt av, han ser så autoritær ut

Anine: mhm

Espen: Og i akkurat den artikkelen her virka det på meg, så kanskje eg er litt letturt eller kva det er, men eg føler akkurat no at han... veit kva han seier og kva... mhm.

Anine: mhm

Espen: Det var ei uventa vending....

Anine: Mhm....

Espen: Men kanskje eg er litt gammaldags, det ser ut som han veit kva han snakkar om.. Og når han seier sanne ting om ho, så føler eg at ho ikkje veit heilt kva ho snakkar om (E97-98:34-37,1-10).

Det er også flere andre ting her som jeg kommer tilbake til senere, men akkurat her er det viktig å merke seg at Espen vektlegger at Eklund *ser* ut som han vet hva han snakker om. Derfor oppfattes han som mer troverdig enn Nordstrand. Han bruker ordet autoritær, som ikke umiddelbart virker positivt, men det er sannsynlig at han mener det positivt, siden han bruker ”autoritær” og ”autoritet” som positive ord andre steder i intervjuet (se f.eks. E112:35, 103:22, 108:5). Det er samtidig viktig å merke seg at han sa dette etter å ha lest hva Eklund hadde å si, så denne holdningsendringen er ikke nødvendigvis bare tilknyttet Eklunds innledende ethos. Katrine fokuserte også litt på Eklunds bilde i sin vurdering av eksperten:

Katrine: Eg tenker nei..(ler) Eg tenkjer at han er den eldre garden som kanskje må opne opp og tenkje litt nytt.

Anine: Okei.. ja?

Katrine: Utan at eg kjenner han, eg veit ikkje korfor, men eg så bildet samtidig også tenkte eg... åå.. det er sikkert ein som har... "Dette kan eg, og dette må...du må ikkje komme og rippe opp i den forskinga eller det han.." eg veit ikkje som han har forska eller.. men... jo, matforskar var han (K258:30-35).

For Katrine ser bildet ut til å bidra til et noe negativt inntrykk av ekspertene, men også her må det nevnes at hun sa dette etter å ha lest Eklunds uttalelser. Selv om også andre legger merke til bilder, var det kun Espen og Katrine som tydelig vektla bildene i vurderingen av eksperter. Espen fokuserte også mer på bilder enn Katrine. At bildene kan ha betydning for ekspertenes innledende ethos hos noen informanter er likevel tydelig ut fra tilfellene over.

Innledende ethos – et komplekst samspill

Som funnene beskrevet over viser, ser tilliten til ekspertsystemer, kjennskap til de enkelte ekspertene som uttaler seg og medias rammer ut til å være de mest sentrale dimensjonene for informantenes vurdering av ekspertenes troverdighet innledningsvis. Samtidig virker det svært komplekst. Det er tydelig et samspill mellom flere ulike dimensjoner som påvirker vurderingen av ekspertenes troverdighet. Et utdrag fra intervjuet med Frida er illustrerende:

Frida: (ler litt) Ernærings ekspertar dei bør jo vite kva dei snakkar om.

Anine: Ja?

Frida: Samtidig så er ho lege, så eg føler jo at ho og skal vite kva ho snakkar om.

Anine: mhm... Hvordan vil du si at du forholder deg til det da?

Frida: Nei, altså eg vil si at eg stiller meg egentleg ganske nøytral fordi at eg føler.. eg føler ingen er einig i nokon ting som blir sagt uansett kva du seier, også veit eg at avisa går inn for å finne.. har dei først skrive ein sak så veit eg at dei skal skrive en sak dagen etterpå som seier det stikk motsette. Så det er litt sånn, okei, "når kan vi sitte oss ned og bli einig om kva som faktisk er tilfelle? (F121-122:30-31,1-7).

I utdraget over er Frida midt i lesningen av artikkel 2. Hun virker frustrert over uenighetene ekspertene imellom og medias framstilling, og sliter med å ta stilling til ekspertene. I forsøket på å forhandle seg fram til hvem hun skal oppfatte som mest troverdig, tar hun utgangspunkt i sin tillit til ekspertsystemer og medias rammer. Hun har en normativ forventning om at ernærings eksperter *bør* vite hva de snakker om, men føler at leger også skal vite det. Videre vektlegger hun sin kjennskap til kostholdssjangeren i media. Utdraget viser på denne måten hvordan dimensjoner tilknyttet innledende ethos virker sammen i en forhandlingsprosess.

Troverdigheten ser ut til å etableres innledningsvis ved hjelp av en rekke dimensjoner som informantene vektlegger og forhandler med i sin vurdering, men det betyr ikke at den ikke kan endres når ekspertene uttaler seg. Informantenes vurderinger av ekspertene ser klart ut til å ha å gjøre med både innledende og avledt ethos. Når det gjelder avledt ethos blir andre

dimensjoner viktige, som informantenes holdninger til det som blir sagt, vurderingen av sakens logikk og språk, og om ekspertene har skjulte hensikter. Det er også verdt å merke seg at flere er klar over dette forholdet mellom innledende og avledt ethos selv. De gjør seg opp en mening om ekspertene innledningsvis, men vil ofte ikke innta noen endelig holdning til dem før de også har lest hva de har å si (se f.eks. D75:29-33). Frida kommer med denne beskrivende uttalelsen:

Altså eg veit jo at ein ernæringsfysiolog skal vite noko om kva man skal ete og alt dette her... ehm... men kva eg tenkjer... Nja... eg har eigentleg ikkje nokon formeining om han før eg eigentleg leser argumenta han har (F122:25-27).

Slik er ekspertenes innledende ethos på ingen måte endelig, men viktig som et utgangspunkt.

4.1.2 Avledt ethos

Innledende ethos er ifølge McCroskey (2001:91) i stor grad åpen for endring. Man må derfor bygge troverdighet også gjennom sitt budskap. Det er ingen tvil om at ekspertenes uttalelser er viktige for informantenes vurdering av troverdighet, og vurderingen ser ut til å skje ved hjelp av flere ulike dimensjoner. Dette underkapittelet består av i tre deler. Den første handler om hvordan informantene knytter innhold opp mot seg selv, egne holdninger og eget liv. Den andre handler om hvordan de vurderer sakens innhold, blant annet ut fra egen fornuft og logikk, og den tredje om hvordan informasjon mer direkte tilknyttet eksperten vektlegges.

Informantenes egne holdninger

Informantene knytter ofte det de leser til egne holdninger, erfaringer og vaner, og at ekspertenes råd og uttalelser stemmer med ting de har hørt før (se f.eks. E94:21-31, F117:14-15, G152:2-6). Et eksempel er utdraget nedenfor, som er fra slutten av intervjuet med Henrik:

Anine: Ja, okei.. så du veier det på en måte opp mot det du tenker selv?
Henrik: Ja, eigentleg. Om nokon, eller du har ein ekspert da som underbygger det som eg trur eller meiner sjølv, så høyrer eg nok på dei (ler litt) (H191:17-19).

Andre kommer også med lignende uttalelser (se f.eks. E101:26-27). I artikkel 1 sier Katrine for eksempel dette etter å ha lest et råd om å kutte salt og bytte det med andre typer salt: "(...) det er jo heilt supert! Det gjer vi, det har vi gjort, og det funkar" (K252:22-23). Rådet stemmer med egne handlinger og erfaringer, og derfor synes hun det er et godt råd. Et annet eksempel er det Jenny sier her om ernæringsfysiolog Lysne i artikkel 2:

Anine: mhm... Men tenker du at du stoler på han eller er det...?
Jenny: Ja, men det er jo fordi at eg meiner det same sjøl. Så det er jo kanskje litt...
Anine: mhm
Jenny: Ja, eg veit ikkje om det er... naivt eller... Men eg er einig med han altså!

Anine: mhm

Jenny: Eller... han er enig med meg (ler litt) (J228:16-21).

I utdraget kommer det fram at Jenny stoler på Lysne fordi han mener det samme som henne. Hun påpeker at det kanskje er naivt, noe som kan tyde på et snev av tvil, men likevel er det tydelig at det har positiv innvirkning for Lysnes troverdighet at hans uttalelser stemmer med Jennys holdninger. Det ser altså i flere tilfeller ut til å være positivt for ekspertenes troverdighet at ekspertuttalelser stemmer overens med informantenes egne holdninger. Denne formen for vurdering går igjen i absolutt alle intervjuene, selv om noen fokuserer mer på det enn andre. Mye tyder derfor på at dette er en viktig dimensjon. Den virker også sentral når informanter endrer oppfatning av eksperter, noe jeg kommer tilbake til.

Det virker videre som ekspertråd og informasjon informantene uttrykker å ha hørt før, gjerne også stemmer med deres egen oppfatning av saken, og er positivt for vurderingen av ekspertene. Espen sier dette når han vurderer Øien og Fedon opp mot hverandre i artikkel 3:

Espen: Altså det hun seier har er jo på en måte...altså en mening på en måte, altså det er jo sånn allment kjente ting som ho seier, og at... Kva skal man seie da... Eg trur ikkje...Eg gjer ikkje opp meg nokon mening, det er berre ting som at eg føler eg veit, og derfor ligg det i hovudet frå..lagra der.

Anine: Ja, så det stemmer på en måte med din oppfatning av ting?

Espen: Ja, det gjer det.

Anine: Mhm

Espen: Også litt tilbake til det med magre mjølkeprodukt, det er den... den norske metoden for å si det sånn. Det er det vi høyrer her i Noreg (E106:21-28).

I forkant av dette virker Espen skeptisk til ekspertene fordi han synes de begrunner argumentene sine dårlig, og irriterer seg over vanskelige ord som Øien bruker. Han forhandler altså ved hjelp av flere dimensjoner. I utdraget over virker det likevel som den kjente informasjonen som Øien kommer med, er med på å gjøre ham mer positiv til Øiens uttalelser. Ivar og Frida forteller også at de stoler på ekspertenes råd i artikkel 1, fordi de har hørt lignende råd før (I197:5-8, F120-121:35-36,1-3). Uten å tenke dypere over det, godtar de tilsynelatende at det ekspertene sier stemmer på bakgrunn av at rådene er kjente. Dette finner man eksempler på også fra flere av de andre intervjuene (se f.eks. K247:13-21, E91:2-7, 103:8-12). I noen tilfeller gidder informantene nesten ikke å lese det som er kjent for dem engang (se f.eks. F120:26-27, K253:13-17). Virker det kjent, ser det gjerne også ut som de regner med at det stemmer. Ut fra intervjumaterialet er det vanskelig å si noe klart om årsaken, men kanskje oppfattes det som en slags forsikring om at det ekspertene sier stemmer, når rådene lyder kjent. Uansett årsak ser det generelt ut til å være positivt for ekspertenes troverdighet å komme med kjente råd.

Når ekspertenes uttalelser stemmer med egne holdninger, ser det altså ut til å kunne ha

positiv innvirkning for ekspertenes troverdighet. Dette funnet stemmer godt med funn fra andre studier om avledt ethos. Vi oppfatter gjerne kilder som mener det samme som oss selv som mer troverdige (McCroskey 2001:91). Når råd og ekspertuttalelser stemmer med egen oppfatning, ser informantene ofte ut til å automatisk finne det fornuftig. På denne måten bygges troverdigheten gjennom det ekspertene sier. Dette kan også relateres til holdningsteori på den måten at vi søker informasjon som stemmer med våre holdninger, og helst unngår informasjon som strider med det vi selv mener (Ibid:71, O’Keefe 2002:77-78, 85). Det er tydelig at informantene liker at ekspertene sier ting de er enige i og er kjent med, og ofte vektlegger de nettopp dette i sin lesning. Når informasjonen derimot klart strider med egen oppfatning, begynner flere å argumentere imot ekspertene. Dette ser ofte ut til å kreve at de fordyper seg noe mer i sakens innhold, enn kun å fokusere på seg selv og sine holdninger.

Saken

Informantene legger også ofte vekt på dimensjoner som har mindre å gjøre med deres egne personlige holdninger, erfaringer og vaner, og handler mer om sakens innhold. For det første er det tydelig at de fleste informantene gjennom resepsjonsprosessen også gjør dypere logiske vurderinger av det som blir sagt og vurderer kvaliteten av ekspertenes argumentasjon. For det andre fokuserer flere på om språk og innhold er enkelt eller vanskelig.

Logikk og argumentasjon

Det er mange eksempler på at informanter vurderer argumentenes kvalitet, og om ekspertenes uttalelser virker fornuftige og logiske. Når uttalelser stemmer med egen oppfatning, er det som nevnt ofte slik at informantene enkelt sier seg enige. I noen tilfeller begrunner de også litt nærmere hvorfor de er enige, gjennom egen kunnskap og logikk (se f.eks. B3:8-13). Likevel er det først og fremst når uttalelser fremstår som ulogiske, eller innhold ikke stemmer med egen oppfatning, at informantene ofte gjør dypere vurderinger av argumentenes kvalitet og logikk. Dette kan med tanke på ELM (Petty & Cacioppo 1996) forstås som å ligge i retning av en sentral rute. Slike dype vurderinger kan få flere utfall med tanke på troverdighet. I artikkel 1 gjør Frida en logisk vurdering som ser ut til å bidra positivt for troverdigheten:

(...) Det er vann som er vår tørstedrikk, og så er det flott at vi sikrer oss helsefordeler gjennom å kose oss med passe mengder syrnede meieriprodukt som usøtet yoghurt og kefir... Men syrna meieriprodukt, er det berre dei to som er det da? Gresk yoghurt og kefir? Eg vil jo seie at vanleg yoghurt er eigentleg... ja.. okei. Det er jo eigentleg heilt sant det dei seier. Eg tenkjer jo det. Det verker jo fornuftig. Jo lenger du hald deg mett, jo mindre trenger du å trykke i deg. Så det er jo, det gir jo meining (F120:4-9).

Frida er først skeptisk, men tenker seg fram til at ekspertenes råd virker fornuftige ut fra egen logikk: Jo lenger du holder deg mett, desto mindre må du spise. Etter å ha lest artikkelen sier

hun også at hun oppfatter ekspertene som fornuftige mennesker og at alt de sier virker logisk. Dermed kan det virke som nettopp logikken og fornuften i ekspertenes argumentasjon virker positivt inn for Fridas oppfattelse av ekspertene som troverdige. Samtidig skal det nevnes at mange av rådene i artikkel 1 også stemte med Fridas egne holdninger og informasjon hun var kjent med, noe som kan ha hatt betydning. Camilla ser ut til å gjøre en lignende vurdering i samme artikkel (C42-43:32-40,1-11). Også hun virker mot slutten av artikkelen relativt positivt innstilt til Nordstrand, tilsynelatende som følge av en kombinasjon av logisk vurdering og at rådene stemmer med egne holdninger. Andre eksempler finnes også andre steder i disse og andre intervjuer (Se f.eks. I196:7-14, K265:14-36).

Det ser altså ut til at informantene i flere tilfeller sier seg enig med ekspertene helt eller delvis på bakgrunn av en dypere vurdering av om det som blir sagt virker logisk, og ikke kun at det stemmer med egne vaner og holdninger. Dette ser ut til å virke positivt inn for troverdigheten. Når ekspertenes uttalelser derimot ikke framstår som fornuftige, eller argumentasjonen oppfattes som mangelfull, kan det være negativt for ekspertenes troverdighet. I flere tilfeller ser vurderingen av logikk og argumentasjon ut til å føre til en noe negativ holdning til eksperter og deres uttalelser. Rundt halvparten reagerte for eksempel på at ernæringsfysiolog Lysne sier at naturlig ikke nødvendigvis er bedre enn unaturlig, noe flere oppfatter som lite logisk (se f.eks. K256:6-10, C45-46:36-41,1-2, F123-124:32-38,1-11). Dette ser ut til å bidra til en negativ oppfatning av ekspertene, som legges til grunn i videre lesning av Lysnes utsagn. Likevel skal det sies at de som reagerer på dette gjerne også virker noe skeptiske til Lysne fra før, blant annet fordi de synes kritikken hans virker overdreven fordi Nordstrand bare har kommet med noen velmente tips og fordi de synes han undervurderer vanlige folk (se f.eks. D65:6-13, C44-45:9-40,1-15).

Som en del av vurderingen virker det også som informantene legger vekt på hvorvidt argumentene begrunnes eller ikke (J223:17-21, E90:20-24). Flere reagerer på eksperters mangel på bevis, konkrete tall og dokumentasjon (se f.eks. B11:18-19,33-41, F125:29-31). Henrik ser ut til å velge å stole på Fedon i artikkel 3 blant annet fordi han oppfatter det som at Øien fra Helsedirektoratet mangler dokumentasjon for det hun sier (H184:26-34). Dette til tross for at han tidligere var skeptisk på grunn av Fedons mange titler. At det motsatt kan være positivt å vise til tall og fakta kommer fram når Dina leser artikkel 3:

(...) Ja, her kommer jo ho med noko konkret da. Eh.. at det faktisk kommer noen tall på bordet da eller ja.. femten prosent mot anbefalte ti..for eksempel og kor du får de her fetta frå.. og kva du bør ete meir av og mindre av.

Anine: Tenker du at det er bra?

Dina: Ja, det var jo konkret og bra (D71:36-40).

Det skal nevnes at Dina nok er ganske positiv til Øien i utgangspunktet, for hun forteller tidligere at hun har stor tillit til Helsedirektoratet og staten. Slik kan også andre dimensjoner spille inn. Samtidig snakker Dina positivt om bruk av tall og fakta fra forskning andre steder i intervjuet, så dette er tydelig noe hun er opptatt av (se f.eks. D76:20-28). Retorisk forskning og teori støtter at det kan ha positiv effekt å vise til dokumentasjon eller til andre troverdige kilder (McCroskey 2001:91, O'Keefe 2002:186-187). Som vist over ser det også ut til å kunne oppfattes negativt å ikke vise til dokumentasjon.

Det finnes likevel noen unntak som er verdt å trekke fram. Katrine ser ut til å være klar over Nordstrands mangel på bevis, men bruker heller dette til å motsette seg eksperten Lysne i artikkel 2. Når hun oppdager at Nordstrand, som hun kjenner til fra før og oppfatter som troverdig, blir kritisert, sier hun at det er typisk byråkrater å mase om at ting ikke er bevist (K254:29-31). Katrine vektlegger tilsynelatende andre dimensjoner mer, som at Nordstrands råd stemmer med egne vaner og holdninger, og sin positive kjennskap til Nordstrand. Man kan nærmest si at hun unngår dissonans ved å redusere betydningen av bevis og heller vektlegge andre dimensjoner. Dette stemmer godt med tanken fra kognitiv dissonanst teori om at man kan redusere viktigheten av elementer for å unngå dissonans (Festinger 1976:22). Det er også tilfeller hvor informanter etterspør bevis når de virker usikre på hvilken ekspert de skal stole på (se f.eks. F128:9-27, 138:24-25, H190:14-20). Fokuset på bevis kan i slike tilfeller ha mer å gjøre med situasjonen, hvor informantene må forholde seg til eksperter som motsier hverandre, enn en dyp vurdering av argumentasjon og logikk. Kravene om bevis i slike situasjoner kan nemlig forstås som en strategi for å unngå å ta stilling til eksperter og det de sier, noe jeg kommer tilbake til i siste del av analysen.

Språk og innhold – enkelt eller vanskelig

En annen dimensjon tilknyttet sakens innhold er vurderingen av om det som blir sagt virker enkelt eller vanskelig. I flere tilfeller uttrykker informanter at de liker at eksperter kommer med konkrete eksempler, og særlig at de bruker språk som er lett å forstå (se f.eks. E95:20-21). Jeg skal fokusere mest på språkbruk her, siden det er i forbindelse med dette man ser de tydeligste innvirkningene for vurderingen av eksperters troverdighet. Mange reagerer negativt på den utstrakte bruken av fagspråk i den første Side2-artikkelen (artikkel 1), hvor legen Nordstrand bruker en rekke fagord uten å forklare dem (se f.eks. E88:11-25, J219:10-25, G158:20-28, B15:5-19). I flere tilfeller virker det som dette fører til noe skepsis overfor ekspertene, særlig hos Jenny, som fokuserer mye på språk når hun leser. Samtidig oppfatter flere det som positivt når språket er enkelt å forstå (se f.eks. F117:8-12, E90:11-18).

Et unntak er Dina, som ser ut til å oppfatte den vanskelige språkbruken som støttende for inntrykket av Nordstrands ekspertise, til tross for at hun ikke forstår hva ordene betyr (D60:15-18). I denne forbindelse kan man også trekke inn informanten Gry. Når hun forhandler om Nordstrand og Lysnes troverdighet i artikkel 2, påpeker hun at Nordstrand bruker ”fancy-smancy” ord, men at det også må være noe i dem, siden hun skal være en man kan stole på (G154-155:32-34,1-6). Hun ser dermed ut til å vektlegge Nordstrands angivelige kompetanse, og at det derfor bør være noe i ordene. Likevel har hun problemer med å avgjøre hvem hun skal stole på, for hun er også enig med Lysne og oppfatter ham som troverdig. Samtidig er Nordstrand mer kjent, og slik forhandler hun fram og tilbake. På denne måten inngår språkbruken som én av flere dimensjoner i en forhandling. Ifølge McCroskey (2001:94) har forskning vist at vanskelige ord kan virke positivt for avledt ethos, men at effekten sannsynligvis er begrenset, siden det også kan gjøre at publikum ikke forstår hva man sier. Funnene over ser ut til å samsvare relativt godt med dette. Det må samtidig understrekes at det først og fremst er i artikkel 1 at språkbruken tydelig har innvirkning for vurderingen av ekspertenes troverdighet. Imidlertid er språkbruken i denne artikkelen noe informantene tar med seg når de vurderer ekspertene videre, og flere vektlegger språkbruken som dimensjon også når Nordstrand igjen uttaler seg i artikkel 2 (se f.eks. J230:26-31).

Avsenderen

Denne siste delen om avledt ethos fokuserer på to dimensjoner som er mer direkte tilknyttet avsenderen, her forstått som ekspertene, selv om dimensjonene også har sammenheng med vurderingen av selve uttalelsene. Den første dimensjonen handler om vurderingen når det virker som eksperter har andre hensikter enn å informere, og den andre om vurderingen når det virker som eksperter fremmer en personlig mening framfor ekspertkunnskap. Disse dimensjonene er ikke tydelige i fullt så mange intervjuer som dimensjonene beskrevet over, men er likevel relevante da de ser ut til å være viktige for informantene det gjelder.

Skulte hensikter

I artikkel 1 påpeker flere at de synes det virker som ekspertene skal selge noe. Jenny er blant dem. Hun kommer flere ganger tilbake til dette på bakgrunn av de valgte ordene og tonen i artikkelen, og sier blant annet dette:

Jenny: Eg tenkjer det er veldig sånn hersketeknikkar eller litt sånn... det er nok en tanke å skulle gjere det meir truverdige. Men eg får det ikkje til å bli truverdige i same setninga som blodsukkerkaos og... nei, fremdeles så trur eg ho seljar noko. Kanskje hun har egne... (ler litt) bier?

Anine: mhm

Jenny: Ehh... for meg blir det kvartfall ikkje... eg stolar ikkje på det *ho* seier.

Anine: Nei?

Jenny: Uansett kor mykje lege ho er (ler litt) Okei... (...) (J220:12-18).

Senere, i artikkel 2, får Jenny bekreftet sine mistanker om salg, noe som ser ut til å ytterligere forsterke den negative holdningen til Nordstrand (J229:3-25). Jenny sier også senere at Nordstrand mister sin troverdighet når hun selger noe og bruker legetittelen til det. Andre oppfatter det også som at Nordstrand har andre hensikter enn å informere (se. f.eks. E89:5-10, D59:28). Det er ikke like tydelig i disse andre tilfellene hvordan det direkte påvirker troverdigheten, men det virker ikke som det er positivt. Espen påpeker at det virker som de prøver å ”selge en alternativ livsstil”, og er noe skeptisk til Nordstrand. Dette med salg og alternativ livsstil kommer han også tilbake til det i artikkel 2 når Nordstrand forsvarer seg. Dette tyder på at dimensjonen er viktig for Espens vurdering av Nordstrands troverdighet. Bjørn ser også ut til å være klar over at Fedon driver forretningsvirksomhet, noe han nevner flere ganger. Det virker som han ser det som en noe negativ ting, og han relaterer forretningsvirksomhet til både Nordstrand og Fedon i artikkel 2 (B20-21:33-40,1-5).

McCroskey (2001:87) skriver at når to kilder som oppfattes som å ha like stor kompetanse, vil vi ofte foretrekke den eksperten vi tror mest sannsynlig vil fortelle sannheten. Et inntrykk av at ekspertene selger noe kan gjøre at informantene i mindre grad oppfatter det som at ekspertene forteller sannheten, noe som kan knyttes til areté og eunoia, altså ekspertenes karakter og velvilje. Det er ikke positivt å være en slik person som lyver, og heller ikke positivt ikke å ville sitt publikum vel. Når informantene oppfatter det som at ekspertene har andre hensikter enn kun å informere om godt kosthold, ser det som vist i eksemplene over i flere tilfeller ut til å være negativt for ekspertenes troverdighet.

Likevel er det kun et fåtall som tydelig fokuserer på skjulte hensikter. Ivar snakker for eksempel ofte om informasjon og folkeopplysning mens han leser (Se f.eks. I194:23-27). Han ser ikke ut til å oppfatte det som at ekspertene har andre hensikter enn å informere. Alle virker heller ikke like klart negative til salg. Gry synes å huske at Nordstrand har lansert et smør som hun har tenkt å prøve, og hun kjenner til at Fedon selger brød, men ser ikke ut til å oppfatte det som negativt. Det er ikke enkelt å si hva årsaken er, men det kan tenkes at Gry vektlegger andre dimensjoner mer. Hun kjenner til begge ekspertene fra før, og virker i utgangspunktet positivt innstilt til dem. Flere av Nordstrands råd stemmer også med Grys egne holdninger og handlinger. Det skal også nevnes at hun virker forvirret over at ekspertene motsier hverandre når hun leser artikkel 3, og av denne grunn fordyper seg lite i innholdet. At Fedon selger noe kan også være mer en del av hans innledende ethos hos informanter som kjenner til ham fra før, for det er ikke tydelig i artikkelen at han faktisk selger noe.

Personlige meninger

Når ekspertenes uttalelser oppfattes som deres egne personlige meninger og følelser, ser det ut til å kunne være negativt for vurderingen av deres troverdighet. Katrine er i utgangspunktet skeptisk til ernæringsfysiolog Lysne i artikkel 2 fordi hun til dels er uenig med ham, og fordi hun misliker at han går imot Nordstrand, som hun stoler på. Samtidig fokuserer hun mye på at uttalelsene er hentet fra en ”Facebook-utblåsning”, noe hun ser ut til å oppfatte som mindre seriøst:

Eg tenker det at...No har eg lest avslutninga **avslutter han på...det får bli dagens utblåsning**, så tenker eg at det er hans personlege utblåsning på Facebook. Også kommer det en heil sånn der side om det i... altså det kunne berre stått på statusen hans på Facebook. Tenkjer eg (K257:26-28).

I denne forbindelse er det også verdt å nevne at hun senere i samme artikkel uttrykker at hun får mer trygghet av det Nordstrand sier fordi hun nettopp virker seriøs. Katrine sier blant annet at ”ja, eg hadde valt ho, eg hadde tatt hennes parti” (K259:29-30). Det virker altså positivt for troverdigheten at Nordstrand uttaler seg på en måte som får Katrine til å oppfatte henne som seriøs. Dette kan støtte opp om inntrykket av ekspertens kompetanse. Samtidig kan dette også ha sammenheng med andre dimensjoner og at Katrine fra før av tilsynelatende er mer positiv til Nordstrand enn til Lysne. Det kan også være at Katrine vektlegger at Nordstrand virker seriøs, mens Lysne virker useriøs, ubevisst for å unngå dissonans og unngå å endre holdning til Nordstrand.

Det er langt fra alle som legger vekt på denne dimensjonen, men også Dina reagerer negativt på Lysnes utblåsning. Hun synes det virker følelsespreget. Dette ser ut til å svekke hans troverdighet, for det gjør at hun videre uttrykker liten grad av ønske om å lytte til ham (D67:29-35). Det han sier blir tilsynelatende oppfattet som hans personlige meninger, synsing og følelser, noe som kan forstås som en motsetning til ekspertkunnskapen han angivelig har. Lignende eksempler finnes også hos Henrik når Eklund argumenterer for at Nordstrand mangler grunnlag for påstandene sine (H178:2-5,24-28). Når ekspertenes uttalelser oppfattes som personlige meninger, kan det tenkes å svekke inntrykket av kompetansen de angivelig skal ha gjennom sin tittel, og sånn sett bidrar det til å bryte ned troverdigheten.

4.1.3 Etablering og forhandling gjennom en rekke dimensjoner

Informantenes etablering av og forhandling om ekspertenes troverdighet ser altså ut til å skje ved hjelp av en rekke dimensjoner som jeg har beskrevet over. For ekspertenes innledende ethos virker tilliten til ekspertsystemet de representerer som en viktig dimensjon, og flere informanter ser ut til å tillegge ulike ekspertsystemer ulik tillit. Legestanden og særlig Helsedirektoratet ser hos flere informanter ut til å nyte særlig stor tillit, noe som også er i

overensstemmelse med funn fra Forskningsrådets undersøkelse nevnt innledningsvis i oppgaven, hvor fastleger og Helsedirektoratet hadde høy tillit i befolkningen (Forskningsrådet 2016). Kjennskap til systemene ser også ut til å være en viktig faktor for tilliten til ekspertsystemene, men kjennskap til de enkelte ekspertene ser samtidig ut til å kunne gjøre tilliten til ekspertsystemene noe mindre viktig for innledende ethos. I tillegg har medias rammer tilsynelatende innvirkning for eksperters troverdighet hos flere informanter.

For avledt ethos ser en rekke andre dimensjoner ut til å spille inn. Særlig viktig ser det ut til å være om det som blir sagt stemmer med egne holdninger, og om det virker logisk og godt begrunnet. Videre ser vanskelig språk ut til å virke negativt for flere informanter, og det ser også ut til å kunne oppfattes negativt om eksperter virker som de har andre hensikter enn å fremme fagkunnskap, eller fremmer personlige meninger. Samtidig finnes det noen unntak hvor for eksempel vanskelig språk og det at ekspertene selger noe ikke ser ut til å oppfattes negativt. Mange av dimensjonene og måten de ser ut til å påvirke ekspertenes troverdighet på støttes av funn fra annen empirisk forskning beskrevet av McCroskey (2001) og O'Keefe (2002), og innsikt fra kognitiv dissonansteori (Festinger 1976). Som antydnet flere steder, ser det ut til å være et samspill mellom dimensjonene som sammen utgjør vurderingen av troverdighet. Dimensjonene beskrevet her danner slik et grunnlag for å videre gå i dybden av hvordan samspillet utarter seg i resepsjonsprosessen når ekspertene uttaler seg motstridende.

4.2 Dimensjonenes samspill i resepsjonsprosessen

Informantenes forhandling med og vektlegging av ulike dimensjoner kan ha flere ulike følger for vurderingen av ekspertenes troverdighet. I mange tilfeller ser det ut til å gjøre at informanter vurderer enkelte eksperter som mer troverdige enn andre, og slik blir de i stand til å ta stilling til ekspertene når de uttaler seg motstridende. Vektleggingen av ulike dimensjoner kan forstås nærmest som en form for selektiv oppmerksomhet eller selektiv persepsjon, hvor enkelte elementer fremheves og vektlegges mer enn andre. Informantene kan også sies å slik unngå eventuell kognitiv dissonans som følge av ekspertenes uenigheter. I flere tilfeller sliter informanter likevel åpenbart med å veie ekspertene opp mot hverandre på denne måten, og blir nødt til å gjøre andre tiltak for å redusere dissonans. Det skal jeg komme tilbake til i analysens siste delkapittel. I dette delkapittelet vil jeg gjennom en rekke eksempler ta for meg hvordan samspillet mellom ulike dimensjoner utarter seg i vurderingen av ekspertenes troverdighet i resepsjonsprosessen og se nærmere på hva som skjer når informanter endrer oppfatning av ekspert eller sak. I dette tilfellet fordyper jeg meg ikke i årsakene til individuelle forskjeller i hvilke dimensjoner informantene vektlegger. Det kommer jeg heller

tilbake til i diskusjonskapittelet. I det følgende fokuserer jeg først og fremst på hvordan selve forhandlingen skjer, og utfallet av den for ekspertenes troverdighet.

4.2.1 Vurderingen i praksis – eksemplifisering

I flere tilfeller endrer informanter oppfatning av eksperter gjennom retorisk forhandling med seg selv ved hjelp av ulike dimensjoner tilknyttet innledende og avledt ethos. Et eksempel på hvordan dette foregår finner man hos Espen. Han er skeptisk til ernæringsfysiologer, og derfor skeptisk til ernæringsfysiolog Lysne i begynnelsen av artikkel 2. Etter å ha lest første del av artikkelen, blir han likevel mer positiv til eksperten, og sier han at han stoler på Lysne fordi han sier det samme som han selv mener. Dette til tross for at han ikke liker ernæringsfysiologer (E97:2-7). Lysnes troverdighet etableres slik gjennom en løpende forhandling mellom dimensjoner, i dette tilfellet først og fremst ekspert-tittelen, og dernest at det som blir sagt stemmer med Espens egne holdninger. Det skjer en endring fra lav troverdighet innledningsvis, til en høyere avledt ethos gjennom Lysnes uttalelser. Et annet eksempel er Camilla, som til tross for sin generelt store skepsis til eksperter, ser ut til å bli noe mer positiv til Nordstrand mens hun leser artikkel 1. Hun oppfatter rådene som fornuftige tips og ideer som ikke blir trykt ned i halsen på henne, og dessuten stemmer flere av rådene med hennes egne holdninger og vaner (se f.eks. C44:1-3). Her vektlegges tilsynelatende medias rammer, egne holdninger og en vurdering av argumentasjon og logikk som viktigste dimensjoner. Denne vurderingen får videre betydning for Camillas vurdering av ekspertene i artikkel 2, når hun vurderer Nordstrand opp mot andre eksperter.

Slike eksempler på det dynamiske samspillet mellom dimensjoner tilknyttet innledende og avledt ethos finnes det mange flere av, deriblant hos Dina når hun leser artikkel 2. Hun tar ofte ikke klart stilling til ekspertene før hun leser videre, men det er likevel tydelig at hun vurderer Lysne ved hjelp av ulike dimensjoner. Tidlig i artikkel 2 legger Dina merke at det er noen som er uenige, og påpeker Lysnes tittel. Hun sier også at han kanskje vet mer enn en lege om hvordan kroppen fungerer i forhold til hva man putter i den, på et direkte spørsmål om sin vurdering av titlene. Dette danner grunnlaget for Lysnes innledende ethos, som tilsynelatende er relativt høy. Videre leser hun argumentasjonen hans, og vurderer ofte om innhold stemmer med egne holdninger, samt logikk og argumentasjon, slik som her:

(...) Og det å bare fokusere så ekstremt mye på hvor ille gluten er, er nok en betydelig bidragsyter til at helt friske folk nå går rundt og er glutenintolerante over en lav sko, sier han på Facebook-profilen sin. Ehh.. ja.. (ler litt).. Eg reagerte på den ja.. det med supergluten som eg ikkje veit heilt kva er på en måte... eh.. for å vere heilt ærlig, når han kommer med sånn ”så risikerer man at de som faktisk allereie reagerer på gluten begynner å sjå dette som et alternativ det”.. jaja.. det... (ler) (D63-64:37-40,1-2).

Lysnes kritikk av ”supergluten” stemmer med Dinas egne holdninger, etter at hun selv har reagert på de vanskelige ordene i den første artikkelen, men det at folk kan begynne å tro at de likevel tåler gluten når de ikke gjør det, oppfattes tilsynelatende som et dårlig argument. Hun uttrykker videre at man er skikkelig dum om man tror man tåler gluten når man ikke tåler det. Dina sier videre at hun mener Lysne bør komme med bedre begrunnelser, men synes samtidig det høres logisk ut at naturlig ikke nødvendigvis er bedre enn unaturlig. Videre svarer hun dette på spørsmål om hva hun tenker om Lysne:

Dina: Eh..Altså eg føler liksom at eg er litt meir einig med han da, eller sånn.. enn å argumentere for at ein matvare er sunn på bakgrunn av at det er naturleg...at det er.. at naturleg nødvendigvis alltid er betre liksom... eller heilt.. eg veit ikkje.. naturleg, ubearbeida? Mhm. Og at ho sikkert kunne ha komme med litt meir argumenter på en måte enn at ting var gammalt eller man alltid har brukt det (D64:27-31).

Hun er altså mer enig med Lysne enn Nordstrand her, og kritiserer Nordstrand for manglende argumentasjon. Men etter å ha lest mer av Lysnes argumentasjon synes hun fortsatt han gjør folk dummere enn de er, og kritiserer ham for det. På spørsmål om hun synes han overdriver svarer hun: ”Ja. Ehh.. mhm. Eg hadde trudd meir på han om det var slik at det berre var slik at det berre var eit slikt salstriks for å selje meir og dyrare saltar da” (D65:12-13). Det er litt uklart hvilken holdning Dina ender med å innta overfor Lysne, men det er tydelig i utdragene og beskrivelsene av lesningen hennes over at det hele tiden pågår en forhandling mens hun leser, hvor hun både vurderer Nordstrand opp mot Lysne, og forhandler om oppfatningen av Lysne i seg selv. Troverdigheten trekkes i både positiv eller negativ retning gjennom Dinas forhandling.

Utfallet av forhandlingen om hver av ekspertenes troverdighet enkeltvis ser i flere tilfeller ut til å gjøre informantene i stand til videre å veie de enkelte ekspertene opp mot hverandre når de motsier hverandre. Også når informanter setter uenige eksperter opp mot hverandre er dimensjonenes samspill tydelig i troverdighetsvurderingen. Et eksempel finner man når Henrik leser artikkel 3. Han kjenner ikke til Fedon fra før, men oppfatter at Fedons råd om å spise fete meieriprodukter stemmer med det Nordstrand sier i artikkel 1. Mye av det Fedon sier ser også ut til å stemme med Henriks egne meninger. Samtidig er han usikker på om Fedon kan oppfattes som ekspert på grunn av de mange titlene han presenteres med. Han mener videre at Helsedirektoratet bør vite hva de snakker om, men det Øien sier stemmer ikke med hans egen oppfatning og andre eksperters råd fra tidligere i lesningen. Henrik mener at Øien mangler dokumentasjon for det hun sier, og kommer til slutt fram til at man ikke trenger så høy utdannelse for å jobbe i Helsedirektoratet. Fordi hun mangler dokumentasjon, og sier noe annet enn de andre ekspertene, velger han heller å stole på Fedon, som nå anses som

ekspert på tross av tidligere usikkerhet. Han rettferdiggjør valget ved å vektlegge antakelsen om Øyens utdannelsesnivå (H182-185). I vurderingen ser det altså ut til at Henrik vektlegger en rekke dimensjoner, særlig ekspertsystemer og om informasjonen stemmer med egne holdninger og kunnskap. Dette gjør at han til slutt er i stand til å ta stilling til de to ekspertene, og dermed unngår eventuell kognitiv dissonans.

Også Espen gjør en lignende vurdering, men ender derimot med å oppfatte Øien som mest troverdig. Gjennom lesningen uttrykker han noe skepsis til Fedon, som han kjenner til fra før, men han synes også noe av det Fedon sier virker fornuftig. Videre ser Øiens råd ut til å stemme godt med Espens egne holdninger og særlig råd han er kjent med. Han uttrykker også høy tillit til Helsedirektoratet. Videre kritiserer Espen likevel begge ekspertene for å mangle dokumentasjon. Forhandlingen ser til slutt ut til å gjøre at Espen velger å anse Øien som mest troverdig, fordi hun sier ting han allerede er kjent med og som han også knytter til kjent kulturell tradisjon (E106:27-28). Et annet slikt eksempel på vurdering av eksperter opp mot hverandre ved hjelp av et samspill mellom ulike dimensjoner, finnes også i intervjuet med Frida når hun leser artikkel 2 (se F121-123), men i dette tilfellet fører forhandlingen i økende grad til frustrasjon og tiltak for å redusere denne, noe jeg kommer tilbake til.

Forhandlingen med ulike dimensjoner som virker positivt eller negativt inn for ekspertenes troverdighet, ser altså som beskrevet i eksemplene over ut til å gjøre informantene i stand til å ta stilling til ekspertene de møter i artiklene, og deres uttalelser. I noen tilfeller fører også forhandlingen om eksperters troverdighet satt opp mot hverandre tilsynelatende til at informanter endrer oppfatning av enkelte eksperter og deres troverdighet.

4.2.2 Endring i syn på ekspert og sak

Jeg vil nå se nærmere på hvor i lesningen oppfatningen av ekspert eller sak endres som følge av informantens forhandling om ekspertenes troverdighet satt opp mot hverandre, hvordan den endres, og hvorfor. Det er ikke mange tilfeller der dette skjer, men tilfellene hvor det skjer er likevel relevante å trekke fram, fordi de tyder på at holdningsendringene ikke nødvendigvis skjer umiddelbart som følge av én ting, men som følge av at informantene vektlegger en rekke dimensjoner, og til slutt endrer holdning. Det er kun én ekspert som flere informanter tydelig endrer oppfatning av som følge av andre eksperter og deres utsagn, og det er legen Berit Nordstrand. Endringen skjer under lesning av artikkel 2, hvor flere andre eksperter kritiserer og motsier legen. Jeg skal se nærmere på hva som skjer i disse tilfellene.

Espen er en av dem som ser ut til å endre oppfatning av Nordstrand, og endringen skjer tilsynelatende når Espen ser bildet av matforsker Trygve Eklund. Likevel er nok denne

holdningsendringen noe som skjer mer gradvis før den til slutt blir tydelig. Etter å ha lest artikkel 1 virker det som Espen oppfatter Nordstrand som middels troverdig. Han er skeptisk på grunn av språkbruken og at det virker som de selger en alternativ livsstil, men store deler av innholdet stemmer samtidig med egne holdninger og råd han er kjent med fra før. I neste artikkel endrer han, som beskrevet tidligere, holdning til ernæringsfysiologen Lysne, som han i utgangspunktet er skeptisk til på grunn av tittelen, men er enig med og derfor likevel stoler på (E97:2-7). Videre blir matforsker Eklund introdusert, og Espen merker seg tittelen.

Ekspertens uttalelser ser ut til å stemme med Espens egne holdninger, og til slutt gjør særlig bildet at Espen oppfatter ham som troverdig. Espen mener at når Eklund, som ser ut som han vet hva han snakker om, sier slike ting om Nordstrand, oppfatter han det som at hun ikke vet hva hun snakker om (E97-98:35-37,1-10). Han oppfatter nå Nordstrand som en som har "(...) googlet seg fram til mye rart" (E97:24-33). At holdningen er endret ser man også når Espen videre leser Nordstrands tilsvarende. Han kaller det "forsvarstalen", og snakker om at hun driver PR for seg selv og skal selge et produkt. Espen uttrykker videre at han er mer enig med Lysne enn Nordstrand, noe som kan støtte noe opp om dette, og han uttrykker videre generelt mer positive holdninger til de andre ekspertene enn til Nordstrand (se f.eks. E101:18-24).

Selv om det først er ved bildet av Eklund at Espen tydelig endrer holdning, ser det altså ut til å være et samspill mellom flere ulike dimensjoner som til slutt bidrar til at Espen endrer oppfatning av Nordstrand. Espen har tidligere i samme artikkel godtatt Lysnes kritikk og senere Eklunds kritikk på bakgrunn av at han er enig med dem, noe som kan legge til rette for en slik holdningsendring. I tillegg ser han ut til å legge noe vekt på den nye informasjonen om Nordstrands legevirkning, og Eklunds bekreftelse av at hun driver forretningsvirksomhet. Og til slutt gjør bildet at Espen oppfatter Eklund som troverdig. Dette kan forstås som den siste av flere dimensjoner som bidrar til Espens endring i oppfatning av Nordstrand. En lignende endring skjer også i intervjuet med Henrik, men noe mindre tydelig. Henrik vektlegger ikke bildene i like stor grad, men fokuserer aller mest på ekspert-titler, sammen med at ekspertenes uttalelser stemmer med hans egen oppfatning (H174-178).

Både Bjørn og Jenny endrer også oppfatning av Nordstrand på en lignende måte som Espen, men legger heller ikke tydelig vekt på bilder. I disse tilfellene kan man også heller se det som en forsterkning av en allerede eksisterende negativ eller skeptisk holdning til Nordstrand, men det er fortsatt en form for endring. Bjørn er skeptisk til flere av Nordstrands råd, mistenker skjulte hensikter, og synes flere av rådene virker upraktiske og dyre, selv om han også tydelig er klar over at hun er lege, noe han ofte nevner. Jenny er i utgangspunktet skeptisk til Nordstrand på grunn av språkbruken, som hun synes vitner om at de selger noe,

men er også enig i flere av rådene. I den andre Side2-artikkelen (artikkel 2) stemmer alt Lysne sier med Bjørn og Jennys egne holdninger, og de er positive til ekspertene. Jenny påpeker også Lysnes eksperttittel, mens Bjørn ikke ser ut til å vektlegge det. Videre virker det som begge stoler på Eklund, uten at det er klart hva som er årsaken. Eklund bekrefter mistanken om at Nordstrand har skjulte hensikter, og det er her endringen skjer.

Bjørn snakker om Nordstrands forretningsvirksomhet, at det virker uprofesjonelt og at det virker som hun fronter en egen ideologi (B21:2-3). Dette kan knyttes til dimensjonene som omhandler skulte hensikter og personlige meninger. Bjørn reagerer også på Nordstrands farmakolog-tittel og den vanskelige språkbruken når hun senere forsvaret seg. Senere sier han at han i artikkel 1 først og fremst var negativ til Nordstrand på grunn av måten artikkelen var bygget opp og skrevet på, mens i den andre artikkelen kommer det fram at rådet om å kjøpe andre typer salt, som han selv har oppfattet som sant, likevel ikke stemmer. Dette gjør ham mer negativ til Nordstrand. Som det går fram er det et samspill mellom flere dimensjoner som ser ut til å føre til endringen. For å la seg overbevise om ikke å stole på Nordstrand, må både Bjørn og Jenny ha valgt å heller stole på at Lysne, og særlig Eklund snakker sant. Dette gjør de tilsynelatende først og fremst fordi de er enige med ekspertene, og fordi de mener Nordstrand forsvaret seg dårlig. Samtidig kan disse informantene ha vært særlig åpne for å forsterke sin negative holdning til Nordstrand, siden de allerede var skeptiske til henne.

En femte informant, Gry, ser også ut til å endre oppfatning av Nordstrand. Dette til tross for at hun er svært positiv til ekspertene i den første artikkelen, både fordi hun kjenner til Nordstrand, fordi hun er lege, og fordi flere av rådene stemmer med egne holdninger og handlinger. Før hun endrer holdning er det tydelig at hun forhandler fram og tilbake ved hjelp av ulike dimensjoner, og hun virker på flere tidspunkt forvirret og usikker på hvem hun skal stole på. Hun er enig i mye av det Lysne sier, men samtidig kjenner hun ikke til ham. Nordstrand bruker vanskelige ord, men hun er samtidig lege. Samtidig er Lysne ernæringsfysiolog, og bør også vite hva han snakker om, men Nordstrand er samtidig mer kjent. Videre begynner Gry på en setning om at ”leger ikke alltid er...”, før hun mer eller mindre gir opp å ta stilling til hvem hun skal stole på (G153-155). Hun legger videre vekt på at Eklund er matforsker, og når Nordstrand forsvaret seg og bruker vanskelig språk, reagerer Gry noe negativt på det. Det er likevel først når ernæringsfysiolog Kårstad presenteres, og også kritiserer Nordstrand, at selve endringen i oppfatningen av Nordstrand ser ut til å skje:

(...) Også klinisk ernæringsfysiolog Mari Helene Kårstad er bekymret for at rådene (ler litt) til Berit Nordstrand kan gi folk dårlig samvittighet og bekymringer uten grunn. Ja, men ho er jo litt inne på det da... Også visst ho kjem med påstandar som ho overhovudet ikkje har dekning for å seie... Så blir det jo litt sann... Korfor skal vi høre på deg i framtida (mener Berit Nordstrand).. Altså...du

skjønner?

Anine: Mhm ja, det blir vanskelig å stole på hun Berit Nordstrand?

Gry: Ja, for no er det veldig mange som liksom.. ehm... type ernæring og matekspertar og you name it som eg no tenkjer kanskje har meir dekning for å seie det dei seier. Dei slaktar no ho (G159:5-12).

Gry vektlegger at mange eksperter går imot Nordstrand, og dette gjør henne skeptisk. Holdningsendringen kan ses som en gradvis endring. Gry vektlegger dimensjoner som språkbruk, titler og kjennskap, og til slutt ser det ut til at antallet eksperter som hun oppfatter som troverdige, sammenlignet med Nordstrand, gjør at hun endrer oppfatning av Nordstrand. Videre ser det ut til at denne endringen ikke bare får negative konsekvenser for Nordstrands troverdighet, men for alle ekspertene generelt. Etter dette har Gry nemlig store problemer med å gjøre seg opp noen mening om noen av ekspertene eller ta stilling til noe som helst i resten av protokollanalysen. Hun sier hun ikke vet hvem hun skal stole på lenger.

I tilfellene beskrevet over ser det ut til å være et samspill mellom en rekke dimensjoner som til slutt gjør at informantene inntar en mer negativ holdning til Nordstrand enn tidligere. Hos flere ser det også ut til å være mer en forsterkning av en eksisterende skepsis enn en holdningsendring fra positiv til negativ. De fem informantene over er de eneste som tydelig endrer holdning til en ekspert som følge av andre eksperters motstridende uttalelser, og det skjer kun i samme artikkel og i forbindelse med samme ekspert. Samtidig er det ikke overraskende at få ser ut til å klart endre holdning, for holdninger er ifølge teorien vanskelige å endre (McCroskey 2001:73). Oppfatningen av selve saken, altså hva man bør spise, ser ikke ut til å endres i noen tilfeller. Det kan samtidig ha å gjøre med at ekspertene i artikkel 2 ikke kommer med like konkrete råd som Nordstrand, men råd som å spise variert. Dette er nok lett for de fleste å forholde seg til, siden det er individuelt hva man kan tillegge et variert kosthold. Det utelukker ikke at Nordstrands råd er sunne. Et tilfelle hvor man likevel kan se antydning til en endring i holdning til sak er hos Gry, som i artikkel 2 blir usikker på om saltet hun har kjøpt, og som Nordstrand anbefaler, faktisk er sunt (G155:20-30).

Funnene beskrevet i dette delkapittelet interessante med tanke på retorisk teori fordi de viser at endringene i holdninger til ekspertene ikke nødvendigvis kun skjer på grunn av én ting, men flere ting som virker sammen. Selv om det kun var fem tydelige holdningsendringer som følge av at ekspertene motsier hverandre, er det som vist også flere tilfeller hvor informanter endrer oppfattelse av de enkelte ekspertpersonene som følge av deres egne uttalelser. Dette handler på mange måter om et forhold mellom innledende og avledt ethos, men er samtidig en endring i holdningen til den enkelte ekspert som følge av en forhandling. Svært ofte ser det ut til at informantene vektlegger om ekspertenes uttalelser stemmer med egne holdninger, men andre dimensjoner spiller også som regel inn. Det er også som nevnt

flere tilfeller hvor informanter veier eksperter opp mot hverandre ved hjelp av ulike dimensjoner, for så å ta en beslutning om hvem de stoler på.

Funnene beskrevet over viser at informantene tenker, og bruker dimensjonene aktivt i en retorisk forhandling om hva, og særlig hvem, de skal stole på. Gjennom denne vurderingen blir de i stand til å forholde seg til ekspertene også når de uttaler seg motstridende. Sånn sett kan man også se det som en taktikk for å beholde en balansetilstand, og unngå dissonans. Denne måten å lese og forholde seg til ekspertene og deres utsagn på ser ut til å fungere så lenge informantene er i stand til å veie ekspertene opp mot hverandre ved hjelp av slike dimensjoner. Som antydnet tidligere får flere etter hvert problemer med denne vurderingen.

4.3 Forvirring forstyrrer

Ifølge Festingers (1976:1-31) kognitive dissonansteori synes vi mennesker at inkonsistens er ubehagelig, og forsøker å unngå det så godt vi kan. Vi søker en balansetilstand uten forstyrrende og motstridende informasjon. Både Festinger (ibid.) og McCroskey (2001:71-73) beskriver som nevnt en rekke tiltak vi gjør for å unngå dissonans. Informantene i denne studien er hindret fra selektiv eksponering, siden de blir bedt om å lese artikler hvor ekspertene uttaler seg motstridende. I mange tilfeller klarer informantene som vist å vurdere ekspertenes troverdighet, men som antydnet flere steder i de to foregående kapitlene, hender det også at de får problemer med denne vurderingen. Dette til tross for at de vektlegger en rekke ulike dimensjoner og at de forsøker å vurdere ekspertenes troverdighet. Flere ser ut til å bli forvirret og frustrert, og søker seg ut av situasjonen. Det varierer mye hvor i lesningen av artiklene dette skjer, og flere som klarer å ta stilling til ekspertene tidlig i lesningen, får senere problemer. Med tanke på oppgavens problemstilling er det særlig interessant hvordan denne forvirringen eller forstyrrelsen ser ut til å påvirke evnen til å ta stilling til ekspertenes troverdighet gjennom lesningen av artiklene. Jeg vil nå gå nærmere inn på hva som skjer i slike tilfeller hvor informantene får problemer med sin vurdering av ekspertene. Først vil jeg ta for meg noen eksempler. Deretter vil jeg fokusere på ulike tiltak som informantene gjør for å unngå å forholde seg til den motstridende informasjonen og ekspertene.

4.3.1 Forvirring og frustrasjon – eksemplifisering

Det er særlig i artikkel 3, altså artikkelen fra Dagbladet, at flest ser ut til å få problemer, men enkelte ser også ut til å slite noe i artikkel 2. To informanter ser også ut til å få problemer med vurderingen allerede i den første Side2-artikkelen (artikkel 1), som var den de leste først. Ivar og Gry er begge positive til Nordstrand og Skjeldes råd, og ser ut til å reagere med noe frustrasjon på at det står at rådene om melkeprodukter er i strid med Helsedirektoratets råd.

Gry og Ivar er også blant dem som generelt ser ut til å bli mest frustrert og forvirret i løpet av lesningen av artiklene, og har generelt størst problemer med å ta stilling til ekspertene. Når Ivar oppdager at ekspertenes råd er i strid med Helsedirektoratets råd sier han dette:

(...) det høres jo.. det høres jo greitt ut, men eg ser jo det at de utfordrar kan du si.. eh... altså dei er jo ikkje heilt einig med det som... eh... dei alltid har anbefalt. Og det... da merker eg at... eg kommer litt.. eg kommer litt i konflikt med kva.. men kven eg skal føle mest på da, sant..

Anine: ja?

Ivar: Og det er fordi at det er to.. altså du har dei to, også har du.. eit organ som sitter på mykje kunnskap om helse.. og.. og.. kva som bør inntas og ikkje og kor mykje og kor lite.. ehmm...Og da merker eg at ja, min kunnskap om de forskjellige tinga.. det blir litt sånn dradd i begge lengder.

Anine: mhm

Ivar: På en måte, sant for det er liksom... Det er jo... det er jo noen med sterke påstandar... pluss at dei har sterk kunnskap om dette her.. sant.

Anine: Ja... tenker du det blir vanskelig å vite hva som er riktig da...eller?

Ivar: Ja, kva som... kva som nødvendigvis er riktig her. Fordi at dei uttaler seg på et ekspertgrunnlag...

Anine: mhm

Ivar: Sant, og det gjer jo gjerne også Helsedirektoratet. Sant, eh.. og da.. da blir det litt sånn.. da blir det liksom litt sånn utfordrande å tenke... ehm..ja.. "kanskje begge har rett", sant, altså... enten så gjettar man det fordi at man vil sjå etter en lett utvei.. eller så tenkjer man det fordi at.. ja.. det er jo to organ her med stor kunnskap, i begge leirer, sant. Og til og med, man finner jo til og med kostholdseksperter som er gjerne ueinige med kvarandre, sant... (1198-199:22-35,1-6).

Ivar blir altså usikker av at ulike ekspertorganer, som han i utgangspunktet tillegger stor troverdighet, sier ulike ting. Han tar videre ikke stilling til hvem som har rett, men leser heller videre. I utdraget over er det tydelig at han i stor grad vektlegger kunnskapen titlene vitner om, altså ekspertsystemene. Herfra og i resten av intervjuet snakker Ivar stadig om kaos inni ham, at han føler seg dratt i flere retninger, og at det er vanskelig å ta stilling til ekspertene når de sier motstridende ting (se f.eks. I202:1-17, 204:1-14, 206:22-26, 210-211:30-34,1-7, 213:5-9). Han forsøker flere ganger å ta stilling til dem ved hjelp av ulike dimensjoner, men greier likevel ikke å avgjøre hvilken ekspert han skal stole på, og gir til slutt opp. Han påpeker ofte egen manglende kunnskap til å avgjøre hva som er rett. Dette siste kan forstås som en taktikk for å unngå å måtte forholde seg til den motstridende informasjonen, som jeg skal komme tilbake til. I løpet av intervjuet sier Ivar at han har stor respekt for ekspertkunnskap, og derfor har vanskelig for å motsette seg ekspertene. Selv om han i noen tilfeller ser ut til å tillegge ulike ekspertsystemer ulik tillit, tar han aldri klart stilling til hvem han oppfatter som mest troverdig. Han føler kanskje ikke at han er i posisjon til å avgjøre hvem som har rett. I stedet blir han forvirret og søker seg vekk fra den ubehagelige situasjonen.

Gry ser også allerede fra tidlig i protokollanalysen ut til å synes at det er vanskelig å ta stilling til ekspertene (G151:20-22), men også hun forsøker lenge å vurdere ved hjelp av flere dimensjoner. Hun fokuserer særlig på ekspertenes titler og om innholdet stemmer med egne holdninger. I artikkel 1 ser det ut til at hun i stor grad vektlegger kunnskapen tilknyttet ekspertsystemene, som gjør at hun stoler på at informasjonen stemmer (G149:18-20). Hun er

åpen for å følge Nordstrands råd, og samtidig enig i flere av rådene fordi de stemmer med råd hun har hørt før. Hun virker noe usikker når det kommer fram at ett av rådene strider med Helsedirektoratets anbefalinger, og er usikker flere ganger i artikkel 2, men greier lenge til en viss grad å vurdere ekspertene ved hjelp av ulike dimensjoner. Dette gjør hun helt fram til slutten av artikkel 2, hvor hun som nevnt endrer oppfatning av Nordstrand. Etter dette ser hun nærmest ut til å slutte å vurdere ekspertene og det de sier i det hele tatt (se f.eks. G161:4-14,20-21). Hun snakker om at hun ikke vet hvem hun skal tro på, at det er kaos innvendig, at hun detter av lasset og at hun ikke kan stole på noen. Hun ender til slutt opp med å si at hun vil gjøre som hun pleier å gjøre, og ikke la seg påvirke av det hun har lest (G167:27-28). Til tross for at hun forsøker å veie ekspertene opp mot hverandre, blir det tilsynelatende for komplisert til at hun klarer å ta stilling til hvem hun skal stole på og hvem som har rett. Hun blir forvirret, og ender med å ikke orke å forholde seg til innholdet i det hele tatt.

Gry og Ivar er ikke de eneste som reagerer på en slik måte. Katrine, som er svært interessert i kosthold, forteller at hun har testet mange kostholdsråd tidligere. Det kan se ut til at hun allerede før hun begynner å lese er lei motstridende råd, og helst ikke ønsker å forholde seg til det. Nesten med en gang hun begynner å lese artikkel 1 sier hun for eksempel at hun synes Nordstrand og Skjeldes råd drukner i mengden av så mye forskjellig, og at hun "(...) bare leser det også... forsvinner det" (K246:18-21). Gjennom hele lesningen snakker hun også om forvirring og at hun ikke orker å forholde seg til ekspertene og deres råd. Likevel ser hun lenge ut til i større eller mindre grad å klare å vurdere deres troverdighet ved å vektlegge ulike dimensjoner. Hun er for eksempel positiv til Nordstrand fordi det hun sier stemmer med egne holdninger, og at hun kjenner til Nordstrand fra før. Hun er negativ til Lysne fordi det virker som han fremmer sine egne meninger, og i tillegg er hun uenig i noe av det han sier. Slik klarer Katrine lenge å ta stilling til ekspertenes troverdighet, til tross for at hun samtidig er dels forvirret og iblant blir forvirret eller usikker på hvem hun skal stole på.

I artikkel 3 faller hun likevel fullstendig av. Hun forteller allerede fra hun åpner artikkelen at hun er mett på informasjon og kaos. Med unntak av rådene fra Fedon, en ekspert hun liker, kjenner til fra før av og er enig med, klarer hun tilsynelatende ikke å ta inn over seg rådene hun leser. Når Øien fra Helsedirektoratet motsier Fedon, begynner hun å snakke om at ekspertene må finne en middelvei. Hun tar i resten av lesningen av artiklene i liten grad stilling til noen av ekspertenes troverdighet og eller uttalelsene deres. Katrine snakker heller om at hun detter av lasset, og at hun ikke orker å forholde seg til det. Hun forteller at hun selv har tatt sine valg etter å ha prøvd mye forskjellig, og står veldig fast på disse.

Det skal likevel nevnes at i siste del av intervjuet sier hun, på tross av forvirringen gjennom resepsjonsprosessen, at hun helst vil lytte til de som er litt alternative eller ”rebelske”, etter hennes oppfattelse Nordstrand og Fedon. Det kan se ut til at disse ekspertenes uttalelser og råd også stemmer relativt godt med Katrines egne holdninger, sammenlignet med de andre ekspertene. De andre ekspertene sier hun at hun ville puttet i ”den grå kjedelige boksen”, der de kan ligge til de har blitt enige. Hun sier også at for at hun skal stole på en ekspert må hun nesten kjenne eksperten personlig. Fedon og Nordstrand er de to ekspertene hun kjenner til fra før. Katrine legger kanskje derfor særlig mye vekt på dette i sin vurdering. Selv om hun her i slutten av intervjuet kan sies å velge å stole på noen eksperter framfor andre, er det tydelig at hun er forvirret under lesningen og aller helst ikke ønsker å forholde seg til eksperter som er uenige med hverandre i det hele tatt. Det kommer blant annet fram når hun leser artikkelen fra Dagbladet (artikkel 3):

Katrine: Ja, eg er veldig bevisst og opptatt, men eg kjenner eg blir sliten av å henge med på den der når de skal meine og..når det er så mange ueinigheitlar.

Anine: mhm

Katrine: At da hadde eg nok ikkje lest denne heller (ler litt) (K264:5-8).

Hun ville ikke lest artikkelen til vanlig på grunn av uenighetene. Det samme med artikkel 2, hvor hun uttrykker ønske om å ikke lese mer så fort hun oppdager at Lysne er uenig med Nordstrand. Dette kan tyde på at hun synes uenighetene mellom ekspertene er ubehagelig å forholde seg til, og derfor helst unngår det, noe som støttes godt av teorien om at vi søker å unngå motstridende informasjon, gjerne gjennom selektiv eksponering.

Katrine, Gry og Ivar er nok de som sliter mest med forvirring når ekspertene uttaler seg motstridende, men andre får også problemer lenger utover i lesningen. Frida, Jenny, Henrik og Bjørn ser alle ut til å slite med å ta stilling til ekspertene utover i artikkel 3. Det er vanskelig å si hvorfor det nettopp er i denne artikkelen at flest blir forvirret, men det kan tenkes å ha noe å gjøre med at denne ble lest til sist og at den tematisk sett er mer komplisert enn artiklene fra Side 2. I tillegg kan det ha noe å si at det i denne artikkelen er flere eksperter som er uenige i én og samme artikkel. Frida ser imidlertid ut til å begynne å få problemer allerede i artikkel 2, og argumenterer for ulike årsaker til at hun ikke kan vurdere ekspertene. Etter å ha lest artikkelen sier hun at hun ser alle ekspertenes poenger, men at de mangler bevis. På spørsmål om det gjør det vanskelig å forholde seg til rådene deres, svarer hun at det ikke gjør det fordi hun er enig i det de sier basert på egne opplevelser og erfaringer fra sitt eget liv (F131:25-32). Hun overser at hun har vært usikker og delvis uenig med flere eksperter tidligere i artikkelen (se F128:9-27), og man kan derfor relatere det til selektiv

hukommelse, som gjør at hun unngår ubehagelig dissonans.

Bjørn forteller flere ganger at han synes det er positivt at ulike meninger kommer fram i media, slik at man kan gjøre seg opp en mening selv. Likevel ser han ut til å slite noe med å ta stilling til hvem han skal stole på av Øien og Fedon i artikkel 3 (B11:27-33). Han forhandler med seg selv, og ser blant annet ut til å vektlegge at Øien ikke viser til dokumentasjon, og det faktum at Fedon sannsynligvis har andre hensikter enn bare å informere, fordi det er hans levebrød. Likevel ender han tilsynelatende opp med å ikke greie å ta stilling til dem. Han avslutter forhandlingen med et sukk og "(...) eg veit ikkje kva eg meiner eg" (B12:6-7), før han leser videre. Bjørn er ikke blant dem som generelt ser ut til å ha størst problemer med å vurdere ekspertene, men tilfellet over tyder likevel på at han kan ha noen vanskeligheter for å gjøre seg opp en mening når de er uenige. Også Frida gjør en lignende forhandling i møte med Fedon og Øien, og senere i møte med Retterstøl og Svihus i slutten av artikkelen, men tar heller ikke tydelig stilling til ekspertene (se f.eks. F142:2-13).

Informantene vurderer ekspertene og det de sier ved hjelp av ulike dimensjoner, men klarer likevel ikke å ta stilling til hvem de skal stole på. Felles er at de tilsynelatende etter hvert velger mer eller mindre å se vekk fra det de har lest, og fortsette som før. De lar seg ikke påvirke. Et eksempel finner man i intervjuet med Henrik, etter at han har lest alle artiklene:

Anine: mhm.. Men sånn generelt da, hvis vi ser litt vekk fra de artiklene, men sånn helt generelt, kan man stole på det som ekspertene sier i avisa?

Henrik: Nei (ler litt) nei.

Anine: Nei, hvorfor ikke?

Henrik: Ja, det er litt sånn som i de artiklane her og at høyrer du på ti ekspertar så får du ti forskjellige råd.

Anine: Ja, at det er rett og slett fordi de mener for mye forskjellig?

Henrik: Ja, ja...

Anine: Og derfor så kan man ikke stole på dem?

Henrik: Nei, for da må du berre finne deg ein eller anna og si at "eg stoler på han no" også må du berre.. halde deg til da altså.

Anine: mhm... Tenker du at du gjør det?

Henrik: Nei (ler).. Eg stoler meir på meg sjøl (ler litt) (H191:1-13).

Selv om Henrik snakker generelt her, stemmer dette med funn fra lesningen. Henrik ender med heller å høre på seg selv enn å finne seg én ekspert å følge, men gir uttrykk for å best like de ekspertene som mener det samme som ham. Gry sier også noe lignende etter lesningen:

Gry: Ja, at du blir meir forfjamsa enn det gjer deg godt nesten. For å si det sånn, eg kjem ikkje til å gå i butikken i morgon og tenke på kva eg har lest her...Eg kjem til å gjere det som eg alltid har gjort.

Anine: Mhm.. Så du tenker at du tar litt mer avstand fra det de sier fordi det blir så mye da eller?

Gry: Kanskje ikkje avstand... det ligger no gjerne baki der men...eg trur ikkje eg kjem til å... det kjem til å ha så stor innverknad (G167:24-27).

Det virker altså som at flere etter hvert synes det er vanskelig og ubehagelig å forholde seg til

ekspertene når de er uenige med hverandre, og det ser videre ut til at de i ulik grad forsøker å gjøre en rekke tiltak mens de leser for å unngå eller komme seg ut av dette ubehaget. Alle tiltakene leder mot å unngå å forholde seg til det de leser, og å unngå å endre nåværende holdninger og handlinger, rett og slett å gjøre ingenting. Jeg velger å kalle det kompleksitetsreduksjon. Hvordan kompleksitetsreduksjonen foregår skal jeg ta nærmere for meg i videre, men først vil jeg nevne at de tre informantene som leste artikkel 4, altså artikkelen fra Aftenposten, i liten grad ser ut til å få problemer med å vurdere ekspertene i lesningen av denne artikkelen. Dette til tross for at ekspertene er uenige.

Det er vanskelig å si noe klart om årsakene til at informantene som leste artikkelen fra Aftenposten i liten grad ser ut til å bli forvirret, men Dina og Bjørn virker begge relativt flinke til å ta stilling til ekspertene ved å vektlegge ulike dimensjoner, og har tilsynelatende få problemer med å vurdere ekspertene opp mot hverandre også når de leser andre artikler. Bjørn kompleksitetsreduserer også noe i løpet av lesningen. Han sier for eksempel at det er lett å stole på den siste som snakker, og fortolker innhold som at ekspertene snakker om ulike ting. Slik unngår han nok på et vis også å forholde seg til at ekspertene er uenige. Camilla er mer kostholdsinteressert enn de to andre, og fordyper seg nok noe mer i teksten. Samtidig kan hennes skepsis til eksperter beskytte henne fra forvirring. Ved å ikke stole på noen, kan hun mer eller mindre unngå å forholde seg til ekspertene og rådene deres. Det skal også sies at hun generelt er flink til å ta stilling til ekspertene ved hjelp av ulike dimensjoner. I tillegg kan det tenkes å ha noe å si at det er det færre eksperter i denne artikkelen enn i de andre.

4.3.2 Kompleksitetsreduksjon

Kompleksitetsreduksjonen kan forstås som et slags verktøy som informantene tar i bruk for å unngå eller komme seg unna dissonans, og for å unngå videre å måtte forholde seg til ekspertene og deres uenigheter. I intervjuene finnes det flere eksempler på ulike former for kompleksitetsreduksjon. Generelt ser kompleksitetsreduksjonen ofte ut til å skje ved at informantene argumenterer for at de av ulike grunner ikke kan ta stilling til ekspertene og det de sier. Jeg skal trekke fram noen av de tydeligste måtene dette skjer på.

En form for kompleksitetsreduksjon finner man når informanter argumenterer for egen manglende kunnskap som årsak til at de ikke kan ta stilling til ekspertene og det de sier, som gjør at de ikke kan avgjøre hvem de skal stole på. Ivar argumenterer slik i et eksempel nevnt tidligere (I198-199:22-35,1-6), men også flere andre steder. Et annet eksempel er Frida, som snakker litt om det i slutten av intervjuet (F144:20-24). Tidligere i intervjuet forteller hun også at hun vurderer hva eksperter sier, men at hun har stor respekt for at de besitter kunnskap

hun selv ikke har: ”(...) altså eg har ikkje hundre prosent grunnlag for å kunne seie at det som han seier er rett eller feil” (F136:21-22). Har man ikke forutsetningene for å avgjøre hva som er riktig, er altså et argument at man heller ikke kan avgjøre hvem man skal stole på når ekspertene, som skal sitte på kunnskapen, uttaler seg motstridende. En enkel løsning på situasjonen, som Frida ser ut til å velge (F142:11-13), er å ikke forholde seg til ekspertene og det de sier i det hele tatt. Ivar sier i likhet med Henrik at man bør velge én og holde seg til det, for å prøve rådene ut og for å unngå å bli forvirret (I215:2-18), men det er ikke tydelig hva han selv ville valgt, eller om han er i stand til å ta et slikt valg etter lesningen av artiklene. Informantene fortsetter først og fremst som før, og unngår å forholde seg til ekspertene.

Et annet argument som flere kommer med er at ekspertene ikke beviser noe av det de sier, og derfor kan man ikke ta stilling til dem. Tidligere ble bevis og dokumentasjon trukket fram som noe flere ser ut til å vurdere ekspertenes avledte ethos ut fra, men i flere tilfeller fungerer det også som en taktikk for å unngå å ta stilling til ekspertene (se f.eks. J237:5-12). Frida ser ut til å bruke dette aktivt som en form for kompleksitetsreduksjon i artikkel 2, hvor hun fokuserer mye på at ingen av ekspertene beviser noen ting, og at hun derfor ikke kan ta stilling til dem eller det de sier (se f.eks. F124:22-25). Hun sier for eksempel dette: ”Det er ingen av disse som har vist en... til en link eller til en bok eller... ehm.... Til noko som seier meg at dette er riktig, at det er dette som er det endelege liksom” (F128:12-27). Andre eksempler finner man i slutten av intervjuet med Henrik (se f.eks. H190:14-31). Han uttrykker også flere ganger i siste del av intervjuet at han heller velger å gjøre som han har gjort før, altså å ha et moderat inntak, i stedet for å forholde seg til den sprikende informasjonen:

Henrik: Sånn som meg eller mannen i gata eller noe sånn, dei veit jo ikkje kven dei skal forholde seg til eigentleg.

Anine: mhm.. Så hvordan tenker du at du forholder deg til dette her da, etter å ha lest det?

Henrik: Da forholder eg meg litt sånn etter eg har lest den siste artikkelen her, så forholder eg meg eigentleg til slik som eg har vore vant med å gjort det eigentleg.

Anine: Ja.. Orker du ikke å ta stilling til det de sier da eller...?

Henrik: Nei, nei.. Ikkje når det er så sprikande. Da er det ikkje.. Men eg tar meir stilling sånn som han seier på slutten der med normalt eller moderat inntak så går det greitt det meste (H187:20-27).

Henrik uttrykker i slutten av utdraget at han lytter mer til eksperten som oppfordrer til et moderat inntak. Sånn sett tar han et valg om hvem han stoler på, men hva det moderate inntaket innebærer kan samtidig være individuelt og åpner for en bred handlingsramme. Dessuten er det det samme som han selv sier tidligere i intervjuet (se f.eks. H185:9), så å ha et moderat inntak kan også forstås som å fortsette som før. Når informanter oppfatter det som at ekspertene ikke beviser noe, uttrykker altså flere at det er vanskelig å gjøre seg opp en mening

om dem og om det de sier stemmer. Dette brukes videre til å unngå å ta stilling til ekspertene.

Et tredje argument er at ekspertene må bli enige før man selv ønsker å forholde seg til rådene deres. Katrine snakker blant annet om dette i slutten av intervjuet, når hun sier at alle unntatt Fedon og Nordstrand, som hun kjenner til, liker og oppfatter som litt ”rebelske”, kan ligge i ”den grå kjedelige boksen” til de har blitt enige (se f.eks. K272:11-23). Hun snakker også litt om det i løpet av selve lesningen (se f.eks. K258:9-11). Man kan som nevnt si at Katrine til slutt velger å stole på to av ekspertene fremfor de andre, men samtidig kan man se på argumentet om at de må bli enige som en taktikk for å slippe å forholde seg til flertallet av ekspertene. Frida bruker også denne taktikken som en form for kompleksitetsreduksjon:

Frida: Så det er litt sånn.. tenkjer... at... (sukker).. det er veldig sånn fornuftig det som blir sagt, og det er viktig at dei.. det er viktig at dei tar opp debatten, så eg likar jo for så vidt det...

Anine: mhm

Frida: Eh... samtidig så gir eg dei tillit til å finne ut kva som er riktig. Og når dei da blir einige seg i mellom allesaman, da er vi der (ler).

Anine: mhm... Men de er jo ikke enige her?

Frida: Nei, og det er det som er problemet, sant. Og da kjenner eg at da synes eg det er vanskeleg å ta stilling til det.

Anine: Ja... Blir det forvirrende tenker du?

Frida: Ja. Eh... Det blir überforvirrende fordi at du sitter igjen med en følelse av at han seier ein ting, han seier ein ting, ho seier ein ting, han seier ein ting. Også er det da... også.. "ja, men da kjører eg bare på slik som eg har gjort til no".

Anine: ja... Du orker ikke å..

Frida: Orker ikkje å gjere noko med det. Det er eigentleg det som blir greia (F142:2-15).

Frida unngår å ta stilling til ekspertene og det de sier, og overlater til ekspertene å bli enige før hun vil lytte til dem. Enn så lenge gjør hun som hun alltid har gjort. Også Ivar, Jenny og Gry uttrykker lignende tanker, om enn ikke alltid like tydelig (se f.eks. I213:12-13, 214:18-19, J243:10, G166-167:16-29,1-6). Ved å si at ekspertene må bli enige, unngår de å ta stilling til det som blir sagt, og kommer seg dermed ut av den ubehagelige situasjonen.

Et fjerde argument som fremmes i noe færre intervjuer er at det er medias skyld at ekspertenes meninger fremstilles slik, og at man ikke kan bry seg fordi media bare gjør det for å tjene penger. Selv om Camilla ikke ble tydelig forvirret mens hun leste, er hun et relevant eksempel, fordi hun mener det er problematisk at ekspertene uttaler seg motstridende, og at det er medias feil. Dette virker som en av hovedgrunnene til at hun i utgangspunktet ikke vil lytte til eksperter i media. Hun unngår samtidig ved hjelp av dette fra begynnelsen å sette seg selv i den ubehagelige situasjonen. Frida knytter også et par ganger media inn som årsak til problemene med at ekspertene er uenige (F121-122:28-31,1-7, 128:24-27).

Kompleksitetsreduksjonen ser ut til å føre informantene mer eller mindre tilbake til den opprinnelige tilstanden de var i før de begynte å lese. De unngår å ta stilling til ekspertene og deres troverdighet, og de unngår å la seg påvirke av det ekspertene sier. Det er også verdt å

nevne at mye tyder på at flere av informantene i utgangspunktet er lite begeistret for å lese artikler hvor de utsettes for motstridende informasjon fra ulike eksperter, noe flere uttrykker både i spørreskjemaet, i løpet av lesningen og i det avsluttende intervjuet. Med tanke på kognitiv dissonansteori (Festinger 1976:30) kan de ha vært i lignende ubehagelige situasjoner før, hvor de har måttet forholde seg til eksperter som uttaler seg motstridende. Dette kan ha gjort at de helst unngår nye slike situasjoner, og derfor til vanlig unngår slike artikler som de leser i intervjuet. Et utdrag fra tidlig i intervjuet med Katrine er illustrerende:

Katrine: Eg føler det er så... no er ikkje det berre ho Nordstrand og helsemyndighetane, men eg tenkjer at du er så.. du blir proppa så full av... det kommer så masse forskjellig på sosiale mediar og på... ehm... det er så mange som seier motstridande ting.

Anine: mhm...

Katrine: Også er det ingen eg har noko meir truverdighet til enn.. eg har jo ikkje noko relasjon til nokon av dei så... om det er helsemyndighetane eller om det er Nordstrand, altså kven sine erfaringar. Altså Fedon Lindberg, altså kven sine erfaringar... ehmm.... (K250:4-10).

Nå skal det sies at Katrine virker særlig frustrert over ekspertenes uenigheter fra før, men flere andre uttrykker også at de ikke liker at ekspertene er uenige, og synes det er slitsomt å forholde seg til deres uenigheter (se f.eks. J237:11-20, C50:35-39, F140:17-20). Samtidig ser kostholdsjournalistikk i høyeste grad ut til å være en del av informantenes hverdag. Alle unntatt Henrik skriver i spørreskjemaet at de leser, ser og hører om kosthold, mat og helse i media hver uke eller oftere og at de har lest om temaet i en eller flere nettaviser de siste ukene. Dette betyr at de ikke nødvendigvis unngår kostholdsjournalistikk helt, men kanskje leser de andre typer artikler om kosthold, mat og helse enn slike som de leser i protokollanalysen. Noen uttrykker også at de helst vil ha klare råd fremfor uenigheter, slik som Camilla her i slutten av intervjuet:

Eh... eg trur for at eg skal ha tillit til en ekspert i avisa, så trur eg det faktisk må vere ein artikkel som leder til en konklusjon, og ikkje berre sånn fram og tilbake at "nei dette meiner eg er bra", også kommer det en annen og seier at "neinei, men det er dårleg" også er det på en måte berre diskusjonar fram og tilbake. At det på en måte må vere konkrete råd med en konklusjon, og helst gjerne på en måte vise til forskning med konkrete tal og ikkje berre sånn: "mye kjøtt" (C57:7-11).

Flere informanter gir både før og underveis i lesningen uttrykk for å ikke ønske å forholde seg til ekspertene når de er uenige. Når de likevel tvinges til det gjennom forskningsopplegget, ser de som regel ut til å aktivt vektlegge dimensjoner som kan knyttes til innledende og avledt ethos, og som hjelper dem med å vurdere ekspertenes troverdighet. Likevel ser det altså ut til at mange informanter etter hvert sliter med denne vurderingen, gjør kompleksitetsreducerende tiltak og søker seg ut av situasjonen. De orker ikke, klarer ikke og ønsker ikke å forholde seg til ekspertene når de bare er uenige med hverandre.

5 Diskusjon

Jeg vil nå diskutere funnene fra analysen i forhold til de tre forskningsspørsmålene jeg tegnet opp innledningsvis og i lys teori og annen forskning.

5.1 Forskningsspørsmål 1

Hvordan etableres, forhandles og eventuelt endres ekspertenes troverdighet i

resepsjonsprosessen? Som et svar på dette har jeg gjennom analysen funnet at informantene ser ut til etablere, forhandle om, og også reetablere ekspertenes troverdighet ved hjelp av et samspill mellom en rekke dimensjoner som virker positivt eller negativt inn for oppfatningen av ekspertene. I flere tilfeller endres også ekspertenes troverdighet underveis i resepsjonsprosessen som følge av en slik forhandling. Dette stemmer godt med McCroskeys (2001:83-99) beskrivelse av ethos som et dynamisk fenomen. Man kan ved hjelp av McCroskeys terminologi si at informantene etablerer en innledende ethos til ekspertene, og at denne videre er kontinuerlig åpen for forhandling og reetablering, både som følge av det ekspertene selv sier, andre eksperter og deres uttalelser.

Generelt vektlegges særlig ofte ekspertenes titler innledningsvis. Dette kan knyttes til ekspertsystemet en ekspert representerer, som også vitner om hvilken kompetanse ekspertene har. Kjennskapen til ekspertsystemer ser her ut til å være særlig viktig. I tillegg er kjennskap til ekspertene og medias rammer dimensjoner som tilsynelatende påvirker den innledende troverdigheten hos flere informanter. Når det gjelder avledt ethos ser det ut til å være særlig positivt for troverdigheten når eksperters uttalelser stemmer med informantenes holdninger, vaner og kjent informasjon, eller virker logisk etter en dypere vurdering av argumentasjonens kvalitet. Når argumentasjonen vurderes som mangelfull eller ulogisk, eller uttalelsene virker dårlig dokumentert, er det tilsynelatende negativt for oppfatningen av ekspertene. Om ekspertene bruker vanskelig språk, om uttalelsene deres virker som personlige meninger mer enn fagkunnskap, eller det virker som de har andre hensikter enn å informere ser det ofte ut til å ha negativ innvirkning for vurderingen av eksperter som troverdige kilder.

Mange av dimensjonene som virker relevante for vurderingen av ekspertene, ligner funn fra annen empirisk troverdighetsforskning som blant annet McCroskey (2001:83-99) og O'Keefe (2002:181-209) beskriver. Funnene stemmer også godt med holdningsteori på den måten at informantenes vektlegging av ulike dimensjoner kan forstås som en slags selektiv oppmerksomhet eller selektiv persepsjon som kan hjelpe dem med å unngå dissonans når ekspertene uttaler seg motstridende (jf. Festinger 1976:1-31, McCroskey 2001:63-81). Man

kan også, som vist flere steder i analysen, trekke linjer fra dimensjonene som informantene vektlegger til Aristoteles' kompetanse, karakter og velvilje (jf. Retorikk II,1,6, Kjeldsen 2004:116). Anders Johansen (2002) argumenterer for at autentisitet er sentralt for vurderingen av troverdighet i dag, men generelt virker ikke autentisitet spesielt viktig for informantenes vurdering. De vektlegger ikke om ekspertene er ekte og autentiske, men ser i hovedsak ut til å være opptatt av andre dimensjoner som i større grad kan relateres til kompetanse, karakter og velvilje. Dessuten virker det i flere tilfeller negativt for troverdigheten om uttalelsene framstår som ekspertenes personlige meninger heller enn fagkunnskap, noe som nærmest kan forstås som en motsetning til autentisitetskravet. Det kan tenkes at rollen som ekspert i mindre grad er knyttet til selvet og det personlige, og i større grad til kunnskap og ekspertsystemer. Fremfor å skulle være "seg selv", kan det tenkes at ekspertene først og fremst oppfattes som representanter for ekspertsystemer, som nøytralt skal overlevere viten fra slike kunnskapssystemer til vanlige folk. Slik kan det også tenkes at eksperter enn så lenge ikke er berørt av autentisitetskravet på samme måte som for eksempel politikere, som Johansen (ibid.) skriver om.

Man kan videre tenke seg at lignende dimensjoner som er funnet her, også vil kunne ligge til grunn for vurderingen av eksperter i en annen lignende situasjon. Men fordi enhver kommunikasjonssituasjon og ethvert publikum uansett vil være ulikt (O'Keefe 2002:184), har ikke målet her vært å finne generelle dimensjoner som vil ligge til grunn i enhver situasjon. Det er heller ikke forskningsopplegget egnet til å undersøke. Målet har vært å undersøke *hvordan* vurderingen av troverdighet faktisk foregår i en resepsjonsprosess hvor ekspertene uttaler seg motstridende. Denne studien viser kompleksiteten i menneskers vurdering av troverdighet, og at det ser ut til å være et samspill mellom ulike dimensjoner som spiller inn. Det foregår kontinuerlig en forhandling om hvilken troverdighet som skal etableres for hver enkelt ekspert på ulike tidspunkter i resepsjonsprosessen. Funnene viser at det gjerne ikke er én dimensjon eller faktor som gjør at informantene vurderer eksperter som troverdige, men et samspill mellom flere. Når ekspertene uttaler seg motstridende, gjør en slik vurdering tilsynelatende at informantene ofte blir i stand til å vurdere ekspertene både én og én fortløpende, og opp mot hverandre. Slik kan de ta stilling til dem. Selv om dimensjonene og publikum i en annen situasjon vil være annerledes, kan man ut fra dette tenke seg at selve *måten* vurderingen av troverdighet foregår på, vil kunne skje på lignende måte i en ny situasjon. Utenom denne studien med ti informanter er det likevel gjort lite forskning på dette, og det bør gjøres flere lignende resepsjonsstudier med andre publikum og annet materiale før man kan trekke mer generelle slutninger.

Selv om informantene kan sies å vurdere ekspertene på samme måte, altså ved hjelp av et samspill mellom en rekke dimensjoner, er det samtidig individuelle forskjeller. Selv om mange av de samme dimensjonene går igjen i intervjuene, er det varierende hvilke dimensjoner informantene vektlegger mest og hvordan de vektlegger dem. Camilla ser for eksempel ofte ut til å legge stor vekt på kvaliteten av ekspertenes argumentasjon, og mindre vekt på titler og kjennskap. Gry vektlegger derimot ofte ekspertenes titler, kjennskap til eksperter, og om ekspertenes råd lyder kjent og stemmer med egne vaner og holdninger. Elaboration Likelihood Model (ELM) som beskrevet av (Petty & Cacioppo 1996:255-267) kan tilføre noen ideer om hvorfor det er slik. Ut fra modellen kan man anta at noen vil prosessere overbevisende kommunikasjon dypere enn andre på bakgrunn av motivasjon og evne til å fordype seg. En motivasjon kan her tenkes å være personlig interesse for temaet, og en evne til å fordype seg kan være om man selv besitter mye kunnskap om kosthold.

Camilla og Gry beskrevet over fremstår nærmest som motsetninger sett i lys av ELM. Gry kan sies å ta en rute som ligger nærmere en perifer rute mot overbevisning ved i stor grad å vektlegge overbevisende signaler, som ekspertenes titler. Camilla kan derimot sies å ta en mer sentral rute ved at hun i større grad tenker over og fordypet seg i argumentasjonen. Med tanke på årsaker som kan ligge til grunn for dette, er det interessant at begge sier i spørreskjemaet at de er ganske interesserte i kosthold, mat og helse, noe som i utgangspunktet kan tenkes å gjøre dem motiverte. Likevel virker det som Camilla fordypet seg mer i innholdet. En mulig forklaring kan være at Camilla har et bedre kunnskapsmessig utgangspunkt enn Gry, og dermed større evne til å fordype seg. Dessuten kan Camillas store skepsis til eksperter i media gjøre henne ytterligere motivert til å tenke nøye over ekspertenes uttalelser.

ELM kan slik være til hjelp med tanke på å gjøre noen antakelser om hvilke årsaker som ligger til grunn for individuelle variasjoner i informantenes måter å vurdere ekspertene på. Likevel virker det ofte mer komplekst enn i eksempelet over. De andre informantene ser i større eller mindre grad ut til å ta både sentrale og perifere ruter mot overbevisning, og ikke like klart én av delene. For eksempel vektlegger Katrine både kjennskap til eksperter og om det ekspertene sier stemmer med egne holdninger og handlinger uten å gå særlig i dybden, men ser også flere ganger ut til å gjøre dypere vurderinger av argumentasjonens kvalitet. O'Keefe (2002:140) skriver som nevnt at de to rutene er ment å forstås som teoretiske ekstremer, og at det finnes blandingsformer. Siden de fleste ser ut til å både vektlegge overbevisende signaler og tenke dypere, kan de fleste sies å plassere seg i en slik blandingsform. Blandingsformer fører ifølge O'Keefe (ibid.) til kompliserte mønstre når det gjelder effekten av ulike former for overbevisende kommunikasjon. Dette kan være årsaken

til at det blant informantene stort sett ser ut til å være komplekse individuelle variasjoner i vektleggingen av ulike dimensjoner når de vurderer ekspertene. Det kan også være årsaken til at det er vanskelig å finne klare perifere eller sentrale ruter i informanters resepsjonsprosess.

Videre er det også vanskelig å si noe mer konkret om hver av de enkelte informantenes motivasjon og evne. ELM ser først og fremst ut til å ha vært implementert i større eksperimenter hvor man i større grad kontrollerer for en rekke slike faktorer (se f.eks. O'Keefe 2002:140-157), og i en kvalitativ resepsjonsstudie som denne har det vært vanskelig. Spørsmål fra spørreskjemaet om informantenes interesse for kosthold og hvor ofte de leser, ser og hører om det i media, virker ikke dekkende for å forklare hver av de enkelte informantenes motivasjon og evne til å fordype seg. Det virker mer komplekst. I denne sammenheng er det også verdt å gjenta at forskningsopplegget kan tenkes å tvinge informantene til å fordype seg mer enn de ville gjort til vanlig, fordi de blir bedt om å si hva de tenker og blir stilt spørsmål. Dette kan ifølge Petty og Cacioppo (1996:260) føre til sterkere motivasjon til å fordype seg. Det betyr ikke nødvendigvis at alle tenker dypt over innholdet, men de inviteres i høyere grad enn vanlig til det. Det kan derfor tenkes at noen ville lest mindre nøye i en annen situasjon, og dermed tatt en mer perifer rute og vektlagt andre dimensjoner. Noen påvirkes kanskje også mer av intervjusituasjonen enn andre, slik at de leser svært annerledes enn de vanligvis ville gjort, mens andre ikke gjør det.

Som et svar på det første forskningsspørsmålet kan man si at til tross for individuelle forskjeller i hvilke dimensjoner informantene vektlegger og hvordan de vektlegges, vurderes alle ekspertene tilsynelatende ved hjelp av et komplekst samspill mellom en rekke ulike dimensjoner som kan knyttes til innledende og avledt ethos. Dette hjelper informantene med å etablere og forhandle om ekspertenes troverdighet, og med å ta stilling til ekspertene. Årsaken til at informanter vektlegger og lar seg overbevise av ulike dimensjoner kan ha å gjøre med deres motivasjon og evne til å tenke dypt over ekspertenes uttalelser, og det virker som de fleste plasserer seg i en slags blandingsform mellom en sentral og en perifer rute mot overbevisning. Det er vanskelig å vite om informantene ville vektlagt dimensjonene på samme måte til vanlig, og det er mulig at informantene til vanlig ville tenkt mindre dypt over innholdet. Likevel kan det tenkes at informantene også til vanlig ville etablert, forhandlet om og endret eksperters troverdighet fortløpende ved hjelp av et samspill mellom flere dimensjoner på en lignende måte som vist i analysen.

5.2 Forskningsspørsmål 2

I hvilken grad er informantene i stand til å ta stilling til ekspertene når de uttaler seg motstridende? Det dynamiske samspillet mellom ulike dimensjoner som informantene vektlegger i resepsjonsprosessen ser i mange tilfeller ut til å gjøre at de er i stand til å ta stilling til ekspertene, både hver for seg og satt opp mot hverandre. Gjennom analysen har jeg vist at ekspertenes troverdighet på denne måten etableres, forhandles og også i noen tilfeller endres. Imidlertid ser det også i flere tilfeller ut til å bli vanskelig for informanter å vurdere eksperter på denne måten utover i lesningen av artiklene.

Med tanke på Arnoldis (2005:119-121) argument om at journalister bør la eksperter uttrykke sine synspunkter opp mot hverandre slik at publikum kan danne seg et mer realistisk bilde av eksperter, kan det i første omgang forstås som positivt at informantene i mange tilfeller klarer å vurdere og ta stilling til ekspertene, selv om de motsier hverandre. I artikkel 2 motsier mange eksperter Nordstrand fra artikkel 1, men de aller fleste klarer likevel å vurdere og ta stilling til ekspertene. I hvilken grad vurderingen kan forstås som en kritisk vurdering er nok likevel noe varierende. Som vist fokuserer informantene gjerne på flere ulike dimensjoner i vurderingen, og noen kan med utgangspunkt i ELM (Petty & Cacioppo 1996:255-267) sies å i noe større grad enn andre tenke dypere over og vurdere kvaliteten av selve innholdet og argumentasjonen. Når informanter i stor grad vektlegger det som kan forstås som relativt enkle overbevisende signaler, som for eksempel ekspertenes titler og om rådene stemmer med egne holdninger og vaner, kan det neppe alltid forstås som en like kritisk vurdering som når de nøye vurderer kvaliteten i ekspertenes argumentasjon ut fra egen logikk.

Imidlertid ser de aller fleste som sagt ut til å plassere seg i en blandingsform mellom de to rutene, og gjør derfor også vurderinger basert på dypere tenkning. Sånn sett kan informantenes vurdering av ekspertene ved hjelp av de ulike dimensjonene forstås som positivt med tanke på et ønske om et kritisk tenkende publikum, noe Arnoldi (2005:120-121) fremhever som viktig. Publikum som velinformerte og aktivt tenkende individer er også et ideal man finner innenfor offentlighetsteori, og i teori om retorisk medborgerskap og offentlig deliberasjon (se f.eks. Gripsrud 2011:237-241, Goodnight 1999, Kock & Villadsen 2012:7-9). Det er også positivt i denne sammenheng at informantene ofte er litt avventende med å ta stilling til ekspertene før de har lest hva de har å si. Slik vektlegges ikke kun innledende ethos, men også avledt ethos i vurderingen, og det er tydelig at informantene tenker over sine egne vurderinger. Samtidig kan dette ha å gjøre med at informantene som nevnt er i en intervjusituasjon hvor de teoretisk sett i større grad vil motiveres til å tenke nøye over hva de leser (Petty & Cacioppo 1996:260). Det er ikke sikkert flertallet ville lest like nøye til vanlig.

Selv om informantene i mange tilfeller ser ut til å være i stand til å ta stilling til ekspertene, gir også flere av dem etter hvert i lesningen uttrykk for å bli usikre, forvirret eller frustrerte over at ekspertene uttaler seg motstridende. Over halvparten av informantene ser i løpet av lesningen ut til å slite med å ta stilling til ekspertene og deres uttalelser. Dette til tross for at de forsøker å vurdere dem opp mot hverandre ved hjelp av flere ulike dimensjoner. Bjerke og Dyb (2006:100-105) argumenterer for at det kan skape usikkerhet hos publikum når media setter ekspertene opp mot hverandre. En slik antakelse er på mange måter i tråd med mine funn. Når informantene blir usikre og frustrert med tanke på hvem de skal stole på, går det utover deres evner til å kritisk vurdere og ta stilling til ekspertene og deres troverdighet. I flere tilfeller klarer ikke informantene å avgjøre hvem de skal oppfatte som mest troverdig. Det ender ofte heller med at de reduserer kompleksitet og søker seg ut av den ubehagelige situasjonen, noe som stemmer godt med kognitiv dissonanst teori (Festinger 1976). Tiltakene for å redusere kompleksitet fungerer som kognitive strategier for å slippe å forholde seg til ekspertene og innholdet, og heller fortsette kun å forholde seg til sine egne eksisterende holdninger og handlinger. I lys av Arnoldis (2005:119-121) oppfordring om at eksperter bør uttrykke sine synspunkter opp mot hverandre i media, tyder ikke dette på at informantene gjør en kritisk vurdering av ekspertenes uttalelser. Informantene viker heller så godt de kan unna hele situasjonen, og slutter gjerne å forholde seg til ekspertene i det hele tatt.

Med utgangspunkt i ELM (Petty & Cacioppo 1996:260) er det også verdt å fokusere litt videre på hvem som blir forvirret og får problemer med å ta stilling til ekspertene. Hvorvidt informantene tar ruter som ligger i retning av en sentral eller perifer rute, viser nemlig en interessant tendens. Gry ser som nevnt ut til å ta en mer perifer rute mot overbevisning. Ivar ser også, selv om han også gjør dypere vurderinger, ofte ut til å ta en rute som ligger noe nærmere en perifer rute. I mange tilfeller vektlegger han ekspertenes titler og om informasjonen lyder kjent. Samtidig er disse to blant dem som sliter mest med å vurdere ekspertenes troverdighet. Ut fra dette kan det virke som at de informantene som vektlegger overbevisende signaler mest, og tar en rute som ligger nærmere en perifer rute, også har størst problemer med å vurdere ekspertene når de uttaler seg motstridende. Det kan derfor tenkes at det er lettere å avgjøre hvem man skal tillegge troverdighet om man fordyper seg mer i og tenker mer nøye over innholdet og argumentasjonen. Dette støttes også av at Bjørn, Dina og Camilla alle er flinke til å vurdere ekspertene, og samtidig noe oftere enn flere av de andre ser ut til å gjøre dypere vurderinger av argumentasjonens kvalitet og logikk, altså ruter som kan sies å ligge nært en sentral rute. Disse er også blant informantene som virker minst forvirret. Hvis det faktisk stemmer at det er vanskeligere å ta stilling til ekspertene når man fordyper

seg lite, kan det tenkes at enda flere ville blitt usikre til vanlig på grunn av manglende motivasjon til å fordype seg i og tenke på ekspertenes argumentasjon. Det er som nevnt usikkert om informantene ville fordypet seg like mye til vanlig som de gjorde i intervjuene.

Som svar på forskningsspørsmålet kan man si at det virker som informantene er i stand til å ta stilling til ekspertene når de uttaler seg motstridende inntil et visst punkt, hvor det blir for mye ekspertuenighet. Mange av informantene greier da ikke lenger å ta stilling til ekspertene og deres uttalelser. Hvor i lesningen det skjer ser ut til å være noe individuelt, men for mange ser det ut til å skje i artikkelen fra Dagbladet (artikkel 3), som alle unntatt Bjørn, Camilla og Dina leste til sist. I den grad informantene klarer å vurdere og ta stilling til ekspertene når de uttaler seg motstridende, kan det forstås som positivt med tanke på et ønske om et kritisk tenkende publikum. Leserne kan på denne måten danne seg et mer realistisk bilde av eksperter enn om de kun uttaler seg én og én i ulike artikler, uten å bli motsagt. Samtidig kan forvirringen, frustrasjonen og ubehaget som tilsynelatende oppstår når informantene sliter med å ta stilling til ekspertene, være negativt både for journalistikken og for ekspertene. Informantene ser ut til å søke seg ut av situasjonen, og flere uttrykker å mislike artikler hvor ekspertene er uenige. Helst ønsker de ikke å lese det i det hele tatt. Dette stemmer med innsikt fra kognitiv dissonansteori, altså at vi søker oss vekk fra informasjon som kan skape dissonans (Festinger 1976:1-31). Om det skjer i det daglige at lesere søker seg vekk fra denne typen journalistikk, kan det neppe være positivt verken for journalistikken eller en eventuell kritisk vurdering av ekspertene som opptrer i media og deres uttalelser.

5.3 Forskningsspørsmål 3

Hvordan kan funnene fra de to ovenstående forskningsspørsmålene tenkes å ha sammenheng med tilliten til eksperter på et generelt nivå? I forbindelse til de to andre forskningsspørsmålene har jeg redegjort for og diskutert hvordan ekspertenes troverdighet ser ut til å etableres, forhandles og endres gjennom lesningen, og i hvilken grad informantene ser ut til å være i stand til å ta stilling til ekspertene når de uttaler seg motstridende. Nå vil jeg diskutere videre hvordan dette kan ha sammenheng med tilliten til eksperter generelt.

Jeg begynner med forholdet mellom tillit og troverdighet i lys av dimensjonene informantene vektlegger gjennom sin lesning. De ulike dimensjonene kan som vist knyttes til innledende og avledt ethos, og i vurderingen av ekspertenes troverdighet innledningsvis vektlegges ofte ekspertenes titler. Titlene fungerer nærmest som en referanse til hvilken kunnskap ekspertene har tilgang på gjennom ekspertsystemet de representerer. Slik vektlegger også informantene gjennom sitt fokus på titler, hvilke ekspertsystemer ekspertene

representerer og tilliten til dem. Dette stemmer også godt med funn fra annen forskning (se f.eks. Kjeldsen 2004:124, O'Keefe 2002:185), som har vist at presentasjonen av kilders bakgrunn kan påvirke vurderingen av troverdighet. Vitner bakgrunnen om at man er særlig kompetent på temaet man uttaler seg om, blir man gjerne oppfattet som en troverdig kilde. Tilliten til ekspertssystemer ser på denne måten ut til å påvirke vurderingen av ekspertenes innledende ethos, og slik kommer det fram av analysen at det er en sammenheng mellom tillit og troverdighet som kan forstås som et aktør/struktur-forhold.

Dette gjør likevel ikke at alle ekspertene nødvendigvis oppfattes som like troverdige. Flere informanter uttrykker bestemte holdninger til ulike typer eksperter, som kan forstås som ulik tillit til ekspertsystemene som ekspertene representerer. Ifølge Giddens (1990:88-91) kan tidligere møter med representanter for ekspertssystemer som nevnt påvirke tilliten til ekspertsystemene. I tilfellene hvor informantene uttrykker bestemte holdninger til ulike ekspertssystemer kan det se ut til at dette stemmer. Flere uttrykker for eksempel positive holdninger til leger, en type ekspert de mest sannsynlig har møtt flere ganger, både gjennom media og i virkeligheten. Noen uttrykker også negative holdninger til andre typer eksperter. Espen uttrykker for eksempel særlig stor skepsis til ernæringsfysiologer. Dette kan forstås som ulike tillitsholdninger til ulike ekspertssystemer basert på tidligere erfaringer fra møter med ekspertsystemenes representanter. Kjennskapen til ekspertsystemene ser altså ut til å påvirke tilliten til dem, noe som videre påvirker vurderingen av ekspertenes troverdighet. Flere uttrykker også at de ikke har kjennskap til hva ernæringsfysiologer eller matforskere er, og at de ikke har hørt om Lipidklinikken før. De har tilsynelatende ingen tidligere møter med representanter for systemene å referere til, og derfor kanskje ikke noe klart utgangspunkt for en tillit til systemene. For å vurdere ekspertene, må de heller gjette på hva ekspertene har kunnskap om og vurdere dem ut fra andre dimensjoner. Sammenlignet med ekspertssystemer som informantene har kjennskap til, virker det generelt negativt for ekspertenes troverdighet når informantene mangler kjennskap til ekspertsystemene de representerer. Når informantene kjenner til ekspertssystemer, kan det som vist ha ulikt utfall for eksperters innledende ethos avhengig av den enkeltes persons tillit til systemet.

Det er tydelig at det er et aktør/struktur-forhold mellom tillit og troverdighet som spiller inn for vurderingen av ekspertene i resepsjonsprosessen. Likevel er tilliten til ekspertssystemer kun én av flere dimensjoner som vektlegges i vurderingen av ekspertene og deres troverdighet. Med tanke på innledende ethos, ser som vist kjennskap til de enkelte ekspertene som uttaler seg ut til å være en dimensjon som til dels kan begrense viktigheten av ekspertsystemene. I tillegg spiller medias rammer tilsynelatende inn for oppfatningen

innledningsvis. Videre reetableres og forhandles ekspertenes troverdighet tilsynelatende kontinuerlig gjennom resepsjonsprosessen, ved hjelp av en rekke dimensjoner tilknyttet avledt ethos. Sånn sett kan man heller si at tillit til ekspertsystemer er én av flere viktige dimensjoner som sammen med andre dimensjoner spiller inn for etableringen av og forhandlingen om ekspertenes troverdighet i resepsjonsprosessen.

Diskusjonen over tar for seg hvordan tilliten til eksperter påvirker troverdigheten i kommunikasjonssituasjonen. Videre er det vanskeligere å si noe klart om hvordan informantenes møter med eksperter i denne situasjonen vil påvirke tilliten deres til ekspertsystemer. Dette er det lite grunnlag for å si noe klart om ut fra intervjumaterialet, men ved hjelp av teori kan man diskutere noen mulige utfall og eventuelle konsekvenser. Møtene med eksperter i denne situasjonen kan ut fra Giddens (1990:88-91) teori tenkes å få følger for vurderingen av tilliten til ulike ekspertsystemer, og dermed også troverdigheten som tillegges representanter for systemene i nye situasjoner. Gjennom protokollanalysen gjør informantene ulike vurderinger av ekspertene ved å vektlegge en rekke dimensjoner og sammenligne ekspertene opp mot hverandre, noe som gjør at de ofte kan ta stilling til dem og avgjøre hvem de skal tillegge mest troverdighet. Dette gjør også at ekspertene vurderes som troverdige i ulik grad. Dette kan videre ha følger for tilliten til de ulike ekspertsystemene som er representert.

Et eksempel er Espen, som i utgangspunktet har lav tillit til ernæringsfysiologer, men likevel ender med å oppfatte ernæringsfysiolog Lysne i artikkel 2 som troverdig på bakgrunn av andre dimensjoner, og særlig at han er enig med ekspertene. Dette kan med utgangspunkt i Giddens' (ibid.) teori tenkes å bidra til at Espen får større tillit til ernæringsfysiologer generelt. I tilfeller hvor informantene klarer å vurdere ekspertenes troverdighet ved hjelp av dimensjoner tilknyttet innledende og avledt ethos, kan altså tilliten til ulike ekspertsystemer slik bli påvirket av informantenes positive eller negative vurdering av ekspertenes endelige troverdighet. Dette er imidlertid kun én enkelt kommunikasjonssituasjon, og det er vanskelig å si noe konkret om hvor stor innvirkning en situasjon som denne vil ha for informantenes tillit til hele ekspertsystemer generelt.

Når informantene derimot ikke er i stand til å ta stilling til eksperter, kan det først og fremst virke negativt for tilliten. Utover i lesningen blir flere informanter usikre på hvem de skal stole på. Et utfall av situasjonen kan i slike tilfeller være at verken tilliten til ekspertsystemer eller ekspertenes troverdighet i kommunikasjonssituasjonen egentlig får noe å si. Flere gjør nemlig så godt som ingen vurdering av noe som helst i en slik situasjon. De søker seg i stedet ut av situasjonen. Om erfaringene fra møtene med eksperter i media er at man blir forvirret, kan det være kognitivt ubehagelig. Med utgangspunkt i kognitiv

dissonansteori (Festinger 1976:11-30) kan det som nevnt derfor tenkes at man vil søke å unngå slike situasjoner i framtiden. Flere av informantene uttrykker at de misliker å forholde seg til eksperter når de ikke er enige og at de ikke ville lest sakene til vanlig, noe som kan tyde på lignende erfaringer fra andre situasjoner. Om man har dårlige erfaringer fra møter med eksperter i media, kan det altså gjøre at man velger å i framtiden unngå eksperter som uttaler seg i media. I så fall blir verken troverdighet eller tillit viktig lenger, siden ekspertene mister sin posisjon. Satt sammen med et allerede mulig utvannet ekspertbegrep i media, som beskrevet tidligere i oppgaven, er dette neppe positivt for ekspertenes funksjon som kilder. Ekspertene får ingen gjennomslagskraft, og artiklene de uttaler seg i blir kanskje ikke lest. Det kan være problematisk med tanke på at mediene er en viktig arena for våre møter med eksperter i offentligheten og dermed også formidling av kunnskap. I tillegg kan det være problematisk for journalistikken i seg selv, og journalistenes bruk av ekspertkilder for å skape objektivitet og troverdighet i sine saker, en funksjon flere tidligere nevnte studier har vist at journalister tillegger ekspertkildene (se f.eks. Arnoldi 2005:75-108, Albæk 2011:337-344).

Dette kan likevel være å trekke det for langt. Det vil ifølge Giddens (1990:90-92) være vanskelig å frigjøre seg helt fra eksperter og ekspertsystemer, fordi vi fortsatt vil være avhengige av kunnskap vi ikke selv har tilgang på i det moderne samfunnet. Vi trenger eksperter for å vite hva slags kunnskap vi har å forholde oss til når vi tar ulike valg i livet, for det er eksperter som er det direkte bindeleddet mellom ekspertsystemer og vanlige folk. Media er på denne måten en viktig arena for våre møter med eksperter i offentligheten. Man kan altså vanskelig frigjøre seg helt fra ekspertsystemene. Likevel kan det ut fra diskusjonen over tenkes at man kan bli mer kritisk innstilt til eksperter og ekspertsystemene de representerer. Det kan som nevnt tidligere forstås som positivt om publikum har et kritisk blikk på eksperter, som i likhet med alle andre kilder også kan ha personlige holdninger eller bakenforliggende mål som påvirker deres uttalelser i offentligheten (Arnoldi 2005:111-114). Når ekspertmeninger settes opp mot hverandre i media, kan det argumenteres for at leserne inviteres til kritisk refleksjon i større grad enn om det kun er ett syn som fremmes. Samtidig kan nok dette i utgangspunktet sies kun å gjelde i den grad informantene faktisk klarer å involvere seg i og vurdere ekspertene og argumentasjonen. Når ekspertenes uenigheter fører til at lesere i stedet for å gjøre gjennomtenkte vurderinger, unngår det hele for å slippe kognitiv dissonans, er det lite som vitner om en slik kritisk refleksjon.

Det kan også mer generelt forstås som negativt for tilliten til ekspertsystemer at faglig uenighet mellom ekspertene gjennom media blir en del av den offentlige sfæren. Her er det verdt å trekke linjer til retorikeren Thomas Goodnight (1999), som skriver at man kan snakke

om tre ulike argument-sfærer i samfunnet: en offentlig, en personlig og en teknisk sfære. Innenfor hver av sfærene finner man ulike former for argumentativ praksis som er tilpasset den enkelte sfæren. Goodnight (ibid.:258-25) mener at når argumentasjon tilknyttet den tekniske og den personlige sfære løftes opp i offentligheten, endres argumentasjonens vilkår. Dette mener han er med på å undergrave god offentlig debatt, et argument man også kan finne hos tidligere nevnte Anders Johansen (2002), som fokuserer på den personlige sfærens inntog i offentlig politikk. Dette mener han trekker fokuset vekk fra saklig argumentasjon. Når media løfter vitenskapelig argumentasjon fra en teknisk sfære til den offentlige sfære, kan det tenkes å svekke tilliten til ekspertsystemer fordi det gjør at usikkerheten i ekspertkunnskapen blir mer synlig enn om den vitenskapelige argumentasjonen og diskusjonen kun hadde foregått innenfor den tekniske sfæren.

Faglig uenighet er ikke uvanlig innenfor vitenskapelige felt, og i det moderne refleksive samfunn er vår viten alltid usikker. Refleksiv søken etter ny viten og nye sannheter er også noe av det som driver forskning og kunnskapsproduksjon framover (Bjerke & Dyb 2006:103). Vanlige folk er ifølge Giddens (1990:130-131) også klar over ekspertisens feilbarlighet, noe som kan være en utfordring for tilliten til ekspertsystemer. Samtidig skriver Giddens (ibid.) at ekspertsystemene i det moderne refleksive samfunnet minsker vanlige menneskers risikofølelse ved at de ”overtar” noe av risikoen vi som enkeltmennesker ellers hadde måttet forholde oss til. Lekfolk som ikke har tilgang til ekspertkunnskapen ser i altså utgangspunktet ikke all usikkerheten som preger ekspertkunnskapen. Når ekspertenes uenigheter trekkes fram i media, kan kunnskapens feilbarlighet bli tydeligere. Hvis man opplever at ekspertene som regel krangler og sjelden er enige, kan det slik trekke kompetansen deres i tvil. Dette kan svekke tilliten. Om ikke til eksperter på alle områder, så i alle fall til kostholdseksperter generelt, og særlig til ekspertsystemene representert i teksten. Og en svekket tillit kan videre svekke ekspertenes troverdighet i nye situasjoner.

Slik kan det altså fremstå som problematisk for tilliten til ekspertsystemer at vitenskapelig debatt løftes opp fra en teknisk sfære til den offentlige sfæren gjennom media, slik det gjøres i artiklene om kosthold som informantene leser i denne studien. Dette gjelder særlig i tilfeller hvor informantene blir forvirret i stedet for å klare å gjøre kritiske vurderinger av ekspertene og deres uttalelser. I slike situasjoner blir de fleste informantene i liten grad kritiske lesere som inviteres til deltakelse. I stedet blir de etterlatt som tilskuere til ekspertenes krangling, en posisjon flere også uttrykker å mislike. Slik kan ekspertdebatter i media forstås som svekkende både for god offentlig debatt og for tilliten til ekspertsystemer.

6 Fremtidens eksperter og videre forskning

Svekkes virkelig tilliten til ekspertssystemer ved at ekspertene uttaler seg motstridende i media? Som det fremgår av denne studien kan det se slik ut. Særlig når lesernes opplevelse er at de blir forvirret eller usikre, og ikke klarer å vurdere ekspertenes troverdighet. En svekket tillit kan ikke bare være problematisk for ekspertene, men også for journalistikken. Eksperter er en mye brukt kildetype, og har ofte den rolle i media å tilføre troverdige fortolkninger og komme med kunnskapsbaserte råd. Om ikke publikum har tillit, kan det svekke denne funksjonen. Det kan også tenkes at saker hvor eksperter uttaler seg motstridende sjeldnere vil bli lest fordi publikums opplevelse er at de blir usikre og forvirret om hva og hvem de skal tro på. Samtidig kan det være positivt at eksperter diskuterer saker i media om leserne klarer å vurdere og ta stilling til ekspertenes troverdighet. Denne studien viser at noen informanter klarer dette gjennom hele protokollanalysen, og mange klarer det i deler av den. Når informantene klarer å vurdere ekspertene ved hjelp av ulike dimensjoner, kan det bidra til et mer nyansert bilde av eksperter basert på kritisk tenkning. Samtidig virker ikke alltid vurderingen basert på dyp tenkning over innholdet i ekspertenes argumentasjon, og det er usikkert i hvor stor grad informantene ville vurdert ekspertene like nøye til vanlig.

Det enkle svaret på problemstillingen er at ekspertenes troverdighet vurderes ved hjelp av et komplekst og dynamisk samspill mellom en rekke ulike dimensjoner som kan knyttes til innledende og avledt ethos. Samspillet ser ut til å gjøre at informantene i mange tilfeller er i stand til å vurdere hvilken troverdighet de vil tillegge ekspertene som uttaler seg motstridende, men i mange tilfeller stopper denne vurderingen likevel opp som følge av forvirring, usikkerhet og at informantene ikke klarer å ta stilling til hvem de skal stole på. Dette kan ha flere ulike utfall for tilliten til eksperter og ekspertssystemer. Det kan føre til mer tillit til enkelte ekspertssystemer fremfor andre i den grad informantene er i stand til å vurdere ekspertenes troverdighet, men kan også svekke tilliten til de representerte ekspertsystemene om resultatet av lesningen er at informantene blir forvirret. Et kritisk blikk på eksperter kan også være positivt med tanke på et ønske om reflekterte lesere og deltakelse i offentlig meningsskaping, men om resultatet er at artiklene hvor ekspertene uttaler seg blir oversett av leserne, kan det være mer negativt enn positivt at eksperter får bryte meninger i media.

Samtidig er det vanskelig å skulle komme med et entydig svar på problemstillingen. Med utgangspunkt i intervjuer med ti informanter kan denne oppgaven sies å gi en fyldigere beskrivelse av et komplekst fenomen, men det trengs videre forskning på feltet. For det første

vil det være interessant å undersøke videre om man finner samme tendenser når informanter leser artikler om andre temaer enn kosthold. Kosthold er et personlig tema. Det er tett knyttet opp mot handlinger i hverdagen, og er noe mange har bestemte meninger om fra før. Derfor kan det tenkes at informanter vil forholde seg annerledes til eksperter som uttaler seg motstridende hvis sakene omhandler noe annet. Kanskje vil de for eksempel ikke fokusere like mye på hvorvidt ekspertenes uttalelser stemmer med egne holdninger hvis temaet er mindre personlig, og de har færre eksisterende holdninger tilknyttet emnet. Det vil også være interessant for nyere studier å trekke inn andre relevante perspektiver som det ikke har vært anledning til å trekke inn i denne oppgaven. Man kan for eksempel vurdere å fordype seg mer i Giddens' risikoteori og Ulrich Becks (1992) teori om risikosamfunnet, eller vurdere å i større grad ta utgangspunkt i perspektiver fra forskningsfeltet "Public Understanding of Science", også kjent som PUS (se f.eks. The Royal Society of London 1985, Wynne 1992).

Videre bør man også vurdere å undersøke om man finner samme tendenser når informanter leser artikler fra andre typer nettaviser som kan oppfattes som mindre tabloide enn Dagbladet og Side2. I den forbindelse kan man også vurdere å fokusere mer på selve mediets troverdighet (se f.eks. Golan 2010, Hoff-Clausen 2008, Kioussis 2001). Man kan også vurdere å undersøke om man finner lignende tendenser når man studerer resepsjon av eksperter som uttaler seg motstridende i andre medier, som tv og radio. I tillegg kan man vurdere å fokusere mer på hvordan forskjeller i for eksempel utdanning, kjønn og alder spiller inn. Til slutt kan man også vurdere å kombinere resepsjonsstudien med tekstanalyse, og på denne måten for eksempel søke en enda dypere innsikt i hvordan medias presentasjon av ekspertene og deres uttalelser, oppbygningen av artikler og bruken av bilder, kan ha innvirkning for vurderingen av ekspertenes troverdighet.

Denne studien er én av få kvalitative resepsjonsstudier som tar for seg troverdighet, og en av få kvalitative studier som har konsentrert seg om publikums vurdering av eksperters troverdighet i media. I dette tilfellet har fokuset vært på vurderingen av eksperters troverdighet når de uttaler seg motstridende, og hvordan dette henger sammen med tilliten til eksperter mer generelt. Jeg mener det vil være nyttig å gjennomføre flere kvalitative resepsjonsstudier som undersøker troverdighet, gjerne med bruk av protokollanalyse. Som vist med denne studien, kan gi dette gi andre resultater enn tidligere studier på feltet har gjort. Det er også behov for mer forskning på eksperters troverdighet når de uttaler seg motstridende i media, og hvordan dette videre har sammenheng med tilliten til eksperter. Denne typen forskning er særlig relevant i et medielandskap hvor ekspertene stadig inntar nye roller og uttaler seg mer enn noen gang.

Litteraturliste

- Albæk, E. (2004) *Ekspert kan være gode nok, men... – Om fagkundskabens politiske vilkår i dansk demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Albæk, E. (2011) The interaction between experts and journalists in news journalism. *Journalism* [internett], 12, s.335-348. DOI:10.1177/1464884910392851
- Albæk, E., Christiansen, P.M. og Togeby, L. (2002) *Ekspert i medierne: dagspressens brug af forskere 1961-2001*. Århus: Magtudredningen.
- Allern, S. (2001) *Nyhetsverdier – Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Kristiansand: IJ-forlaget.
- Alstad, B.E.W. (2013) ”*Livet på lavkarbo*” – *En kvalitativ analyse av menneskers forhold til motstridende kostholdsfilosofier* [masteroppgave]. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Aristoteles (2006) *Retorikk*. (oversettelse til norsk av Eide, T.). Oslo: Vidarforlaget.
- Aristotle (2004) *Rhetoric* (oversettelse til engelsk av Roberts, W.R.). Mineola, New York: Dover publications.
- Arnoldi, J. (2005) *Den offentlige ekspert*. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.
- Bakken, J. og Kjeldsen, J.E. (2013) Talernes fortolkere: retorikkeksperter i skandinavisk dagspresse 2001-2010. *Rhetorica Scandinavica*, 65, s. 55-72.
- Beck, U. (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. New Dehli: Sage.
- Bengtsson, M. (2014) *For borgeren, tilskueren eller den indviede? En praksisorienteret retorisk kritik af avisens politiske kommentarer* [doktoravhandling]. Københavns Universitet.
- Bjerke, P. og Dyb, E. (2006) *Journalistikk i risikosamfunnet*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Bjørnstad, S. (2015) Dropp sukker, pasta og moderne hvetemel. *Side2* [Internett] 24. juli. Tilgjengelig fra: <<http://www.side2.no/helse/--dropp-sukker-pasta-og-moderne-hvetemel/3422811933.html>> [Lest 15. august 2015].
- Bjørnstad, S. og Holm, A.H. (2015) Ernæringseksperter reagerer på kostholdsutsagn: Jeg trodde Nordstrand var lege, hvordan kan hun stå inne for slike påstander? *Side2* [Internett] 24. juli. Tilgjengelig fra: <<http://www.side2.no/helse/ernringseksperter-reagerer-pa-kostholdutsagn---jeg-trodde-nordstrand-var-lege-hvordan-kan-hun-sta-inne-for-slike-pastander/3422812184.html>> [Lest 15. august 2015].
- Bordum, A. (2001) Viden og Tillid. I: Bordum, A. og Wenneberg, S.B. red. *Det handler om Tillid*. Frederiksberg: Samfundslitteratur, s. 38-48.

- Bordum, A. og Wenneberg, S.B. (2001) *Det handler om Tillid*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Boyce, T. (2006) Journalism and Expertise. *Journalism Studies* [Internett], 7 (6), s. 889-906. DOI:10.1080/14616700600980652
- Bugge, A.B. (2015) *Mat, måltid og moral*. Fagrapport nr. 3. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning (SIFO).
- Bugge, A.B. (2012) *Spis deg sunn, sterk, slank, skjønn, smart, sexy... – finnes en diett for alt?* Fagrapport nr.2. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning (SIFO).
- Bugge, A.B., Lavik, R. og Lillebø, K. (2008) *Nordmenns brød- og kornvaner – i stabilitet og endring*. Fagrapport nr. 2. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning (SIFO).
- Carlsen, B, Müftüoglu, I.B. og Riese, H. (2014) Forskning i media. *Norsk medietidsskrift* [Internett] 21(3) s.188-208. Tilgjengelig fra: <<https://www.idunn.no/nmt/2014/03/>> [Lest 15. februar 2015].
- Charters, E. (2003) The Use of Think-aloud Methods in Qualitative Research – An Introduction to Think-aloud Methods. *Brock Education: A Journal of Educational Research and Practice* [Internett], 12(2), s. 68-82. Tilgjengelig fra: <<https://brock.scholarsportal.info/journals/brocked/home/issue/view/9>> [Lest 15. september 2015].
- Collins, H.M. og Evans, R. (2002) The Third Wave of Science Studies: Studies of Expertise and Experience. *Social Studies of Science* [Internett], 32(2) s. 235-296. DOI:10.1177/0306312702032002003
- Cook, K.S. (2001) *Trust in Society*. New York: Russel Sage Foundation.
- Delia, J.G. (1976) A Constructivist Analysis of the Concept of Credibility. *Quarterly Journal of Speech* [Internett], 62 (4) s. 361-375. DOI:10.1080/00335637609383350
- Dyregrov, S. (2015) - Rådene om lavkarbo er skadelige. *Aftenposten* [Internett] 19. januar. Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/100Sport/sprek/--Radene-om-lavkarboer-skadelige-486041_1.snd> [Lest: 3. September 2015].
- Eide, M. og Ottosen, R. (1994) "Science journalism" without science journalists: Notes on a Norwegian media paradox. *Public Understanding of Science* [Internett] 3(4) s. 424-434. DOI:10.1088/0963-6625/3/4/005
- Ericsson, K.A. og Simon, H.A. (1993) *Protocol analysis: verbal reports as data*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Ferguson, L.E., Bråten, I. og Strømsø, H.I. (2012) Epistemic cognition when students read multiple documents containing conflicting scientific evidence: A think-aloud study.

- Learning and Instruction* [Internett], 22 (2) s. 103-120.
DOI:10.1016/j.learninstruc.2011.08.002
- Festinger, L. (1976) *A Theory of Cognitive Dissonance*. California: Stanford University Press.
- Forskningsrådet (2016) *Nordmenn flest stoler på at maten de spiser er trygg*. [Internett]. Oslo: Forskningsrådet. Tilgjengelig fra:
<http://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/Nordmenn_flest_stoler_pa_at_maten_de_spiser_er_trygg/1254017259538/p1174467583739> [Lest 13. april 2016].
- Gentikow, B. (2005) *Hvordan utforsker man medieerfaringer? – kvalitativ metode*. Kristiansand: IJ-forlaget.
- Giddens, A. (1990) *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1997) *Modernitetens konsekvenser*. Oslo: Pax Forlag.
- Giffin, K.K. (1967) The Contribution of Studies of Source Credibility to a Theory of Interpersonal Trust in the Communication Process. *Psychological bulletin* [Internett], 68(2) s. 104-120. DOI:10.1037/h0024833
- Golan, G.J. (2010) New Perspectives on Media Credibility Research. *American Behavioral Scientist* [Internett], 54(1) s. 3-7. DOI:10.1177/0002764210376307
- Goodnight, G.T. (1999) The Personal, Technical, and Public Spheres of Argument – A Speculative Inquiry into the Art of Public Deliberation. I: Lucaites, J.L., Condit, C.M. og Caudill, S. red. *Contemporary Rhetorical Theory – A Reader*. New York: The Guilford Press. s. 251-261.
- Grimen, H. (2009) *Hva er tillit*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gripsrud, J. (2011) *Mediekultur, mediesamfunn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gulbrandsen, T. (2000) Om tillit. *Sosiologi i dag*, 30(3) s. 67-95.
- Gaarder, J. (2015) Ekspert i strid: Mettet fett - sunt eller usunt. *Dagbladet*. [Internett] 18. august. Tilgjengelig fra:
<<http://www.dagbladet.no/2015/08/18/tema/pluss/fett/kosthold/forskning/40660747/>> [Lest 18. August 2015].
- Hall, S. (1980) Encoding/decoding. I: Hall, S., Hobson, D., Loew, A. og Willis, P. red. *Culture, Media, Language*. London: Centre for Contemporary Cultural Studies, University of Birmingham. s. 128-138.
- Hansen, F. og Kock, C. (2001) Evaluation of Public Spokespersons. *Nordicom Review*, 24(1) s. 27-31.
- Hardin, R. (2004) *Trust*. Cambridge: Polity Press.

- Hoff-Clausen, E. (2008) *Online ethos – Webretorik i politiske kampanjer, blogs og wikis*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Hornmoen, H. (2006) Frigjøring fra misjonsvirksomhet. I: Hornmoen, H., Meyer, G. og Sylwan, P. red. *Fornuften har flere stemmer – Offentligheten, forskeren og journalisten*. Oslo: W.J. Cappelens forlag. s. 65-79.
- Hornmoen, H. (2010) Førti år i forskningens tjeneste. *Sakprosa* [Internett], 2(1) s. 1-27. Tilgjengelig fra: <<https://www.journals.uio.no/index.php/sakprosa/issue/view/11>> [Lest 10. februar 2015].
- Hovland, C. og Weiss, W. (1952) The influence of source credibility on communication effectiveness. *Public opinion quarterly* [Internett], 15(4) s. 635-650. DOI:10.1086/266350
- Hovland, C.I., Janis, I.L. og Kelley, H.H. (1953) *Communication and persuasion – psychological studies of opinion change*. New Haven: Yale University Press.
- Hu, Y. og Sundar, S.S. (2010) Effects of Online Health Sources on Credibility and Behavioral Intentions. *Communication Research* [Internett], 37(1) s. 105-132. DOI:10.1177/0093650209351512
- Infante, D.A., Parker, K.R., Clarke, C.H., Wilson, L. og Nathu, I.A. (1983) A Comparison of Factor and Functional Approaches to Source Credibility, *Communication Quarterly* [Internett], 31(1) s. 43-48. DOI:10.1080/01463378309369484
- Jasinski, J. (2001) *Sourcebook on Rhetoric: Key Concepts in Contemporary Rhetorical Studies*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Jensen, J.D. og Hurley, R.J. (2012) Conflicting stories about public scientific controversies: Effects of news convergence and divergence on scientists' credibility. *Public Understanding of Science* [Internett], 21(6) s. 689-704. DOI:10.1177/0963662510387759
- Johansen, A. (2002) *Talerens troverdighet – Tekniske og kulturelle betingelser for politisk retorikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kiousis, S.S. (2001) Public Trust or Mistrust? Perceptions of Media Credibility in the Information Age. *Mass communication & society* [Internett], 4(4) s. 381-403. DOI:10.1207/S15327825MCS0404_4
- Kirkeby, O.F. (2001) Aspekter af tillidens fænomenologi. I: Bordum, A. og Wenneberg, S.B. red. *Det handler om Tillid*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Kirkebø, E. (2013) *Ekspertalarm – Dette må du vite om helsefellene* [Masteroppgave]. Universitetet i Bergen.

- Kjeldsen, J. E. (2008) Retoriske omstændigheder. *Retorica Scandinavica*, 48, s. 42-63.
- Kjeldsen, J.E. (2004) *Retorikk i vår tid – En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus.
- Kjeldsen, J.E. (2015) Det virkelige retoriske publikum. I: Sigrell, A. & Qvarnström, S. red. *Retorik och lärande. Kunskap - Bildning - Ansvar*. Lund: Lunds Universitet. s. 263-276.
- Kock, C. (2002) Er du troværdig? *Kommunikationsforum* [Internett], 29. mai 2002. Tilgjengelig fra: <<http://www.kommunikationsforum.dk/default.asp?articleid=5293>> [Lest 12. november 2015].
- Kock, C.E.J. og Villadsen, L.S. (2012) Introduction: Citizenship as a Rhetorical Practice. I: Kock, C. og Villadsen, L.S. red. *Rhetorical Citizenship and Public Deliberation*. University Park: Pennsylvania State University Press. s. 1-10.
- Kristensen, L.E. (2007) *Eksperters rolle og troværdighed i tv-nyheder – en undersøgelse af tv-nyhedsseeres opfattelse af eksperters troværdighed med særlig fokus på udvalgte troværdighedstræk* [masteroppgave]. Københavns Universitet.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009a) *Det kvalitative forskningsinterview*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009b) *InterViews – Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*. Los Angeles: Sage Publications.
- McCroskey, J.C. (2001) *An Introduction to Rhetorical Communication*. Boston: Allyn & Bacon.
- McCroskey, J.C. og Young, T.J. (1981) Ethos and Credibility: The Construct and its Measurement After Three Decades. *Central States Speech Journal* [Internett], 32(1), s. 24-34. DOI:10.1080/10510978109368075
- Nelkin, D. (1995) *Selling Science – How the Press Covers Science and Technology*. New York: W.H. Freeman and Company.
- Nielsen, J., Clemmensen, T. og Yssing, C. (2002) Getting access to what goes on in people's heads? – Reflections on the think-aloud technique [Internett]. I: Proceedings of the second Nordic conference on Human-computer interaction, NordiCHI 2002, Århus, Danmark. s. 101-110. DOI:10.1145/572020.572033
- NSD (u.å.) *Krav til samtykke* [Internett]. Bergen: NSD Personvernombudet for forskning. Tilgjengelig fra: <<http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/samtykke.html>> [Lest 10. august 2015].

- O'Keefe, D.J. (2002) *Persuasion – theory & research*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Ogden, J.J. og Russell, S.J. (2013) How Black women make sense of 'White' and 'Black' fashion magazines: A qualitative think aloud study. *Journal of health psychology* [Internett], 18(12) s. 1588-1600. DOI:10.1177/1359105312465917
- Ottosen, R. (1988) *Forskningsformidling og journalistikk: en undersøkelse av journalistenes bruk av forskere som kilder i 13 norsk dagsaviser*, Forskningsrapport nr. 4. Oslo: Norges journalisthøgskole.
- Petty, R.E. og Cacioppo, J.T. (1996) *Attitudes and Persuasion: Classic and Contemporary Approaches*. Boulder, Colorado: Westview Press.
- Rip, A. (2003) Constructing expertise: An a Third Wave of science studies? *Social Studies of Science* [Internett], 33(3) s. 419-434. DOI:10.1177/03063127030333006
- Schrøder, K., Drotner, K., Kline, S. og Murray, C. (2003) *Researching Audiences*. London: Hodder Arnold.
- Sloane, T.O. (2001) *Encyclopedia of Rhetoric*. Oxford: Oxford University Press.
- Sprecker, K.J. (2001) *Reader perceptions of the credibility of university scientists as sources of environmental news* [doktoravhandling]. University of Wisconsin-Madison.
- Sternthal, B., Phillips, L.W. og Dholakia, R. (1978) The Persuasive Effect of Source Credibility: A Situational Analysis. *Public Opinion Quarterly* [Internett], 42(3) s. 285-314. DOI:10.1086/268454
- Taylor, C.C. (2010) Science in the news: a diachronic perspective. *Corpora* [Internett], 5(2) s. 221-250. DOI:http://dx.doi.org/10.3366/cor.2010.0106
- Thagaard, T. (2009) *Systematikk og innlevelse - En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- The Royal Society of London (1985) *The Public Understanding of Science* [Internett]. Tilgjengelig fra: https://royalsociety.org/~media/Royal_Society_Content/policy/publications/1985/10700.pdf [Lest 2. februar 2016].
- Vallentin, S. (2001) Tillidsaspekter i forholdet mellom virksomheder og offentlighet - et systemteoretisk perspektiv. I: Bordum, A. og Wenneberg, S.B. red. *Det handler om Tillid*. Frederiksberg: Samfundslitteratur. s. 112-126.
- Vaage, O.F. (2015) *Norsk mediebarometer 2015* [Internett]. Statistiske analyser 146. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/norsk-mediebarometer-2015> [Lest 3. mai 2016].

- Warnick, B. (2004) Online Ethos: Source credibility in an "authorless" environment. *The American Behavioral Scientist* [Internett], 48(2) s. 256-265.
DOI:10.1177/0002764204267273
- Wien, C. (2013) Formidlere af faglige fakta eller samfunnsdebattører? Om forskernes rolle i nyhetsmediene. *Nordicom-Information* [Internett], 35(1-2) s. 21-35. Tilgjengelig fra: <http://www.nordicom.gu.se/en/node/34264> [Lest 15. mai 2015].
- Wilson, T. (2009) *Understanding Media Users: From Theory to Practice*. Hoboken: Wiley-Blackwell.
- Wynne, B. (1992) Misunderstood Understanding: social identities and public uptake of science. *Public Understanding of Science* [Internett], 1(3) s. 281-304.
DOI:10.1088/0963-6625/1/3/004
- Zahl, C. (2013) Journalisters bruk av eksperter [Masteroppgave]. Trondheim: Norges Teknisk-naturvitenskapelige Universitet.
- Østbye, H., Helland, K., Knapskog, K. og Larsen, L.O. (2007) *Metodebok for medievitenskap*. Bergen: Fagbokforlaget.